

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Krajina a společnost

Bc. Vojtěch Andrš

**ZANIKLÁ SÍDLA V POVODÍ ZDÍKOVSKÉHO POTOKA JAKO
SOUČÁST PAMĚTI KRAJINY ČESKÉHO POHRANIČÍ**

*Deserted settlements in the basin of the Zdíkovský stream
as part of landscape memory in the Czech borderland*

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne

.....

Bc. Vojtěch Andrš

Poděkování:

Děkuji vedoucímu diplomové práce RNDr. Zdeňkovi Kučerovi, Ph.D. za ochotu vést práci a za odbornou pomoc při jejím zpracování. Děkuji svým blízkým za podporu a pomoc při celé délce mého studia.

Abstrakt:

Práce se zabývá tématem paměti krajiny, zejména historickými krajinnými strukturami vyskytujícími se v krajině pohraničí v době poválečného odsunu obyvatelstva. Ty jsou hmotnou připomínkou minulosti, bývalého osídlení a využití krajiny a stále v některých případech mohou plnit ekologickou funkci, mít estetickou, vzdělávací či historickou hodnotu anebo hodnotu symbolu krajiny. Cílem práce je nalezení, dokumentace, zhodnocení, výzkum stavu a diskuse významu a využití historických krajinných struktur z tohoto období. V rešeršní části se práce věnuje problematice proměn krajiny, její paměti a historických krajinných struktur v kontextu poválečného odsunu obyvatelstva z pohraničí. V praktické části autor zaznamenává výskyt krajinných struktur v době odsunu pomocí historických leteckých snímků a jejich aktuální stav za využití aktuálního ortofota, digitálního modelu reliéfu 5G a terénního průzkumu s využitím programu QField. Historické krajinné struktury kategorizuje na základě kritérií zachovalosti a využití a vybírá ty nejvýznamnější. Význam prvků zaniklé krajiny obecně a význam a využití nejzachovalejších je konzultován se starosty příslušných obcí za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Praktická část je uskutečňována v horním povodí Zdíkovského potoka (přítok Malše) v podhůří Šumavy, které slouží jako modelové území. Výsledky práce podrobně dokumentují historické krajinné struktury a jejich stav v území. Rozhovory se starosty přináší náhled na využití významných prvků z pozice zástupců samosprávy. Použitý postup je značně univerzální a je možné ho aplikovat na různá historická období.

Klíčová slova: paměť krajiny, historické krajinné struktury, proměny krajiny, poválečný odsun obyvatelstva

Abstract:

The thesis deals with the topic of landscape memory, especially with the historical landscape structures present in the landscape of borderland during the post-war expulsion of its inhabitants. These are material reminders of the past, the former settlement and land use and in some cases can still serve an ecological function, have aesthetic, educational or historical value or the value of a landscape symbol. The aim of the thesis is to find, document, evaluate, research the state and discuss the significance and use of historical landscape structures from this period. In the research part, the work deals with the problematics of changes in the landscape, its memory and historical landscape structures in the context of the post-war expulsion of its inhabitants. In the practical part, the author documents the occurrence of landscape structures at the time of expulsion using historical aerial photographs and the current orthophoto, digital model of relief 5G and field research using the software QField. Historical landscape structures are categorized based on the criteria of preservation and use and the most significant ones are selected. The importance of the elements of the lost landscape in general and the significance and use of the best preserved is consulted with the mayors of the relevant municipalities in semi-structured interviews. The practical part is carried out in the upper basin of the Zdíkovský stream (the tributary of the Malše) in the foothills of the Šumava, which serves as a model area. The results of the work document in detail the historical landscape structures and their state in the area. Interviews with the mayors provide insight into the position of local government representatives in this issue. The methodology used is considerably universal and can be used for various historical periods.

Key words: landscape memory, historical landscape structures, landscape changes, post-war expulsion of inhabitants

OBSAH

SEZNAM PŘÍLOH.....	8
SEZNAM OBRÁZKŮ	10
SEZNAM TABULEK.....	11
ÚVOD	12
1 STUDIUM KRAJINY	15
1.1 PROMĚNY KRAJINY	16
1.2 HNACÍ SÍLY ZMĚN V KULTURNÍ KRAJINĚ	17
2 PROMĚNY KRAJINY POHRANIČÍ ČESKA PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE.....	18
2.1 VÝMĚNA, ANEBO ODCHOD HOSPODÁŘE?	18
2.2 PROCES DESTRUKCE.....	21
2.3 Z POHLEDU PŘÍRODNÍCH HODNOT	25
3 PAMĚŤ KRAJINY	28
3.1 HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY A JEJICH VÝZNAM.....	28
3.2 PŘÍKLADY HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR V KONTEXTU ODSUNU.....	29
3.3 SYMBOLY, IDENTITA A DĚDICTVÍ KRAJINY	35
4 METODIKA	41
4.1 MODELOVÉ ÚZEMÍ	41
4.2 LOKALIZACE KRAJINNÝCH STRUKTUR	45
4.3 MODEL RELIÉFU.....	46
4.4 TERÉNNÍ PRŮZKUM	48
4.5 KATEGORIZACE.....	50
4.6 VÝZNAČNÉ HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY	52
4.7 POLOSTRUKTUROVANÉ ROZHOVORY SE ZÁSTUPCI MÍSTNÍCH SAMOSPRÁV.....	53
5 HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY V MODELOVÉM ÚZEMÍ.....	55
5.1 STAVENÍ.....	55
5.2 CESTY	56
5.3 POLE	57
5.4 DALŠÍ PRVKY	57
6 HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY V LOKALITÁCH OSÍDLENÍ.....	59
6.1 VYŠŠÍ HODONICE (NĚM. OBER-HODENITZ).....	59
6.2 ZADNÍ KRUIHOVÁ (NĚM. SCHEIBEN).....	59
6.3 CHUDĚJOV (NĚM. KUTTAU)	60
6.4 KRAKOVICE (NĚM. PUTSCHÖGLHOF).....	60

6.5	VRACOV (NĚM. WRATZAU).....	61
6.6	VÝNĚZDA (NĚM. WINITZ)	61
6.7	ROJOV (NĚM. ROIDEN)	61
6.8	STŘELCŮV DVŮR (NĚM. UNTERBERG).....	62
6.9	BOČKOV (NĚM. WUTSCHKO).....	63
6.10	MICHNIČKY (NĚM. BONNESDORF).....	64
6.11	SVINIHLAVY (NĚM. ZWINERLAG).....	64
7	VÝZNAČNÉ HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY	65
8	VNÍMÁNÍ HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR SAMOSPRÁVOU	66
9	ZÁVĚR.....	69
	SEZNAM ZDROJŮ	71
	PŘÍLOHY	77

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 1

PŘÍLOHA 2: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 2

PŘÍLOHA 3: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 3

PŘÍLOHA 4: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 4

PŘÍLOHA 5: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 5

PŘÍLOHA 6: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 6

PŘÍLOHA 7: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 7

PŘÍLOHA 8: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 8

PŘÍLOHA 9: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 9

PŘÍLOHA 10: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 10

PŘÍLOHA 11: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 11

PŘÍLOHA 12: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 12

PŘÍLOHA 13: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 13

PŘÍLOHA 14: HISTORICKÁ KRAJINNÁ STRUKTURA Č. 14

PŘÍLOHA 15: BUDOVY V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA JAKO HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY

PŘÍLOHA 16: CESTY V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA JAKO HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY

PŘÍLOHA 17: POLE V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA JAKO HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY

PŘÍLOHA 18: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA VYŠŠÍ HODONICE

PŘÍLOHA 19: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA ZADNÍ KRUHOVÁ

PŘÍLOHA 20: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA CHUDĚJOV

PŘÍLOHA 21: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA KRAKOVICE

PŘÍLOHA 22: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA VRACOV

PŘÍLOHA 23: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA VÝNĚZDA

PŘÍLOHA 24: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA ROJOV

PŘÍLOHA 25: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA STŘELCŮV DVŮR

PŘÍLOHA 26: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA BOČKOV

PŘÍLOHA 27: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA MICHNIČKY

PŘÍLOHA 28: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V OKOLÍ SÍDLA SVINHLAVY

PŘÍLOHA 29: AKTUÁLNÍ STAV HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR FUNKČNÍCH V OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO ODSUNU OBYVATELSTVA V MODELOVÉM ÚZEMÍ

SEZNAM OBRÁZKŮ

OBRÁZEK 1: VLIV GEOPOLITICKÝCH ZMĚN NA ZÁNİK SÍDEL PO ROCE 1945	18
OBRÁZEK 2: ZMĚNY POČTU OBYVATEL V PŘEDVÁLEČNÝCH POLITICKÝCH OKRESECH.....	19
OBRÁZEK 3: VYHLÁŠKA O ZŘÍZENÍ HRANIČNÍHO PÁSMÁ PRO OKRES KAPLICE	22
OBRÁZEK 4: ODSŤŘEL KOSTELA V JIHOČESKÉ POHRANIČNÍ VESNICI KAPLIČKY V ROCE 1959.....	23
OBRÁZEK 5: NOVODOBÉ AGRÁRNÍ TERASY NA KUTNOHORSKU	32
OBRÁZEK 6: AGRÁRNÍ VAL S KEŘÍČKOVITÝMI SPOLEČENSTVY NEDALEKO PERNINKU	33
OBRÁZEK 7: AGRÁRNÍ HALDA NEDALEKO MĚSTA ALBRECHTICE	34
OBRÁZEK 8: HISTORICKÁ FOTOGRAFIE ÚVOZU S ALEJÍ	37
OBRÁZEK 9: POTENCIÁLNÍ PŘILNUTÍ OBYVATEL K LOKÁLNÍ KRAJINĚ	38
OBRÁZEK 10: LETECKÉ SNÍMKY MODELOVÉHO ÚZEMÍ SE ZDÍKOVSKÝM POTOKEM TVOŘÍCÍM OSU MODELOVÉHO ÚZEMÍ (MODŘE) A HRANICEMI MODELOVÉHO ÚZEMÍ (ČERNĚ) Z ROKU 1952 (VLEVO) A V SOUČASNOSTI (VPRAVO)	42
OBRÁZEK 11: OKOLÍ MODELOVÉHO ÚZEMÍ (HRANICE MODELOVÉHO ÚZEMÍ ČERNĚ).....	43
OBRÁZEK 12: ŠIRŠÍ OKOLÍ MODELOVÉHO ÚZEMÍ (MODELOVÉ ÚZEMÍ VYPLNĚNÉ PRŮSVITNOU ČERVENOU BARVOU A OHRANIČENÉ ČERNĚ).....	44
OBRÁZEK 13: SROVNÁNÍ KRAJINNÝCH STRUKTUR NA HISTORICKÝCH LETECKÝCH SNÍMCÍCH A JEJICH ODRAZ V SOUČASNÉM RELIÉFU V MÍSTĚ AGRÁRNÍCH TERAS.....	48

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1: TYPY TRANSFORMACÍ OPUŠTĚNÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR	24
TABULKA 2: ZÁPISOVÁ TABULKA PRO PRÁCI V TERÉNU (TYP CESTA).....	49

ÚVOD

Krajina českého pohraničí prodělala na mnoha místech v období po druhé světové válce doposud nevídanou a významnou proměnu. Jedna z hlavních příčin, odsun německy mluvícího obyvatelstva, a další s ní související procesy, podle mnohých přetnula kontinuální vývoj této oblasti a vedla k radikálním změnám (Kovařík 2006; Spurný 2006).

Počet obyvatel v pohraničí pouze mezi lety 1945 a 1950 poklesl o jednu třetinu a to při značně více nerovnoměrné hustotě zalidnění (Kovařík 2019), opouštěny byly zejména hůře dostupné oblasti (Hrnčiarová, Mackovčín, Zvara 2009; Spurný 2011). V důsledku zanikly stovky zejména menších a méně významných sídel (Kovařík 2006; Spurný 2011; Bureš 2015), došlo k výrazné změně sídelního systému (Čapka, Slezák, Vaculík 2005) a ke značným změnám ve využívání krajiny (Dejmal 2006; Lapka 2006b; Hrnčiarová, Mackovčín, Zvara 2009).

Pozůstatky dřívějšího osídlení a využití krajiny jsou však stále patrné ve formě historických krajinných struktur (Huba 2004) – rozpadlých budov, ztracených cest anebo zarostlých polí, tvořících tak fyzické připomínky zaniklé krajiny. Míra i podoba jejich zachování se různí, někde stále tvoří významné dominanty a jinde již dávno zapadly v hustý vegetační pokryv a podlehly zubu času. Ale pokud zůstaly zachovány, poskytují cenné informace o rozsahu dřívějších aktivit v území i jejich charakteru. Nejsou to ale pouze fyzické pozůstatky, které jsou přítomny, dřívější krajina také žije v myslích pamětníků (Faehndrich 2011), jejich potomků i kohokoliv se zájmem o krajinu a její minulost (Kovařík 2019).

Události odsunu i dnes vzbuzují velké vášně. Lze tvrdit, že proběhla snaha o úplnou likvidaci kulturních struktur (Lapka 2006b). Bez pochyb se jednalo o změny velkého rozsahu a dopadu, a tak jsou tématem, které stále rezonuje v české, ale i v rakouské a německé společnosti. Celé bývalé německojazyčné pohraničí stále sdílí určité společné rysy (Kučera, Kučerová 2009). Lze jej tak odlišit s ohledem na řadu pro ně specifických charakteristik plynoucích z procesu vysídlení a následného dosídlení. Ten měl také dopad na územní identitu, jež na mnohých místech musela být zcela znovu vybudována (Spurný 2011). Poválečný odsun obyvatelstva je tak stále relevantním tématem i z hlediska budoucího rozvoje území.

V práci se zabývám tématem paměti krajiny, zejména historickými krajinnými strukturami vyskytujícími se v krajině pohraničí v době poválečného odsunu obyvatelstva. Ty jsou hmotnou připomínkou minulosti, bývalého osídlení a využití krajiny a stále v některých případech mohou plnit ekologickou funkci, mít estetickou, vzdělávací či historickou hodnotu (Huba 2004) anebo hodnotu symbolu krajiny. Také se podílejí na tvorbě územní identity a prohlubují spojení s krajinou (Jančura 2013).

V rešeršní části se věnuji problematice proměn krajiny, její paměti a historických krajinných struktur v kontextu odsunu německého obyvatelstva z pohraničí. Hlavním cílem práce je nalezení, dokumentace, zhodnocení, výzkum stavu a diskuse významu a využití zachovalých historických krajinných struktur v pohraničí Česka na příkladu zaniklého osídlení v modelovém území – horní části povodí Zdíkovského potoka (přítok Malše). To bylo vybráno jako kompaktní území, ve kterém se nachází několik zaniklých či částečně zaniklých sídel. Lze jej tedy brát jako příklad oblasti s podobnou charakteristikou, tj. periferní podhorské či horské oblasti jihočeského pohraničí. Práce je zaměřena na paměť krajiny a historické krajinné struktury v kontextu odsunu, ale použitou metodiku lze považovat za značně univerzální. Její aplikace by tedy neměla být problémem při zaměření na jiné významné historické období, ke kterému jsou k dispozici vstupní data poskytující možnost přesně lokalizovat krajinné struktury příslušného období.

Modelové území osobně znám a mám k němu vztah. Téma odsunu je mi také velmi blízké, setkávám se s ním již od dětství a vždy mě zajímalo stejně jako pozůstatky utichlé lidské činnosti. Sám jsem většinu svého života prožil na statku, z něhož byli jeho původní majitelé odsunuti. Mnoho známých z okolí i mimo něj ve své rodinné historii disponuje příběhy o strastiplných událostech a subsekventních proměnách krajiny. Myslím si, že tato minulost a osud lidí i krajiny by neměly být zapomínány.

V rámci modelového území si kladu následující výzkumné otázky, týkající se historických krajinných struktur nacházejících se v krajině v období odsunu:

- Jaké historické krajinné struktury se zachovaly a v jakém stavu?
- Jaké význačné historické krajinné struktury se v něm nachází?
- Jak jsou historické krajinné struktury vnímány zástupci místních samospráv?

Zaznamenávám jejich aktuální stav pomocí informací z leteckých snímků, digitálního modelu reliéfu 5G a terénního průzkumu s využitím programu QField. Následně je kategorizuji na základě kritérií zachovalosti a využití a vybírám ty nejvýznačnější. Využití a význam vybraných prvků i historických krajinných struktur obecně poté diskutuji metodou polostrukturovaných rozhovorů se starosty obcí, na jejichž území se nacházejí.

Práce vyplňuje prostor mezi krajinářským přístupem k historickým krajinným strukturám, např. Golešová 2008; Zemánková (2014), zaměřeným na krajinu jako celek, a přístupem spíše historicko-archeologickým věnujícím se spíše pouze zaniklým sídlům či cestám, např. Funk (2010), Martínek (2013) a zejména Bureš (2015). Věnuji se pouze jednomu historickému období, ale zaměřuji se na rozlehlý výsek krajiny, který zkoumám jako celek. Je rozvinuta problematika hodnocení zachování a využití historických krajinných struktur daného období. Již Gojda (2000) zdůrazňuje úlohu geografických informačních systémů. Práce využívá moderních geoinformačních prostředků (mobilní software QField, práce s DMR 5G), jimiž obohacuje výše zmíněné postupy. Ty jsou dále rozšířeny diskusí s místní samosprávou.

Práce se v kapitole *Studium krajiny* obecně věnuje procesům proměn krajiny, termínu kulturní krajina a hnacím silám jejích proměn. V kapitole *Proměny krajiny v pohraničí Česka po 2. světové válce* se zabývá konkrétními procesy poválečného období. V kapitole *Paměť krajiny* jsou ústředním tématem historické krajinné struktury, ale prostor je věnován také symbolům v krajině, jejich obnově, krajinnému rázu anebo územní identitě. V následující kapitole *Metodika* je popsán postup praktické části práce. V kapitolách *Historické krajinné struktury v modelovém území*, *Historické krajinné struktury v lokalitách osídlení*, *Význačné historické krajinné struktury* a *Vnímání historických krajinných struktur samosprávou* jsou popisovány výsledky práce.

1 STUDIUM KRAJINY

Krajina je pojmem nedisponujícím privilegiem jednoznačné **definice**. Dle Kučery (2009, s. 156) „*se krajina týká a leží ve středu zájmů každého z nás, tedy příliš mnoha, že se nemůžeme zcela shodnout na tom, jak krajinu vnímat, užívat, chránit a přetvářet.*“ Její definice jsou tak často účelové (Kučera 2009) a najdeme jich mnoho. Z hlediska relevance je vhodné zmínit dvě, pro nás, občany České republiky, nejspíše nejdůležitější, a to definici dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (§ 3), podle které je krajina „*část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky,*“ a definici v Evropské úmluvě o krajině (2017, s. 2), podle které krajina znamená „*část území, tak jak je vnímána lidmi, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů.*“ Druhá zmíněná definice zastává komplexnější a spíše **holistický** pohled na krajinu. Na jejím základě lze soudit, že součástí krajiny bezesporu je i to, jak ji lidé vnímají. A do toho se zase promítá její minulost, ať už ve formě fyzických pozůstatků dob minulých (Huba 2004) anebo obrazem v myslech a pamětech jejích obyvatel (Kučera, Kučerová 2012; Kovařík 2019). Minulost krajiny tedy je faktorem a je přítomna snad vždy, neboť krajina má dynamickou povahu (Lipský 2000; Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005), není neměnná a snad nikdy není po čase zase úplně stejná, tudíž i minulost krajiny se dynamicky mění, a to jako její integrální součást.

Naše vnímání krajiny není jednotné, to ani není možné, protože každý z nás podléhá jiným subjektivním faktorům. Kučera (2009, s. 157) píše: „*Krajina je pouze subjektivním obrazem reality, který vzniká v určitém kontextu a tedy s určitou nadsázkou lze říci, že každý člověk vnímá a žije ve své vlastní krajině,*“ a nelze s ním nesouhlasit. Tedy vnímání, a to nejen krajiny, je směřované mnohými faktory, ty lze dělit na objektivní a subjektivní. V kontextu vnímání krajiny jsou vypsané níže (upraveno dle Kučery 2009).

Objektivní faktory:

- jsou nezávislé na naší interpretaci, nezávislé na našem subjektivním mínění,
- platí pro všechny a všeobecně,
- charakterizují pozorovaný objekt samotný (př. rozměry, váha, chemické složení).

Subjektivní faktory:

- týkají se a patří pozorovateli, vyjadřují vlastní zkušenosti, preference a hodnoty,
- charakteristiky objektu, které mu přiřazujeme v určitém kontextu (př. účel užití, význam, hodnota, libost či nelibost).

Při studiu krajiny se tak lze věnovat výzkumu charakteristik objektivních (např. výpočty krajinných metrik apod.), ale také, a to za použití zcela odlišných metod, charakteristik subjektivních (např. vnímání krajiny různými subjekty apod.). Nepříliš často jsou ale tyto přístupy propojeny,

a tak se nabízí otázka: „*Je krajina studována jako celek?*“ Dle definice Evropské úmluvy o krajině (2017) spíše ne. Často jsou studovány pouze jednotlivé součásti krajiny, které jsou ale bohužel oproštěné od některých souvislostí, od celku. Tedy řádné studium a porozumění krajině často vyžaduje také studium vztahů mezi lidmi a dotčeným prostředím (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005).

Tato práce si snad ani neidealizuje svůj přístup jako holistický, snaží se však v rešeršní části zeširoka obsáhnout problematiku proměn krajiny, její paměti a historických krajinných struktur v kontextu odsunu německého obyvatelstva z pohraničí. Dále pak v části praktické je zaměřena na studium historických krajinných struktur. Historie krajiny je průnikem oborů archeologie a geografie (Gojda 2000), tyto obory si však zachovávají svá specifika – geografové se zaměřují na poznání v prostoru, zatímco archeologové inklinují k poznání v čase (Gojda 2000). Studium historických krajinných struktur v této práci odpovídá geografickému pojetí.

1.1 Proměny krajiny

Proměny krajiny jsou její integrální součástí (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005; Antrop 2008; Kučera 2009), nelze ji tak vnímat jako stálou a neměnnou. Stejně jako například georeliéf Země podléhá změnám (Demek 1988), podléhá změnám také krajina. Některé změny není lehké vnímat soustavně, a proto si jich všímáme spíše posléze, s odstupem. Někdy se i může zdát a lze podlehnout iluzi okamžiku, že krajina je stálá a neměnná. Opak je ale pravdou a dalo by se dokonce, až poeticky, říci, že krajina je „*stále se doplňující kronikou, odrážející chod přírody a život společnosti*“ (Weber 2006, s. 172).

Příčiny změn v krajině lze hrubě klasifikovat do dvou kategorií, a to na síly přírodní a síly antropogenní, tedy člověkem zapříčiněné. Krajinu, která vzniká za výrazného přičinění činností člověka, tj. v kombinaci sil antropogenních a přírodních, označujeme jako **krajinu kulturní** (Sklenička 2003; Kučera 2009). A krajina spíše kulturní tvoří v Česku naprostou většinu (Löw, Míchal 2003). Je stále těžší nalézt krajinu ryze přírodní a často díky nevědomosti podléháme pouze iluzi takovéto krajiny například ve formě zvláště chráněných území, tedy národních parků, chráněných krajinných oblastí či jiných území s určitou formou ochrany. To, že ale takováto krajina užívá určitého stupně a druhu ochrany, ještě neznamená, že je krajinou přírodní. Ve skutečnosti, přísně vzato, lze spíše tvrdit, že opravdová přírodní krajina, tj. krajina formovaná zcela bez vlivu člověka, se v Česku nenalézá (Sklenička 2003). Do určité míry lze vést polemiku při stanovení hranice mezi krajinou kulturní a přírodní, respektive co je již dotčené a co je stále ryzí. V extrému lze například tvrdit, že dle složení vzduchu na Zemi již neexistuje nedotčená krajina (Lapka 2006a). Z tohoto vyplývá, že je možné diskutovat o přítomnosti přírodní krajiny spíše v těch nejméně dotčených koutech naší země, ale mimo to lze s jistotou říci, že se jedná o krajinu kulturní, tedy formovanou člověkem.

1.2 Hnací síly změn v kulturní krajině

Hnacími silami krajinných změn označujeme události či procesy zapříčínující samotné změny. Tyto síly se zpravidla klasifikují do pěti kategorií, a to na síly socioekonomické, politické, technologické, přírodní a kulturní (Brandt, Primdahl, Reenberg 1999, cit. v Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005).

Socioekonomické síly mají svou podstatu v běhu ekonomiky, jedná se například o vlivy globalizace či obchodních dohod (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005). V konkrétním případě by tedy socioekonomická síla představená například novou dotační zemědělskou politikou zapříčinila nerentabilitu určitého typu zemědělství v méně příhodných podmínkách, např. vyšších nadmořských výškách, a proto by v důsledku docházelo k opouštění zemědělské půdy a její přeměně v jiný krajinný pokryv. Dobrým reálným příkladem, který se v Česku v minulosti odehrál, je rušení nerentabilního chovu ovcí v horských polohách a v podhůří koncem 19. století, což bylo zapříčiněno dovozem levné a kvalitní vlny z Austrálie do českých textilních závodů (Albrecht 2003). V důsledku tak došlo k nárůstu ploch lesa na úkor dřívějších pastvin. Se socioekonomickými silami jsou úzce spojeny síly **politické**, a právě dobrým příkladem těchto změn je snaha o dosídlení pohraničí (Lapka 2006b). Také síly **technologické** hrají důležitou roli, jejich příkladem z minulosti je například tzv. Zelená revoluce, proces vedoucí mimo jiné ke zvětšení zemědělských ploch pro větší efektivitu moderních zemědělských strojů (Bignal, McCracken 2000). Hybnou silou **přírodní** je pak například klimatická změna či náhlá přírodní disturbance typu sesuvu půdy, laviny či povodně (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005). Poslední kategorií jsou síly **kulturní**, ty jsou ze všech nejhůře uchopitelné a popsitelné, a zůstávají tak poněkud vágním konceptem (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005). Příkladem je změna vnímání krajiny ve společnosti a vztahu k ní nebo změna dědického práva. Toto jsou procesy do značné míry ovlivňující využití pozemků či jejich dělení, tedy strukturu (Špulerová, Dobrovodská, Štefunková 2012). Beze sporu lze ale konstatovat, že obecně změny ve společnosti mění kulturní krajinu (Lipský 2010b).

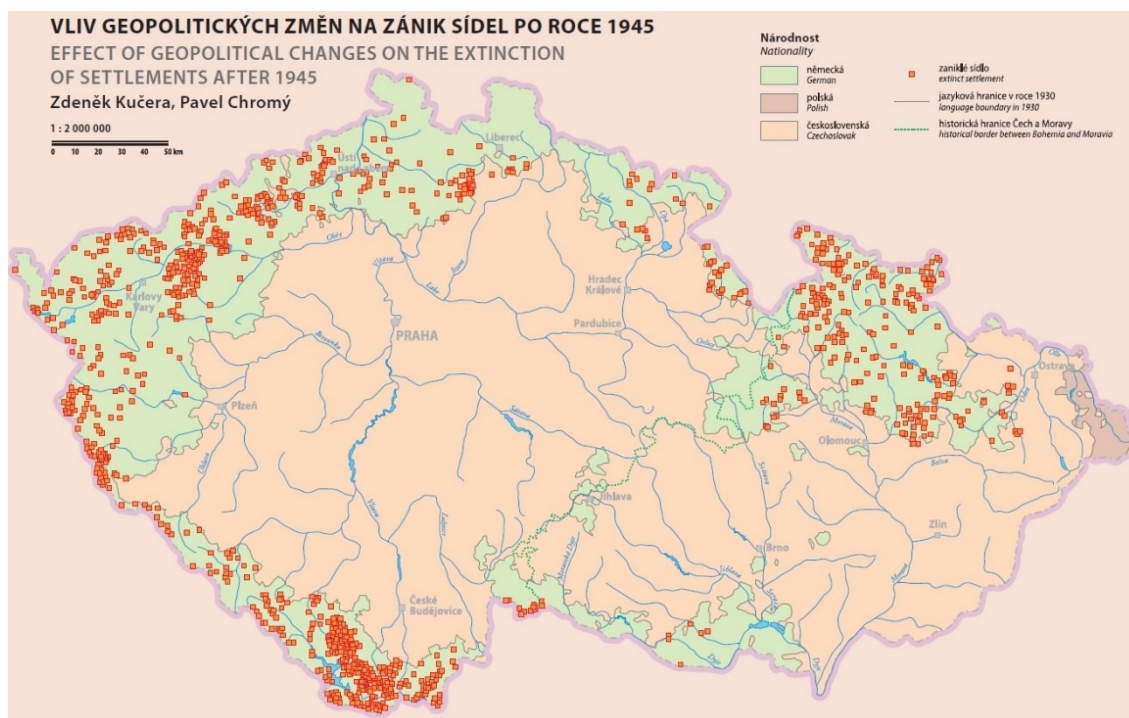
Tento teoretický koncept slouží ke správné identifikaci původu změn v krajině a je při něm nutné brát v úvahu různá časová i prostorová měřítka (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005). Za námi identifikovanou hybnou silou se může ve skutečnosti skrývat jiný proces a při komplexnosti různých působících vlivů je těžké určit ten správný či dominantní, tudíž je nutné rozlišovat mezi různými úrovněmi hybných sil a uvažovat je vždy v kontextu (Bürgi, Hersperger, Schneeberger 2005; Bičík a kol. 2015).

Níže popisované proměny krajiny v pohraničí Česka po 2. světové válce (kapitola 2) by se tak daly přičítat zejména změnám politickým, ale také kulturním. Podrobné analýze změn krajiny Česka a identifikaci hnacích sil se věnuje Bičík a kol. (2015).

2 PROMĚNY KRAJINY POHRANIČÍ ČESKA PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

V této kapitole se věnuji konkrétním příčinám a také samotným změnám formujících zájmový region – české pohraničí. To lze aproximovat pro účely této práce jako souhrn oblastí souvisele přilehlých k hranicím Česka, ve kterých v roce 1930 převažovala německá národnost, jelikož právě to jsou oblasti, kde následně proběhla dynamická výměna obyvatelstva (Kučera, Kučerová 2012). Konkrétně se práce zaměřuje více na pohraničí Šumavy a Novohradských hor, které sdílí podobný průběh událostí a procesů. Naopak například průběh v pohraničí v průmyslových oblastech severních Čech se v lecčem odlišoval, například samotné dosídlení zde bylo více úspěšné (Spurný 2011). Pojem pohraničí v následujících podkapitolách tedy odpovídá definici výše uvedené. Zájmovou krajinou je krajina zaniklá v kontextu odsunu. Zaniklá sídla z tohoto období jsou vyobrazena na obrázku 1 níže.

Obrázek 1: Vliv geopolitických změn na zánik sídel po roce 1945

Zdroj: Kučera, Chromý (2009).

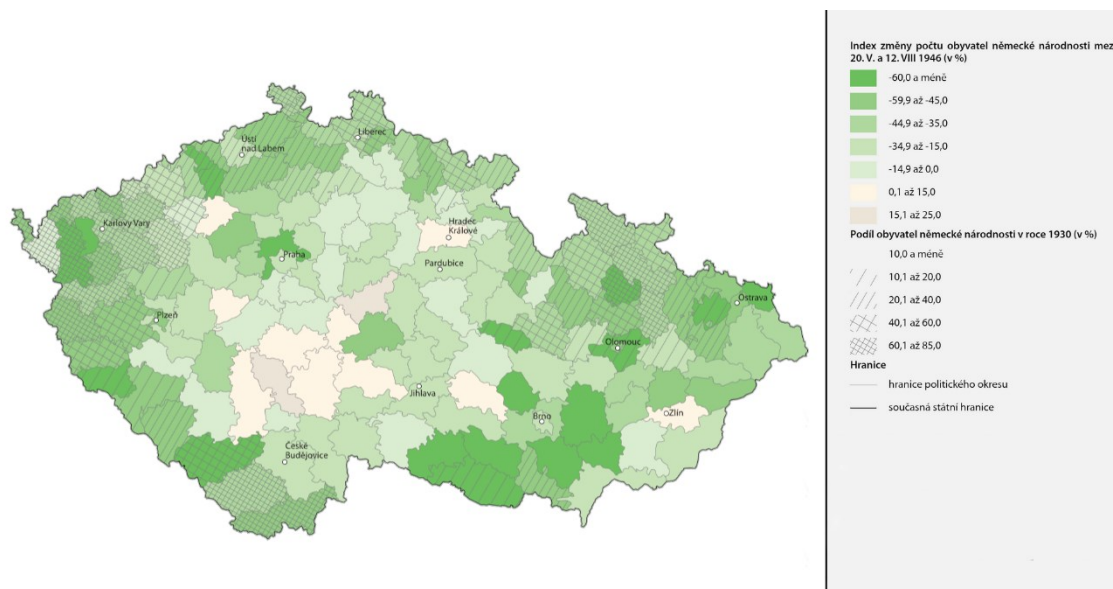
Tato sídla, zaniklá z důvodu vysídlení a souvisejících změn po druhé světové válce, tvoří nejpočetnější skupinu zaniklých sídel v Česku (Kovařík 2019).

2.1 Výměna, anebo odchod hospodáře?

Drastické změny v pohraničí započaly již v roce 1938 jako důsledek mnichovské dohody a změny hranic, a tedy vyhnáním česky mluvících obyvatel z území postoupeného nacistickému Německu (Kovařík 2017). Hlavní příčinou velkých změn v krajině ve 2. polovině 20. století pak bylo

bezesporu **vysídlení** českých Němců a na něj navazující snahy o dosídlení opuštěných oblastí. Mezi lety 1945 a 1947 byly vysídleny téměř 3 miliony Němců (Staněk 1992), podstatná část právě z pohraničí. Během dvou a půl let se tak v pohraničí vyměnilo téměř 5 milionů obyvatel (Kaplan 1990). Změny počtu obyvatel v tehdejších politických okresech zachycuje obrázek 2.

Obrázek 2: Změny počtu obyvatel v předválečných politických okresech

Zdroj: *Historický ústav Akademie věd České republiky, České vysoké učení technické v Praze (2020).*

Samotný odsun obyvatelstva započal již na jaře roku 1945 takzvaným odsunem divokým, doprovázeným bezprávím a násilnými excesy hrůzných rozměrů (Kaplan 1990). Na ten v průběhu léta roku 1945 navázal odsun organizovaný, při kterém byl systematicky zajišťován transfer německého obyvatelstva pryč ze země. Ten byl uskutečňován zejména v průběhu roku 1946 a na podzim tohoto roku byl také završen. Dále již probíhaly pouze menší transfery a to až do roku 1949 (Staněk 1992).

Historickým událostem okolo odsunu se věnuje Staněk (1992) a Kaplan (1990), zejména pak jejich sociologickým aspektům také Spurný (2011). Více se pak proměnám samotného pohraničí věnuje i Arburg a Staněk (2010) a průběhu dosídlení Čapka, Slezák, Vaculík (2005).

S odsunem související destrukce a změny v krajině však nenastaly náhle. Zprvu se do velké míry počítalo s **dosídlením** opuštěných sídel a krajiny. Na základě pobídek především ve formě snadně nabytého majetku měly být pusté oblasti osídleny lidmi přicházejícími z měst ve vnitrozemí, anebo také reemigranty, tj. Čechy do té doby žijící v zahraničí (Čapka, Slezák, Vaculík 2005; Spurný 2011). Nově příchozí v lepším případě spojovali místo svého nového pobytu s nadějí na zlepšení svých dosavadních poměrů a v horším případě pro ně bylo pouhou kořistí. Málodky pro ně české pohraničí skutečně bylo domovem, ke kterému by měli vztah (Dejmal 2006). Byl tak uskutečněn experiment, kdy původní obyvatelé byli nahrazeni nově příchozími, kteří byli bez

vědomí tradic a souvislostí, často s velmi rozličným, a ne příliš silným vztahem k nově nabytému majetku (Čapka, Slezák, Vaculík 2005; Spurný 2011).

Odchozí zemědělci byli nahrazeni převážně městskou populací (Lapka 2006b), která přicházela do regionu, kde zemědělská činnost byla běžná až do 1 000 m n. m. (Mikšíček 2006). V pohraničí byl vysoký počet malých hospodářství (do 1 ha) a pak také řada velkých (nad 30 ha) (Čapka, Slezák, Vaculík 2005). Výnosy tak byly povětšinou pro vlastní spotřebu rodin (Mikšíček 2006). V rámci osidlování zemědělské půdy dosídlenci získali v průměru 8,3 hektaru na rodinu, přičemž rozdíly ve velikostech hospodářství byly nivelizovány (Čapka, Slezák, Vaculík 2005). Nově příchozí však mnohdy nejevili zájem o **zemědělství** a neměli vztah k půdě obdělávané po staletí těmi, kdož odešli (Lapka 2006b), popřípadě jim chyběla znalost vhodných pracovních postupů a jejich práce se tak stala nerentabilní (Čapka, Slezák, Vaculík 2005). Pouze jedna třetina nových majitelů půdy byla schopna v nějaké formě hospodařit na svém, zbylé dvě třetiny se záhy uchýlily k pronájmu půdy (Lapka 2006b).

Na některých dalších místech pak zemědělská činnost pokračovala, ale ne již tradičním způsobem (Ortová 2006). Velmi rychle v pohraničí proběhl proces tvorby JZD (Čapka, Slezák, Vaculík 2005). Původní zemědělská stavení se často nechávala zpusťlá či byla demolována a namísto toho se v rámci kolektivizace v krajině začaly objevovat velkokapacitní budovy – vepřiny, kravíny, sila a jiné stavby naprosto ignorující ráz krajiny (Ortová 2006). Typicky tedy zejména v dosídlených vesnicích, kde noví majitelé nejevili takový zájem o zemědělskou činnost, jako jejich předchůdci, zanikaly hospodářské části stavení (Bureš 2015) – stodoly, stáje, sýpky aj. Často se tak ze staveb typu dvorů stávaly chalupy (Bureš 2015). Mnozí dosídlenci krajinu zase opouštěli a stěhovali se zpět do vnitrozemí. Mezi lety 1946 a 1949 odešla z pohraničí čtvrtina dosídlenců (Čapka, Slezák, Vaculík 2005).

Vliv člověka se v tomto období v oblastech s převažujícím extenzivním zemědělstvím polarizoval dvěma směry. Buď proběhla přeměna v zemědělství intenzivní, anebo v případě míst, která nebyla vhodná k takové činnosti (například z důvodu špatné dostupnosti pro zemědělskou techniku), byly plochy opouštěny (Weber 2006). Nastal značný úbytek zemědělské půdy (od roku 1948 do 1990 o 16 %) a především půdy orné (téměř o jednu pětinu), s největším úbytkem v pohraničí, což lze přičítat zejména odsunu, neúspěšnému dosídlení a následně také vzniku železné opony (Hrnčiarová, Mackovčín, Zvara 2009). Dosídlení ve formě uchování zemědělského potenciálu krajiny se tak nepodařilo a velké části krajiny podléhaly silám přírody (Lapka 2006b). Pole se začala měnit v louky a les se začal rozšiřovat z míst, ze kterých byl dříve vytlačován.

Tedy kvůli ztrátě hospodáře v krajině došlo k zániku zemědělské krajiny v českém pohraničí (Lapka 2006a). Staletá vazba člověka na místní krajinu a půdu byla zpretrhána. To dále podtrhl proces kolektivizace, a tak v českém pohraničí platí to, co u většiny postkomunistických zemí –

osobní vztah jednotlivce ke krajině je velmi okrajový (Baše 2006). Únor 1948 znamenal zánik soukromých zemědělců, malých podnikatelů a řemeslníků (Dejmal 2006) a i to prohloubilo změny, které již byly v pohybu. A tak namísto znovuoobnovení funkcí krajiny se spíše tvořila krajina nová. Naproti tomu u našich západních sousedů, nepřerušovaný tradiční vztah existuje a je patrný spoustou rodinných farem disponujících pozemky menších výměr, kde rodiny hospodaří po staletí (Baše 2006).

Celkové vzezření krajiny, krajinný ráz, se měnilo také, ale kladné či záporné hodnocení změn je diskutabilní (Lipský 2010b), a často tak záleží na úhlu pohledu a preferencích jednotlivce.

2.2 Proces destrukce

Obecným trendem na území celého Československa se v období po druhé světové válce stalo direktivní řízení společnosti a hospodářství spolu s omezením vlastnických práv k pozemkům, dá se hovořit i o ztrátě odpovědnosti jednotlivce za krajinu (Weber 2006). Toto bylo umocněno dalšími okolnostmi v pohraničí a mělo za důsledek plošnou, někde i kompletní, přeměnu tradičního rázu venkovské kulturní krajiny (Weber 2006). Výjimkami nebylo rabování prázdných domů, vandalizace nebo také nelegální rozebírání staveb pro stavební materiál (Kovařík 2019). Takto se urychlilo přirozené chátrání opuštěných objektů a počet neobyvatelných domů rapidně vzrůstal. Brzy vyvstaly obavy z možného využití opuštěných budov kriminálníky či ukrývajícími se osobami. Navíc po zřízení pohraničního pásma mohly budovy sloužit jako přechodné útočiště lidí snažících se dostat na druhou stranu státní hranice (Kovařík 2019).

První demolicе započaly již v roce 1946. Tehdy se jednalo o objekty ve velmi špatném technickém stavu, leckdy poničené válečnými událostmi (Kovařík 2019). Stavební materiál (cihly, kameny, trámy aj.) získaný při likvidaci objektů byl často použit ke stavbě nových objektů jako kulturních domů, hospodářských budov anebo kravínů, někdy také sloužil ke zpevnění komunikací (Kovařík 2019). Byly také budovány vojenské újezdy, ve kterých pak sídla sloužila jako terče při dělostřeleckých nebo tankových střelbách (Kovařík 2019).

Následně vznik **pohraničního pásma** ovlivnil v různé míře sídla a krajinu, a to zejména v závislosti na vzdálenosti od samotné hranice. Bylo zřízeno tzv. **zakázané** pásmo a **hraniční** pásmo. Samotné zřízení pásem a většina s ním souvisejících demolic budov proběhla v 50. letech 20. století (Procházka 2006).

Zakázané pásmo se rozkládalo zpravidla cca 2 km od státní hranice, a to podél celé hranice s Rakouskem a Spolkovou republikou Německo (SRN) (Kovařík 2017). Jeho zajištění tedy přišlo na řadu jako první. Již na podzim roku 1951 byly vesnice vysídleny, a to nehledě na národnost. Pouze v okolí rakouské hranice se jednalo o 60 sídel, z toho bylo nejvíce v politickém okrese Kaplice, a to celá polovina (Kovařík 2017). O rok později, bylo nařizeno provést nejpozději do

roku 1953 demolice, tzn. likvidace všech budov v pásmu mimo ty, které byly určeny pro další využití pohraniční stráží (Procházka 2006). Byl povolen odvoz materiálu stavebníky z okolí a po odvozu započaly organizované demoliční práce (Procházka 2006). V zakázaném pásmu bylo zničeno okolo 130 sídel (Kovařík 2019). Následně přišlo na řadu zajištění **hraničního pásma**, které se rozkládalo ve vzdálenosti až 10 km od hranice zakázaného pásma směrem do vnitrozemí (Procházka 2006). Na obrázku 3 je vyhláška o zřízení hraničního pásma pro okres Kaplice. Oproti zakázanému pásmu se zde ve větší míře počítalo s dosídlením, ale přece se mnoho sídel nacházejících se v pásmu nedochovalo. Nejčastěji to byly špatně dostupné vsi, které tak v období 50. let zanikaly z důvodu malého zájmu nově příchozích (Procházka 2006).

Obrázek 3: Vyhláška o zřízení hraničního pásma pro okres Kaplice

Okresní národní výbor v Kaplici

Č. j. 244 10-2-50. V Kaplici dne 15. března 1951.

VYHLÁŠKA

O ZŘÍZENÍ HRANIČNÍHO PÁSMU.

Okresní národní výbor v Kaplici stanoví podle čl. 3 odst. 1 zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb.

- 1.**
Dnem 1. dubna 1950 zřizuje se ve zdejších správních obvodech podél státní hranice hraniční pásmo. Vnitřní hranice tohoto pásma je na nejvíce používaných cestách označena výsraznými tabulkami, případně též koly, bílo-červeně natřeny.
- 2.**
Každá osoba starší 15 let potřebuje ke vstupu do hraničního pásma nebo k trvalému i přechodnému pobytu v něm zvláštní povolení, které vydává okresní národní výbor - bezpečnostní referát. Toto povolení musí oprávněná osoba nosit stále u sebe a vedle povolení musí mít také občanský průkaz.
- 3.**
Osobám, které mají trvalý pobyt ve zdejších správních obvodech, vydá povolení okresní národní výbor - bezpečnostní referát na základě potvrzení, vydaného místním národním výborem místa trvalého bydliště.
Osobám, které mají trvalé bydliště mimo zdejší správní obvod, bude povolení vydáno na základě potvrzení, vydaného ONV - bezpečnostní referát, příslušným podle místa trvalého bydliště žadatele.
Povězeť příslušného republikánské výbora musí u žadatele opatřit ještě předání pokladniční účtenky o povolení vstupu nebo pobytu v hraničním pásmu.
- 4.**
Osobám, které se zdržují na základě povolení trvale nebo přechodně v hraničním pásmu není dovoleno bez zvláštního povolení
a) okresního národního výboru zadržovat se od zasedení do svítání uvnitř provázků veřejných míst, cest a železničních tratí,
b) ministerstva vnitra pořizovat fotografické a filmové snímky krajiny, budov a zařízení a provádět měřičskou, zeměměřičskou práci a měření krajiny.
- 5.**
Dnem zřízení hraničního pásma podléhá platnosti všechna dříve vydaná povolení ke vstupu do tohoto pásma.
- 6.**
Dne 1. dubna 1950 hraniční pásmo vstoupí bez povolení má za v něm bez zvláštního povolení nebo povolení okresního národního výboru - bezpečnostní referát v hraničním pásmu vstoupit do 4. vyhlášeného hraničního pásma podle zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb., vydaného na úřadu v Praze dne 14. července 1927, č. 125 Sb., na ochranu lidové demokratické republiky.

Bezpečnostní referát:
František Tyo, v. r.

Zdroj: Státní okresní archiv v Český Krumlov v Kovařík (2017).

Lokality s úrodnou půdou či průmyslovými závody a výrazně urbanizované regiony přiléhající k českému vnitrozemí se dařilo osídlit poměrně rychle, naopak o podhorské či horské venkovské oblasti zájem příliš nebyl (Spurný 2011; Kovařík 2019). Zejména jih a jihozápad země, tedy Šumava a její podhůří, se nedařilo dosídlit, což potvrzují zprávy z roku 1947, které udávají, že v okresech Tachov, Horšovský Týn, Domažlice, Klatovy, Sušice, Prachatice, Český Krumlov a Kaplice je okolo 75 % obytných domů prázdných (Spurný 2011). Existují i případy, kdy byla vesnice zapálena odcházejícími starousedlíky či byla poškozena při obsazování armádou ke konci 2. světové války (Procházka 2006), náhoda a jiné okolnosti tak zcela jistě také hrály svou roli.

Některé vsi tak znovu ožily životem a jiné dále chátraly. Chátrající objekty byly následně v průběhu 50. let 20. století demolovány (Procházka 2006; Kovařík 2019). Častou praxí se dokonce stalo, že domy byly odstřeleny a zbylý stavební materiál byl pouze rozhrnut buldozery, protože by se odvoz materiálu ze špatně přístupných míst nevyplatil (Procházka 2006). Demoliční akce v pohraničí byly ve své době prezentovány jako okrašlovací (Procházka 2006). Samotné demolicе však doprovázely problémy, a to zejména nekvalitní provádění prací a špatná organizace, a tak docházelo k případům, kdy objekty nebyly zcela odstraněny a jejich zbytky zůstaly stát na původním místě (Kovařík 2019). V reakci na stížnosti, které přicházely z tuzemska i ze zahraničí a s obavou špatné zahraniční vizitky proběhly v letech 1959 a 1960 finální demoliční práce objektů, které do té doby stále stály (Kovařík 2006). Při těchto pracích bylo zbouráno okolo 40 000 objektů v českém pohraničí (Kovařík 2019). To lze tedy považovat za největší demolicе opuštěných sídel (Kovařík 2017). Obrázek 4 zachycuje demolicе kostela v jihočeské vesnici Kapličky.

Obrázek 4: Odstřel kostela v jihočeské pohraniční vesnici Kapličky v roce 1959

Zdroj: Archiv bezpečnostních složek v Kovařík (2017).

Destrukční činnost v menší míře probíhala i v následujících desetiletích (Procházka 2006), ale spíše než o demolicе se jednalo o rozebírání stavebního materiálu opuštěných objektů, a to v místech položených zpravidla dále do vnitrozemí, kde z různých důvodů dosídlení nebylo úspěšné (Procházka 2006). Tyto stavby tak nyní patří mezi nejlépe dochované relikty odsunu. Často zde lze najít stále stojící zdi či jiné zbytky stavení (Procházka 2006). Popisu průběhu a organizace demolic se podrobně věnuje Kovařík (2006).

Transformace opuštěných krajinných struktur jsou často dlouhodobým procesem procházejícím přes opuštění, pustnutí až po úplný fyzický zánik (Kovařík 2019). Proces destrukce lze dle Bureše (2015) rozdělit na dvě základní kategorie, a to přírodní a kulturní. Kategorie a k nim příslušné procesy destrukce historických krajinných struktur jsou vypsány v tabulce 1 níže.

Tabulka 1: Typy transformací opuštěných krajinných struktur

transformace	proces	charakteristika
kulturní	aplanace	<ul style="list-style-type: none"> ▪ srovnání se zemí ▪ rovina upravená buldozerem či válcem ▪ převážně budovy, ale také meze, remízy, úvozy ▪ zbylý materiál z demolice odvezen pryč či shrnut po svahu či do připravených jam
	rekultivace	<ul style="list-style-type: none"> ▪ založení pole či louky ▪ návoz, nahrnutí a rozprostření ornice, orba, vláčení, smykování, setí přípravných plodin, jejich zaorání a hnojení, následuje pěstování cílových plodin či zatravnění
	zemědělská meliorace	<ul style="list-style-type: none"> ▪ odvodnění mokřadů na zem. půdě a regulace potoků (včetně zatrubnění, převrstvení ornice) ▪ vrchol v 80. letech 20. stol. ▪ cílem bylo zvýšení výměry zemědělsky využitelné, zpravidla orné, půdy a také technické dokončení kolektivizace sjednocením dosud nesjednocených lánů
	lesní meliorace	<ul style="list-style-type: none"> ▪ odvodnění lesních mokřadů a regulace potoků
	orba	<ul style="list-style-type: none"> ▪ včetně změny hranic polí, rozorání mezí

transformace	proces	charakteristika
	stavba	<ul style="list-style-type: none"> ▪ cesty se zpevněným povrchem ▪ změna tras původních cest a zpevnění jejich povrchu ▪ budovy ▪ ženině technická zařízení
přírodní	gravitační eroze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ přirozený rozpad reliktnů zejména stavební povahy ▪ nápomocné další faktory (př. mraz, déšť, vítr)
	vodní eroze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozklad a přemístění reliktnů působením vodního toku, vodoteče, pramene
	vegetace	<ul style="list-style-type: none"> ▪ působení veg. pokryvu v rámci sukcese vedoucí k narušení reliktnů

Zdroj: upraveno dle Bureše (2015).

2.3 Z pohledu přírodních hodnot

„Scénář vývoje, kdy se z opuštěné zemědělské krajiny, marginální po stránce ekonomické, kulturní i sociální, stává chráněné území, není na našem kontinentu výjimečný“ (Lapka 2006a, s. 140). Co ale výjimečným je, je rozsah a rychlost těchto změn, jež takřka nemají obdob.

Předmětem **ochrany přírody** se při odchodu člověka z krajiny staly nejen čistě přírodní struktury, jako jsou např. slati, ale také části kulturní krajiny – druhově bohaté louky anebo porosty dřevin (Lapka 2006a). Mnoho druhů, a to i vzácných a vysoce ceněných, totiž pro svoji přítomnost vyžaduje podmínky vytvořené lidskou činností, např. periodické sekání luk (Prach 2018) či selektivní spásání různými druhy hospodářských zvířat.

Důsledkem takovéto činnosti je zpravidla také zvýšení biodiverzity (Lapka 2006a), a to zejména díky limitaci vzrůstu a rozšíření jinak dominantních, konkurenčně silných druhů v krajině, například rozličných druhů travin. Je nutné zdůraznit, že toto neplatí univerzálně pro zemědělskou činnost, ale pouze pro vybrané případy extenzivního využívání krajiny (Cousins, Lavorel, Davies 2003; Lapka 2006a). Vhodnějším je proto například stálé, dlouhodobé, ale málo intenzivní spásání nežli nárazová a vysoce intenzivní pastva (Cousins, Lavorel, Davies 2003).

Pozitivní či negativní vliv přerušení kontinuity tradičního obdělávání zemědělské půdy a následný zánik a přeměna biotopů je diskutabilní (Lipský 2010b), často tak záleží na konkrétním případě a jeho posouzení.

V souvislosti s opouštěním krajiny lze použít také termín *nová divočina*. Ta vzniká na stanovištích, která byla po určitou dobu využívána člověkem. Taková stanoviště se typicky nachází spíše v raných stádiích sukcese¹ (Lipský 2010a). Oproti tomu divočina *stará*, která má za sebou dlouholetý nerušený vývoj, nacházející se, striktně vzato, pouze ojediněle v našich podmínkách, je typická klimaxovým² společenstvem a z těchto důvodů je spíše chráněná v rámci ochrany přírody (Lipský 2010a).

Nová divočina však má řadu pozitivních aspektů. Kupříkladu sukcese orné půdy zpravidla přispívá k biologické rozmanitosti, a to zejména v ranně sukcesních stádiích (Lipský 2010b), kdy je jakožto stanoviště pro řadu druhů nevhodné nahrazována příznivějšími podmínkami. V pozdních stádiích již mohou být rozdíly mezi novým společenstvím a okolím menší, a tak klesá i biodiverzita (Lipský 2010b). Nová divočina také přispívá ke zvyšování ekologické stability (Lipský 2010a).

Při opuštění orné půdy jsou stále směrodatné lidské faktory – pro vytvoření lučního porostu je vhodné kosení luk, pro vznik roztroušené dřevinné vegetace zase pastva (Prach 2018). Lesní porost dominuje při absenci lidských zásahů a většinou se objevuje již během druhé dekády po opuštění od lidské činnosti (Prach 2018). Toto jsou ale pouze příklady, variabilita je znatelně větší. Prach (2018, s. 195) uvádí, že „*sukcesí na bývalých polích vznikají většinou ekologicky cenné porosty*.“ Výjimkou jsou pak případy při dominanci nepůvodních či konkurenčně silných druhů, například traviny třtiny křovištní (Prach 2018). Zlatou střední cestu by mělo být, že louky vzniknuvší po opuštění orné půdy, která představuje nejméně vhodný stav, nejsou ponechány svému osudu, ale jsou sečeny tak, aby se zamezilo výše zmíněné dominanci a aby se obnovil původní velmi pestrý luční porost (Prach 2018). Jejich ekologickou hodnotu Prach (2018) hodnotí jako vyšší nežli u přirozeně dominantnější dřevinné vegetace.

Opuštěná zemědělská půda je však v krajině většinou vnímána negativně, a to jako doklad špatného hospodaření s půdou, a tedy něco nepatřičného a nevhodného (Míchal 2002; Lipský 2010b). Divočina vnímaná jako nepředvídatelná a nebezpečná je v opozici s tradiční kulturní krajinou, která představuje domov, jistotu a obživu, vnímána obecně spíše záporně (Míchal 2002). Vzhled rudерálních³ druhů a společenstev k tomuto také značně přispívá, mezi ně řadíme například kopřivy, bodláky, lebedy, zlatobýl, lopuch nebo také houštiny černého bezu a trnitých keřů, tedy porosty vytvářející neprůchodný terén (Lipský 2010b).

---

¹ Sukcese je jednosměrný vývoj druhového složení společenstva na určitém stanovišti, začíná počátečním vývojovým stádiem a směřuje ke klimaxu (Matějček 2007).

² Klimax je finální fáze sukcese, společenstvo složením odpovídá podmínkám stanoviště (klimatickým, půdním aj.) (Matějček 2007).

³ Rudерální druhy jsou druhy přednostně osidlující opuštěná antropogenní stanoviště.

České pohraničí je fenoménem, co se týká rozsahu opuštěných ploch, a tedy i nové divočiny. A i když to je nyní více než sedm desetiletí od klíčových událostí, příroda nespěchá, sukcese je dlouhodobým procesem (Jørgensen, Fath 2008) a v některých případech lze stále narazit na druhové složení indikující lidskou činnost v minulosti krajiny (Kočár 2015). Geobotanickými indikátory v archeologických výzkumech se zabývají například Beneš, Prach (2004) či Kočár (2015).

Vysídlení a extenzifikace využití ploch podél bývalé tzv. železné opony znatelně podpořila vznik tzv. **Zeleného pásu Evropy**. Neprostupná bariéra rozdělující dvě části světadílu po téměř 40 let vytvořila či uchovala podmínky pro výskyt bioty, pro kterou již jinde nebyly tak vhodné (Riecken, Ullrich, Lang 2006). Tento efekt jistě nebyl zamýšlený, ale nyní je považován za nesporně kladný přínos něčeho tak negativního, jako byla železná opona. Její okolí se tak stalo významným refugiem ohrožených druhů rostlin i živočichů a také významným biokoridorem propustným ve směru podél hranic. Společným znakem celého Zeleného pásu Evropy je i nyní vysoká biodiverzita a nízká úroveň antropogenní fragmentace (Terry, Ullrich, Riecken 2006). Významný je zejména výskyt megafauny, protože právě ta má velké prostorové nároky, a je tak velmi citlivá na fragmentaci životního prostředí. Středoevropská část pásu, jejíž součástí je i značná část českého pohraničí, poskytuje útočiště například rysovi ostrovidovi, vlkovi obecnému či losu evropskému (Terry, Ullrich, Riecken 2006).

3 PAMĚŤ KRAJINY

Paměť krajiny je pojem, který je dosti široký a zahrnuje hmotné připomínky v podobě historických krajinných struktur (Huba 1988, 2004) i duchovní obrazy krajiny uchovávané v pamětech (Kovařík 2019; Faehndrich 2011). V jejím kontextu lze hovořit i o územní identitě (Chromý 2009), krajinném rázu (Kupka 2010; Jančura 2013) či symbolech v ní se nacházejících (Norberg-Schulz 1994).

3.1 Historické krajinné struktury a jejich význam

„Pokud chceme pochopit čím je krajina dnes, musíme pochopit její minulost“ (Jančura 1998, s. 237). Historické krajinné struktury tvoří podstatnou část paměti krajiny (Jančura 1998) a jsou unikátním dědictvím práce minulých generací (Huba 2004), které stále přetrvává v dnešní krajině. Poskytují tak svědectví o dřívějších činnostech člověka. Tyto, na řadě míst stále patrné, pozůstatky historické lidské činnosti v krajině, lze označit pojmem *prvky historické kulturní krajiny* (Weber 2006) či nejčastěji *historické krajinné struktury* (Huba 1988). Lze také hovořit o *komponech* (Bureš 2015), tedy dílčích složkách zaniklé krajiny. Obsáhleji se problematice historických krajinných struktur věnuje Huba (1988). Téma také přehledně zpracovala ve své práci Zemánková (2014).

O těchto prvcích lze hovořit v místech, která lidská činnost v minulosti znatelně přeměnila a kde tento stav stále není zcela překryt aktuálním způsobem využití (Huba 2004), například novou výstavbou, těžbou, industriálním zemědělstvím atp. Historické krajinné struktury se často vyskytují pouze v izolovaných fragmentech a to z dvojího důvodu – buď samovolně zanikly, anebo byly překryty další lidskou činností (Jančura 1998). Současná krajina se tak zpravidla skládá z historických krajinných struktur, které představují relikty svého někdejšího rozsahu (Jančura 1998).

Pouze některé z těchto prvků jsou u nás chráněny v rámci ochrany přírody či památkové péče, většina ale není (Weber 2006). Přesto lze soudit, že obecně jsou významnými kulturně-sociálními a duchovními artefakty a dokonce některé stále po letech plní určité hospodářské či ekologické funkce (Huba 2004; Weber 2006).

Níže uvádím příklady jejich funkcí – upraveno dle Huby (2004):

- možnost studia interakce člověka a přírody v historicky odlišných podmínkách,
- možnost studia způsobů tvorby a využívání krajiny lidmi technicky a filosoficky odlišnými,
- ověření míry efektivity tradičních technologií využití krajiny (tj. např. výroby, těžby surovin, dopravy, využívání půdy aj.),
- zachování tradičního rázu, estetických kvalit a celkového rekreačního potenciálu,

- zachování a zesílení regionálního či místního kulturního povědomí,
- spoluúčast na zachování světového kulturního dědictví,
- kulturně poznávací a výchovně vzdělávací význam.

Zpravidla významnými, zejména pro jejich hospodářskou a ekologickou funkci, jsou historické krajinné struktury liniových tvarů jakožto meze, cesty anebo stromořadí, které snižují riziko eroze a povodní, ale také zvyšují biodiverzitu a usnadňují šíření a pohyb živočichů a rostlin (Lipský 2000; Laštovička, Kabrda, Štych 2014). Tyto prvky také zpravidla zvyšují prostupnost krajiny a tvoří vizuálně či esteticky hodnotnou součást krajiny (Laštovička, Kabrda, Štych 2014). Dokonce tvorba či uchování tzv. zelených liniových prvků je uznávaným přístupem v územním a krajinném plánování v Česku (např. územní systém ekologické stability – Pešout, Hošek 2012; Plesník 2012), ale i ve světě (Fábos, Ahern 1996).

3.2 Příklady historických krajinných struktur v kontextu odsunu

Pozornému jedinci při procházce krajinou neuniknou více či méně dochované historické krajinné struktury. Ty někde tvoří výrazné nepřehlédnutelné dominanty a profilují ráz krajiny a zase jinde jsou spíše skryté a nenápadné (Jančura 1998). Správné určení a interpretace ale zpravidla vyžadují znalost území, jeho minulosti či přímo nahlédnutí do historických map, archivních leteckých snímků, písemností či jiných zdrojů. Historické krajinné struktury jsou často pouze ve formách pozměněného reliéfu, proto se rozepisují i o procesech jejich vzniku. Antropogenním formám reliéfu (antropogenní geomorfologii) se podrobně věnuje například Zapletal (1969). Je nutné mít na paměti, že povětšinou jsou zachovalé pouze fragmenty někdejšího rozsahu (Jančura 1998).

Typologie historických krajinných struktur je neustálená a záleží na úhlu pohledu autora, respektive vědní disciplíny, kterou může být geografie, historiografie, krajinná ekologie, estetika aj. Věnuje se jí např. Huba (1988) anebo Jančura (1998). Výčet a typologii struktur uvádí pod obdobnými pojmy i Kupka (2010), nezmiňuje ale pojem historické krajinné struktury. Přehlednou typologii ve své práci zpracovala Golešová (2008). Obsáhle a přehledně se problematice historických krajinných struktur včetně jejich typologie a systematického hodnocení věnuje (Zemánková 2014). V této práci typologie není předmětem zájmu, věnuji se tedy pouze účelovému výčtu prvků, které jsou relevantní pro zájmové území a sledovanou dobu.

Často, pokud jsou dochovány, jsou snad nejpatrnějším prvkem bývalé budovy, nyní spíše **rozvaliny**. Leckdy lze spatřit stále stojící zdi či pouze podzemní části budov, které z jejich podstaty (zabudování v terénu) jsou tak jejich nejlépe dochovanou částí. Tyto bývalé sklepy či jiné prostory ale zpravidla nejsou moc viditelné, nevyčnívají, a jsou tak povětšinou dobře schované. Po blíž budov lze také nalézt velmi nenápadný a sice odolný prvek – **studně**, často zakryté a jindy zase nebezpečně zející. V okolí bývalých stavení se také často vyskytují staré ovocné stromy,

někdy stále tvořící **sady**. V místech, kde neproběhla rekultivace⁴ jsou ovocné stromy dokonce nejzřetelnější indikací zaniklého osídlení (Kočár 2015). V turistické sezóně jsou totiž jiné relikty často zarostlé a nezřetelné, zatímco bývalé sady či pouze osamocené ovocné stromy kvetou a plodí. V areálech bývalých vesnic či přímo u rozbořených stavení lze tak často nalézt například třešeň ptačí, jablonoň domácí, hrušeň obecnou, rybíz černý, rybíz červený aj. (Kočár 2015).

Bývalé **cesty** (včetně úvozů, mostků, lávek, alejí atp.) jsou dalším prvkem, který čas od času neujde povšimnutí. Z krajiny jich zmizela spousta, jak nejjemnější síť cest, tak i ta hrubá (Dejmal 2006), tvořící komunikace většího významu. Dříve však mezi nimi nebyly takové rozdíly jako v současné krajině, kde se vyskytují cesty polní a vedle nich několikaproudé dálnice. Prostupnost krajiny pro pěší však byla před 70 lety daleko lepší nežli je tomu dnes, kdy existuje řada nevhodných cest či cest tvořících bariéry bránící pěšímu přesunu (Sádlo a kol. 2005).

V krajině patrnými zaniklými cestami jsou kupříkladu ty, které byly a často stále jsou tvořené **úvozem**. Jedná se o útvar, lineární depresi, antropogenního původu vznikající erozními účinky opakovaného pohybu lidí, zvířat (zejména dobytek) či pojezdu vozů (Nový 2008; Martínek 2013). Z vhloubeného tvaru jistě plynuly i určité výhody, a to že úvoz poskytoval cestujícím pohyb krajinou bez povšimnutí a zároveň v letních parných dnech poskytoval stín obdobně jako níže uvedené aleje. V určitých místech (svažitý terén, překážka) se úvoz dělil na více vedle sebe jdoucích úvozů, v těchto případech nazývaných koleje, pospolu pak svazek úvozů (Nový 2008; Martínek 2013). Úvozy jsou zpravidla hlubší ve svažitém terénu (Martínek a kol. 2019), kde je erozní působení větší. Kupříkladu kola povozů se zde protáčela, a tak se podloží se rychleji opotřebovávalo. Úvozy začaly hromadně zanikat v období, kdy nastala změna velikosti dopravního prostředku, kdy tvar a šířka cesty přestala vyhovovat. Po ztrátě funkce úvozy zpravidla zarůstají často těžko průchodnou vegetací. Nyní jsou často dobře patrnými zaniklými úvozovými cestami ty, které se nacházejí v lesích (Bureš 2015), kde tvar terénu zůstal spíše zachován nežli v místech s následným zemědělským či jiným využitím.

Bývalých cest si lze také povšimnout díky jednomu z charakteristických **doprovodných prvků**. Tím jsou například kameny vyskládané podél cest, tvořící **zídky**, často zpevňující svahy či ohraničující okolní pozemky, často bývalá pole, od samotných cest. Dalším doprovodným prvkem mohou být staré aleje stromů (Lapka 2006b), tato stromořadí dříve poskytovala ochranu před sluncem či větrem i zrakem okolí a zpevňovala svahy. Dokonce za dob Marie Terezie byla výsadba stromů u císařských cest, tedy komunikací většího významu, povinná. **Aleje** začaly ve velkém mizet po druhé světové válce (Dejmal 2006) v důsledku změn v cestování, kdy již nebyly

---

⁴ Termín „rekultivace“ označuje umělé obnovení povrchu krajiny a její funkce (Matějček 2007).

potřeba a již spíše překážely, stromy tak byly nasnadě k pokácení. Přesto v případech komunikací zaniklých se často dochovaly, a tak poukazují na dřívější funkci koridoru. Mapování a výzkumu historických cest se věnuje například Cendelín (1999), Nový (2008), Martínek a kol. (2013) a Martínek (2018).

Často spíše méně výraznými historickými krajinnými strukturami jsou **pole**. Bývají povětšinou patrné pouze v případech dochování hraničního prvku (př. agrární valy, meze) či tvaru reliéfu (př. agrární terasy) (Riezner 2007). Zvláště patrné bývají v případě agrárních teras. **Agrární terasy** jsou svahové stupně povětšinou tvořené dlouhou a úzkou plošinou a příkřejším svahem terasy – mezí (Zapletal 1968, cit. v Machová a kol. 2011). Zpravidla se dělí na **stavěné** (např. pro vinnohrady či sady, vypodložené zpevněnou zdí či obdobnou konstrukcí) a **samovolně vznikající** (Riezner 2007; Machová a kol. 2011). U samovolně vznikajících teras je působení přírodních činitelů podmíněno a urychleno činností člověka, tedy řadíme je mezi tzv. nepřímé antropogenní či kvazipřírodní geomorfologické procesy, působí zde tedy přírodní procesy, ale také zpravidla dominantní lidský faktor (Zapletal 1973), stejným způsobem vzniku lze klasifikovat povětšinou i vznik úvozů. Takovéto terasy vznikají dlouhodobou (desítky či stovky let) prováděnou orbou či jiným mechanickým obděláváním (např. okopáváním) svažitých polních parcel s hranicemi vedoucími po vrstevnici, tedy při tomto dlouhodobém procesu se zemina přesunuje z horních částí parcel směrem dolů vlivem gravitačního působení či eroze a hromadí se na spodním okraji polní parcely (Lobotka 1955). Tento proces tedy má za následek vznik a růst terasového stupně a dle něho jsou takto vzniklé terasy označovány také jako gravitační (Demek 1999, cit. v Riezner 2007). Tedy v horní části probíhá denudace⁵ a ve spodní akumulace⁶, výška mezí se tak zvyšuje. Odnos půdy z vyšších částí terasy tvoří tzv. odor, neúrodný pás země nacházející se pod horní mezí někdy až s obnaženým podložím (Strunk 1985, cit. v Riezner 2007). Lze se tedy domnívat, že vznik odoru je příčinou častého vzniku polních cest v prostoru mezi samotným polem a jeho horní mezí (Riezner 2007). Pravidlem je, že čím příkřejší svah, tím výraznější terasa, a tedy vyšší meze oddělující pole od zbytku reliéfu. Agrární terasy zabraňují přílišnému odtoku a vodní erozi, a tedy i uchování živin a půdního materiálu (Riezner 2007), což je pro zemědělce bezpochyby hodnotnou funkcí. Na obrázku 5 je příklad vzhledu sečených agrárních teras.

---

⁵ Denudace je soubor procesů rozrušování a odnášení materiálu, který vede k snižování a zarovnávaní povrchu Země (Matějček 2007).

⁶ Akumulace je opak denudace, hromadění materiálu (Matějček 2007).

Obrázek 5: Novodobé agrární terasy na Kutnohorsku

Zdroj: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy (2018).

Meze, původně tvořené povětšinou spíše travinným či keřovým porostem, často poměrně rychle zarůstají vyšší stromovou vegetací, a tak na nich dnes často dominují stromy, zpravidla náletové (př. bříza bělokorá) (Prach 2018). Vlivem kolektivizace a Zelené revoluce meze z české krajiny v druhé polovině 20. století hojně mizely úmyslným rozoráváním. Ty ponechané vlastnímu osudu a silám přírody ale najdeme v krajině v pozměněné podobě dodnes.

Rozptýlená zeleň včetně liniové vegetace plní řadu funkcí: hydrickou, klimatickou, edafickou, produkční, biotickou a také krajinnotvornou (Riezner 2011; Psotová 2018). Významu rozptýlené zeleně a lesa i v kontextu tvorby krajiny se věnuje např. Sláviková (1984). Krajinnotvornému významu agrárních valů a teras se věnuje např. Riezner (2011) a shledává tyto prvky obecně jako hodnotné z hlediska estetického i přírodního. Přítomnost teras a jejich mezí je predispozicí pro vznik liniové vegetace, tvořící tzv. koridory. Tyto koridory disponují funkcemi ekologickými (Forman, Godron 1993) a také jsou esteticky hodnotné, jelikož tvoří vizuálně jasně ohraničené polouzavřené prostory, dílčí horizonty, průhledy a scenerie, tedy jinými slovy mozaikovitou krajinou strukturu (Riezner 2011). Často také tvoří dominantní prvek krajinného rázu (Riezner 2011) a determinují charakteristiku území.

Dalším, ne tolik známým, prvkem jsou **kamenné snosy z polí** tvořící takzvané hromadnice či kamenice. Snosy z polí jsou tvořeny kameny různých velikostí, původně půdním skeletem, který ztěžoval orbu (Machová a kol. 2011). Pro zlepšení podmínek hospodaření tedy docházelo ke

snížení obsahu skeletu v obdělávané půdě (Riezner 2007). Při vzniku agrárních teras vlivem denudace v horní části terasy dosahují tyto snosy větší kvantity (Riezner 2007). Takto vysbírané kameny byly záměrně skládány na hranice parcel, meze, skalní výchozy či neúrodnou půdu s ohledem na minimální zábor zemědělsky využitelné půdy (Riezner 2007; Machová a kol. 2011). Tedy jedná se o přímý antropogenní geomorfologický proces (Riezner 2007). Produktem jsou konvexní (vypuklé, vystouplé) geomorfologické útvary zvané agrární valy v případě liniového prvku či v případě prvku bodového s půdorysem ve tvaru kruhu či oválu agrární haldy (Riezner 2007; Machová a kol. 2011). Agrární val je vyobrazen na obrázku 6, agrární haldu zachycuje obrázek 7. Agrární valy a haldy byly v některých případech pečlivě vršeny (Riezner 2007), tvořící a připomínající spíše široké a mohutné zdi z nezpevněného kameniva. Snosy z polí také vytváří nové ekotopy, které jsou často hodnotné pro svoji specifickou. Tímto je umožněn i výskyt ne zcela běžných až vzácných druhů (Machová a kol. 2011). V případě dochování tak tvoří ekologicky významné součásti krajiny. Snosy z polí se vyskytují zejména v Krušných horách, Verneřickém středohoří a na severním Lounsku (Machová a kol. 2011), ale lze je, zpravidla v menších formách a kvantitách, nalézt i v jiných koutech Česka.

Obrázek 6: Agrární val s keříčkovitými společenstvy nedaleko Perninku

Zdroj: Machová a kol. (2011).

Výše zmíněné agrární tvary reliéfu jsou patrným prvkem v zaniklé krajině českého pohraničí (Lapka 2006b). V oblastech později využívaných intenzivní formou zemědělství se ale mnoho těchto struktur nedochovalo – v duchu změn hnaných Zelenou revolucí a kolektivizací v rámci technicko-hospodářských úprav pozemků v 50. až 70. letech (spojování zemědělských ploch) se valy, haldy či také například terasy ničily (Machová, Elznicová 2011; Machová a kol. 2011). Zaniklá krajina pohraničí toho byla v některých případech ale „ušetřena“ díky tomu, že reliéf s vyšším sklonem či nadmořskou výškou nebyl tolik atraktivní pro intenzivní zemědělskou činnost, a tak byly tyto plochy opouštěny a až paradoxně zachovány (Weber 2006; Machová, Elznicová 2011).

Obrázek 7: Agrární halda nedaleko města Albrechtice

Zdroj: Riezner (2007).

Mohou být patrné i vodohospodářské úpravy jako například rybníky, ale někdy i náhony, nádrže a jiné. Zejména pak jejich **hráze** tvořící vyvýšeninu nad bývalou vodní plochou.

V neposlední řadě také stojí za zmínku různé stavby menšího charakteru a často sakrálního typu jako kapličky, boží muka či kříže. Tyto stavby často stojí v místech, kudy dříve procházely cesty anebo v místech jejich křížení. Ve větších zaniklých sídlech lze také v různém stavu zachovalosti nalézt hřbitovy.

Existuje řada způsobů **archeologické datace** prvků, tedy způsobů zjištění doby zániku či opuštění. Však lidem nezbedných v archeologii je řada z nich vzdálených. Proto zde uvádím nejspíše

nejschůdnější metodu takovéto datace, kterou lze snadno aplikovat v terénu, zejména u budov či cest, ale i jiných prvků. Jedná se o metodu archeologické datace pomocí vzrostlých stromů (Funk, Váňa 2012). Té se používá, pokud je cílem zjistit datum zániku daného prvku. Tato metoda je ve své podstatě jednoduchá. Opírá se o fakt, že počet let růstu náletových dřevin na datovaném objektu je menší nebo roven roku jeho zániku. Počet let růstu dřevin se v tomto případě určuje klasickou dendrochronologickou metodou, tedy navrtáním stromu a zjištěním stáří za pomoci letokruhů. Archeologická datace prvků ale není předmětem zájmu této práce, proto ji zde uvádím spíše pro zajímavost.

3.3 Symboly, identita a dědictví krajiny

Pod pojmem paměť krajiny lze chápat krajinu, která žije v naší paměti, jež je leckdy i důležitější nežli krajina reálná. Specifickým příkladem pak je paměť krajiny ve **vzpomínkách** vyhnaných obyvatel. Ti v zahraničí tvořili kolektivní identitu, kde vzpomínání na ztracenou domovinu bylo jejím základním kamenem (Faehndrich 2011; Kovařík 2019). Spolu prožívali informace o osudech jejich domů, které se k nim dostaly od informovaných zdrojů v Československu prostřednictvím takzvané krajanské literatury. V některých případech dokonce mohli přihlížet postupující destrukci z míst, kde bylo vidět na druhou stranu hranice (Kovařík 2019). Při těchto pohledech se v nich mísil stesk po domově s pocity smutku, zmaru, beznaděje a také rozhořčení (Kovařík 2019).

Dědictví krajiny a jeho prezentace či interpretace jsou aktuálními tématy, a to zejména od roku 1989, kdy se zaniklá krajina na území našeho státu, spolu s pádem železné opony, otevřela veřejnosti. Došlo tak k nárůstu zájmu o toto téma u laické i odborné veřejnosti. Započalo se s budováním přeshraniční spolupráce a rozvojem v pohraničních oblastech. K většímu zájmu o minulost krajiny také ve vybraných lokalitách přispívá čilý turistický ruch přitahovaný primárně např. přírodními kvalitami pohraničí. Zaniklé vesnice se staly také cílem původních obyvatel či jejich potomků, kteří zde hledají své kořeny (Kovařík 2019). V prostředí zaniklé krajiny se tak od 90. let začal vytvářet prostor pro kulturní a společenské aktivity vedoucí k **oživení** některých zaniklých sídel (Feřtek 2006; Klímeš 2006; Kovařík 2019).

Téma oživení těchto míst a jejich budoucnost je předmětem diskusí. Měla by se připomínat zaniklá krajina, zaniklé domovy nebo bychom měli zavřít oči a nechat tuto problematiku plynout po vícero než 70 let? Měly by se zdůrazňovat symboly v krajině s negativním nádechem? Lze najít takzvanou zlatou střední cestu? Dle německé kulturoložky Aleidy Assmann jsou zaniklé vesnice místy, jejichž příběhy byly přetnuty, ale paměť těchto míst zcela nezmizela a pouze čeká na své pokračování (Assmann 1999, cit. v Kovařík 2019), a tak dle těchto slov by se mělo jednat spíše o hledání nejpříjemnějšího způsobu využití těchto míst.

Řada iniciativ, spolků a jedinců se věnuje **obnově** rozličných prvků zaniklých krajin. Převážně jsou obnovovány stavby, např. Feřtek (2006), Klimeš (2006) nebo Kovařík (2019), a jejich počet od roku 1989 stále přibývá (Klimeš 2006). Hodnota obnovených prvků nespočívá pouze v samotné záchraně památek, ale také v rozšiřování turistického potenciálu území a tvorbě nových turistických cílů. Prvky také přináší zájem o území, jeho minulost a posléze o téma odsunu jako celku (Klimeš 2006). Obnovené prvky v neposlední řadě můžou také zachovávat anebo tvořit symboly území, které jsou pak důležitým prvkem tvořícím identitu obyvatel.

Činnosti spojené s připomínáním zaniklé krajiny nabývají různých podob, a to například obnovováním sakrálních památek, hřbitovů či vybudováním informačních panelů (i jako součástí naučných stezek) včetně historických fotografií. Tyto aktivity bývají iniciovány či jsou přímo díly občanských sdružení, místních samospráv, akademických a školních projektů anebo také pouze jednotlivců, často vlastníků (Kovařík 2019).

Vybudování naučné stezky či umístění informačních panelů se stává populárním počinem. Z řady příkladů lze jmenovat vybudování naučné stezky v bývalé sklářské osadě Josefová (Neu Josefthal) na úpatí Jeseníků a Kralického Sněžníku podnikem Lesy České republiky (Kovařík 2019) či v zaniklých obcích pod Bukovou horou v Českém středohoří zpracovanou studenty Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2008; Kovařík 2019), anebo organizací Český svaz ochránců přírody pro zaniklou zemědělskou osadu Umír v přírodním parku Manětínská v západních Čechách (Český svaz ochránců přírody 2013).

Obnovy funkce zaniklých cest se také těší rostoucí popularitě, a to ne pouze v souvislosti s odsunem. Jako příklad lze uvést aktivity města Mšena, kde při velkém zájmu místních o obnovu, na které se i sami podíleli (Říha 2011), byla rekonstruována již řada cest, které se nyní těší zájmu místních i turistů (viz stránky zpracovatele Ateliér Trevisan 2019a, b). Na obrázku 8 se nachází fotografie úvozové cesty, která byla předmětem obnovy. Z pohraničí je možné jmenovat například obnovu zaniklé cesty v Mladých Bucích, v bývalém vojenském újezdě Ralsko či v níže uvedené zaniklé vsi Fukov (Kovařík 2019).

Obrázek 8: Historická fotografie úvozu s alejí

Zdroj: Ateliér Trevisan (2019b).

I samotné cesty tvořené úvozem jsou předmětem rostoucího zájmu. Lze jmenovat rekonstruovaný úvoz o délce 500 m nacházející se u Lhenic (Linecká stezka 2014), jež byl dříve nejspíše součástí Linecké solné stezky, dnes sloužící turistickým účelům jako součást naučné stezky.

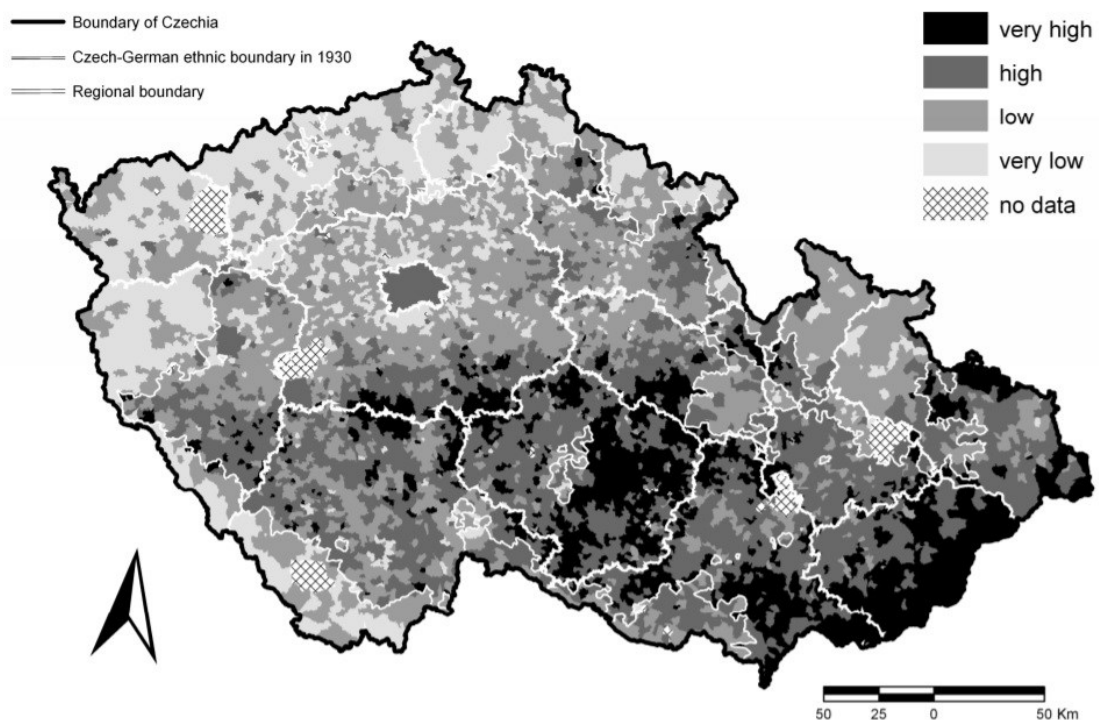
Snaha o vytvoření pietního místa je také častým projevem péče o zaniklou krajinu. Tato místa pak slouží k různým shromážděním, a to například i původních obyvatel, jejich potomků anebo zájemců o zaniklou krajinu a její historii. Při takovýchto příležitostech se tak často setkávají Češi, Němci i Rakušané (Kovařík 2019). Například již od roku 2006 je organizována pouť smíření k zaniklým vesnicím Košťálkov (Gottschallings) a Romava (Romau) nedaleko Nové Bystřice, při které procesí prochází českým i rakouským územím za účasti poutníků z obou zemí (Kovařík 2019). Dalším dobrým příkladem jsou tradiční setkávání na místě bývalé vesnice Fukov (Fugau) ve Šluknovském výběžku v rámci kterých probíhají také další kultivující aktivity, jako úprava hřbitova, oprava božích muk či vysázení alejí ovocných stromů podél dosud patrných cest (Kovařík 2019).

Další kategorií aktivit v zaniklé krajině pak jsou pokusy o trvalejší obnovu zaniklých sídel, existuje řada příkladů přes obnovu vesnice Zastávka (Stillstand) v Jeseníkách v ekologickém smýšlení hnutí Brontosaurus po neuskutečněné vybudování rekreačního střediska pro turisty ve stylu *holandského městečka* v bývalé vesnici Rajchěřov (Reichers) v České Kanadě (Kovařík 2019).

Význam zaniklé krajiny je vhodné diskutovat v souvislosti s **regionální identitou** nynějších obyvatel krajiny. Regionální identita je vlastně chápání regionu jako odlišného s důležitými specifickými znaky. Patočka, Heřmanová (2008, s. 122) ji definují jako „*vnitřní pocit příslušnosti k určitému územnímu společenství lidí i k území samotnému.*“ Je tedy určitým pocitovým vztahem skupiny lidí anebo jednotlivců k prostoru, jenž je jimi obýván a který znají (Patočka, Heřmanová 2008). Může být i negativního charakteru, a tedy region může být svými obyvateli viděn jako zapomenutý kraj či kraj na periférii (Patočka, Heřmanová 2008). Chromý (2003) v tomto smyslu hovoří o regionech s tzv. ztracenou identitou, jejichž příkladem jsou regiony, které s poválečným odsunem obyvatelstva ztratily svou identitu i s jejím nositelem, tj. odsunutým německým obyvatelstvem. I dle Vencálka (1998) kontinuita vývoje území podporuje ono vnitřní ztotožnění, tedy regionální identitu. Proces ztotožňování, tedy vzniku a tvorby identity, může být urychlen i zpomalen řadou faktorů (Patočka, Heřmanová 2008).

V českém pohraničí po odsunu následovalo složité hledání nové identity (Kovařík 2019) a lze tvrdit, že je tímto procesem stále poznamenáno. Toto dokládá Kučera, Kučerová (2009) při výzkumu vztahu a přilnutí obyvatel k místní krajině, jehož výsledky dokládá obrázek 9.

Obrázek 9: Potenciální přilnutí obyvatel k lokální krajině

Zdroj: Kučera, Kučerová (2009).

Regionální identita se projevuje poukazováním místních aktérů na význačné regionální prvky, které jsou důležité pro vnímání regionu jako celku či také hledáním odlišností daného regionu od okolí (Chromý, Semian, Kučera 2014). Proto se mezi zdroje regionální identity řadí i krása přírodního prostředí, krajiny anebo historické památky (Chromý 2009). Ty vyjadřují estetickou hodnotu, ale také kontinuitu a minulost lokality, tudíž přírodní a kulturní dědictví, které hraje tak klíčovou roli v procesu identifikace jedince či skupiny s územím. Dle Jančury (2013) se přímo historické krajinné struktury podílí na tvorbě regionální identity a prohlubují spojení s krajinou.

V **regionálním rozvoji** se dnes pozornost dostává vedle tradičních strukturálních podmínek i k identifikaci a hodnocení role přírodního a kulturního či krajinného dědictví v souvislosti s územním rozvojem, rozvojem rekreace či cestovního ruchu (Chromý, Semian, Kučera 2014). A tak regionální historicko-geografické studie obecně mohou napomoci odhalení brzd rozvoje území, posílení regionální identity obyvatel a formování jejich pozitivního myšlení (Chromý 2014). Také schopnosti regionálních aktérů vnímat šance rozvoje dané odlišnostmi regionů jsou podle Chromého, Semiana, Kučery (2014) klíčové při jejich rozvoji a mohou vést ke zlepšení image regionu, posílení regionální identity, aktivizaci zájmu o rozvoj území a dalším pozitivním efektům.

Totíž obecně **symboly** v krajině, kterými mohou být i historické krajinné struktury, posilují vztah lidí k místu a krajině, a tedy dotváří ducha místa – *genius loci* (Norberg-Schulz 1994). Symbolem krajiny tak může být i její zaniklá součást, která jí vtiskne část toho, co dříve ztratila. Dle Norberg-Schulze (1994) člověk symboly potřebuje, potřebuje místa, která mají význam a něco znamenají, potřebuje je pro orientaci či pro odlišení krajiny od jiné, potřebuje symboly, aby mu místa dávala smysl. Naopak pak krajina bez symbolů je pro nás často nečitelná, neznámá, neurčitá a těžko zařaditelná (Kupka 2010), a to i v případě symbolů ne zcela jasně pozitivních (Lapka 2006a), jimiž disponuje právě krajina českého vysídleného pohraničí. Nejhorší dopad na lidskou psychiku mají tedy přece jenom území bez symbolů (Norberg-Schulz 1994; Lapka 2006a; Kupka 2010), k takovéto krajině člověk totiž nemá tolik důvodů přilnout a vážit si ji.

Tím spíše se může člověk chovat bezohledně a dopustit se čehokoliv – od skládky po holoseče či mohutnou nevzhlednou zástavbu a naprosto zničit její **krajinný ráz**. Tento pojem vychází přímo ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (§ 12), kde je definován jako „*zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti*.“ To je lidmi vnímáno jako typické a identifikující pro daný prostor, a vytváří tak jeho obraz (Riezner 2011). Toto dále rozepisuje Jančura (2013), podle kterého je utvářen řadou znaků, mezi něž patří fyziognomické, geoeologické, historické, estetické a hodnotové vlastnosti krajiny, ale také duchovní identita krajiny a historické krajinné struktury. Dále dodává, že historické krajinné struktury disponují vysokým asociativním a narativně-duchovním účinkem a dalo by se říci, že jsou pamětí krajiny

(Jančura 2013). Tedy součástí krajinného rázu, jelikož často vytváří důležitý vizuální projev v krajině, jsou také historické krajinné struktury (Kupka 2010). Ty by do určité míry měly být, ale v závislosti na konkrétním posouzení, dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, chráněny. Dle něj je krajinný ráz „*chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umísťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.*“ Podrobně se krajinným rázem v obsáhlé publikaci zabývá Löw a Míchal (2003).

Dědictví krajiny, často ve formě historických krajinných struktur, tedy představuje hodnoty estetické, rekreační i přírodní a působí jako zdroj místní identity (Alumäe, Printsman, Palang 2003, cit. v Kučera 2009). Čím déle čekáme s obnovou a výzkumem zaniklých prvků v krajině, tím méně je možné je objevit, rozeznat (Jančura 2013). Historické krajinné struktury neustále mizí, z budov se stávají ruiny, tvary reliéfu denudují a splývají s okolím (Huba 2004; Baše 2006; Jančura 2013). Zároveň se ale neustále objevují jiné, *nové* historické krajinné struktury, a je tedy na nás, na našem posouzení, jestli se rozhodneme je zachovat jako memorandum dřívějšího využití krajiny a zachovat tak jejich hodnotu, která již neztratí a spíše získá s tím, jak se bude stávat větší minulostí.

Téměř každá krajina obsahuje krajinné struktury, které můžeme považovat za historické artefakty (Jančura 2013). Orgány ochrany přírody a krajiny (Huba 2004) anebo státní památková péče (např. krajinné památkové zóny) (Kuča 2013) či občanská sdružení a neziskové organizace jsou důležitými aktéry, kteří se někdy zabývají ochranou historických krajinných struktur (Huba 2004). Po roce 1989 se stala klíčovým subjektem v péči o kulturní krajinu místní a regionální samospráva (Huba 2004), ale také noví (privatizace volné krajiny) či staronoví (restituce) vlastníci, jež často nerespektují fakt, že s vlastnictvím jsou spojena nejen práva, ale také zodpovědnost (Huba 2004). Historické struktury krajiny ale zůstávají spíše na okraji ochranných zájmů a tímto jsou zranitelnou součástí krajiny (Huba 2004). Lze se však setkat s názory (Supuka, Feriancová 2003), podle nichž by se měly stát důležitou součástí plánování a tvorby krajiny. Také poznání vývoje prostorových struktur a procesů jejich formování v minulosti napomáhá porozumění současnému stavu, řešení problémů a určení budoucího vývoje (Chromý 2014).

4 METODIKA

Při sběru dat (lokalizace, stav, využití historických krajinných struktur) bylo využito kombinace **dálkového průzkumu**, tj. historických leteckých snímků, aktuálních leteckých snímků a digitálního modelu reliéfu, a **povrchového průzkumu**. Oba zmiňované postupy spadají do sféry nedeštruktivní archeologie, tedy nijak neničí ani nezhodnocují studovaný objekt (Kuna 2004). Obdobné anebo přímo shodné postupy uvádí ve své práci například Jančura (2013) anebo Bureš (2015), jenž ve své práci konstatuje, že se „*jedná o optimální metodu identifikace a dokumentace komponent vesnic a kulturní krajiny zaniklé v českém pohraničí po roce 1945.*“ Postup je také v souladu s *Návrhem metodiky nedeštruktivního výzkumu vesnic zaniklých po roce 1945* (Funk 2010) či s *Moderními metodami identifikace a popisu historických cest* (Martínek 2013). Tato práce výše uvedené postupy alternuje například použitím nově dostupných technologií (software QField v mobilním zařízení) a od přístupu Bureše (2015) se také liší tím, že se nezaměřuje pouze na areály zaniklých sídel, nýbrž zkoumá výsek krajiny jako celek.

Byly zaznamenány krajinné struktury nacházející se v krajině v letech 1947, 1949 a 1952. Dle Bureše (2015) stav dokumentovaný snímky z roku 1952 odpovídá stavu těsně poválečnému či dokonce i předválečnému, alespoň co se týká staveb. Toto zakládá na své rozsáhlé studii v modelovém území blízkých Novohradských horách. V této práci byly snímky z roku 1952 doplněny snímky z let 1947 a 1949. Krajinné struktury byly následně podrobeny průzkumu, který zohledňuje dvě obecná kritéria: **využití** struktur a jejich **zachovalost**. Byla pořizována dokumentace dobře znatelných struktur v krajině za pomoci fotoaparátu pro pozdější využití. Dále pak byly vybrány, zdokumentovány a podrobně popsány historické krajinné struktury v krajině nejvýznamnější a nejlépe dochované. Hodnocení a budoucí využití nejlépe zachovaných prvků bylo konzultováno se zástupci místních samospráv – starosty dotčených obcí.

Použitou metodiku lze považovat za značně univerzální. Její aplikace by neměla být problémem při zaměření na jiné významné historické období ke kterému jsou k dispozici vstupní data, tj. data poskytující možnost přesného lokalizování krajinných struktur příslušného období. Práce tedy také ověřuje účelnost a efektivitu použití metodiky.

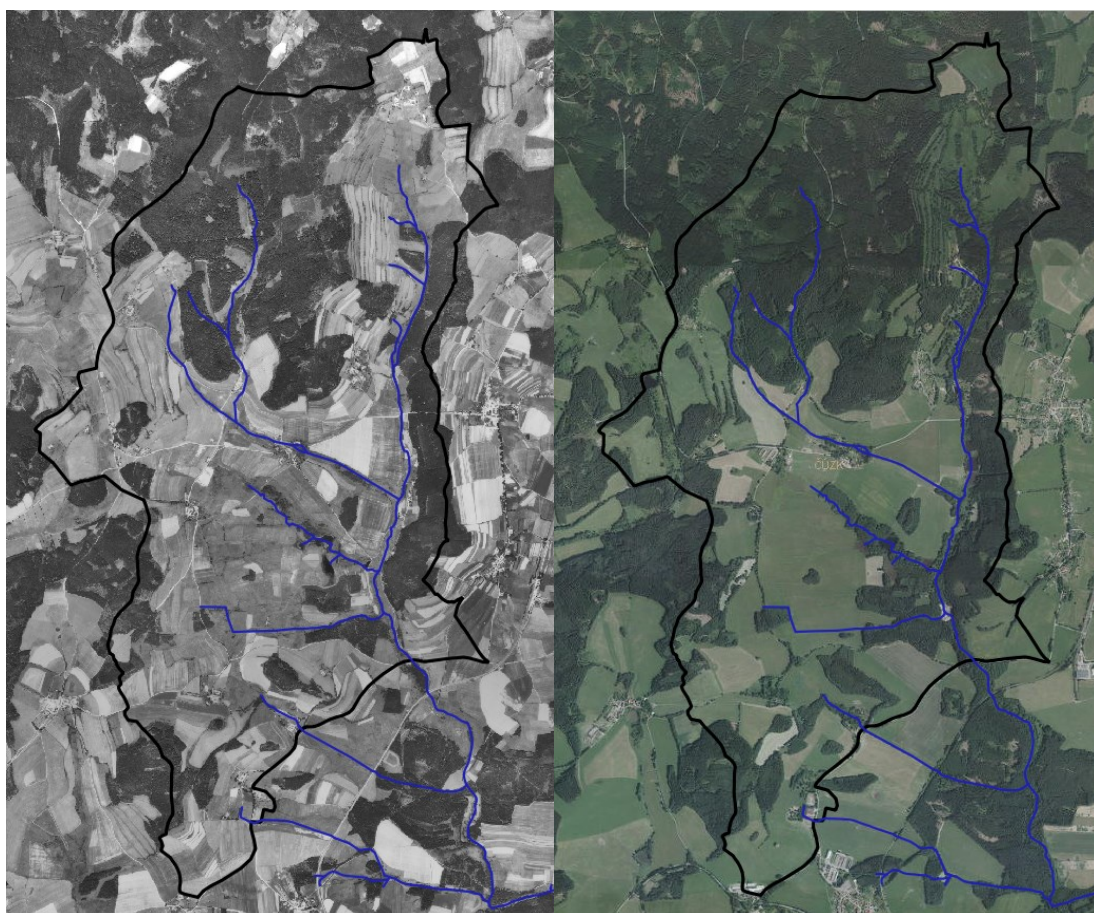
4.1 Modelové území

Nejprve bylo modelové území vymezeno jako povodí toku Zdíkovského potoka (přítok Malše). Povodí potoka bylo převzato z dat DIBAVOD (VÚV TGM 2020). Od jeho dolní části bylo po uvážení odděleno osou komunikace III/00357 spojující vesnice Bujanov a Omlenice. Povodí horní části toku potoka tvoří kompaktní celek a od okolí je oddělené výraznými vyvýšeninami.

Výjimkou tvoří jeho jižní až jihovýchodní okraj, kde se nenachází žádné výrazné elevace a krajina se otevírá směrem do Kaplické brázdy.

V území se nachází řada zaniklých či z velké části zaniklých sídel, jmenovitě Rojov, Střelcův Dvůr, Bočkov, Svinihlavy, Chudějov, Vracov, Michničky, Zadní Kruhová a Vyšší Hodonice. Modelové území bylo rozšířeno tak, aby zahrnovalo celá sídla a jim přilehlou plužinu, cesty či jiné dobře patrné antropogenní krajinné struktury dle leteckého snímkování z roku 1952. Území má rozlohu 10,93 km² a nachází se na území obcí Rožmitál na Šumavě, Omlenice, Bujanov a z téměř zanedbatelné části také v obci Střítež. Nad historickými (ČÚZK 2021a) a aktuálními (ČÚZK 2021d) leteckými snímky je území zachyceno na obrázku 10.

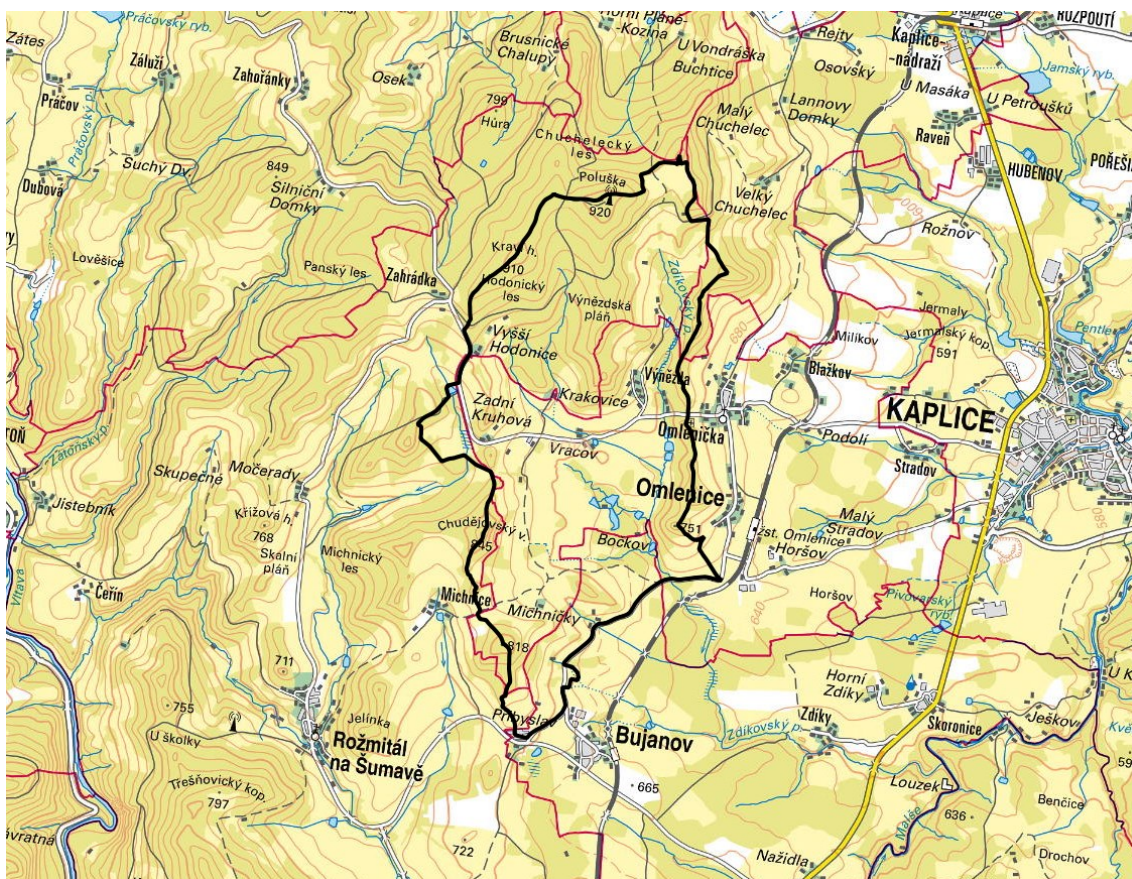
Obrázek 10: Letecké snímky modelového území se Zdíkovským potokem tvořícím osu modelového území (modře) a hranicemi modelového území (černě) z roku 1952 (vlevo) a v současnosti (vpravo)

Zdroj: (ČÚZK 2021d; 2021a; VÚV TGM 2020).

Takto vymezený prostor představuje kompaktní oblast pohraničí lokálního rázu vymezenou dle fyzickogeografických podmínek a splňující kritéria pro hojný výskyt cílových historických krajinných struktur (blízkost státní hranice, podhůří Šumavy). Dřívější sociálně geografický velmi kompaktní charakter území podtrhuje spletitá cestní síť dobře viditelná z historických leteckých snímků (ČÚZK 2021a).

Obrázek 11: Okolí modelového území (hranice modelového území černě)

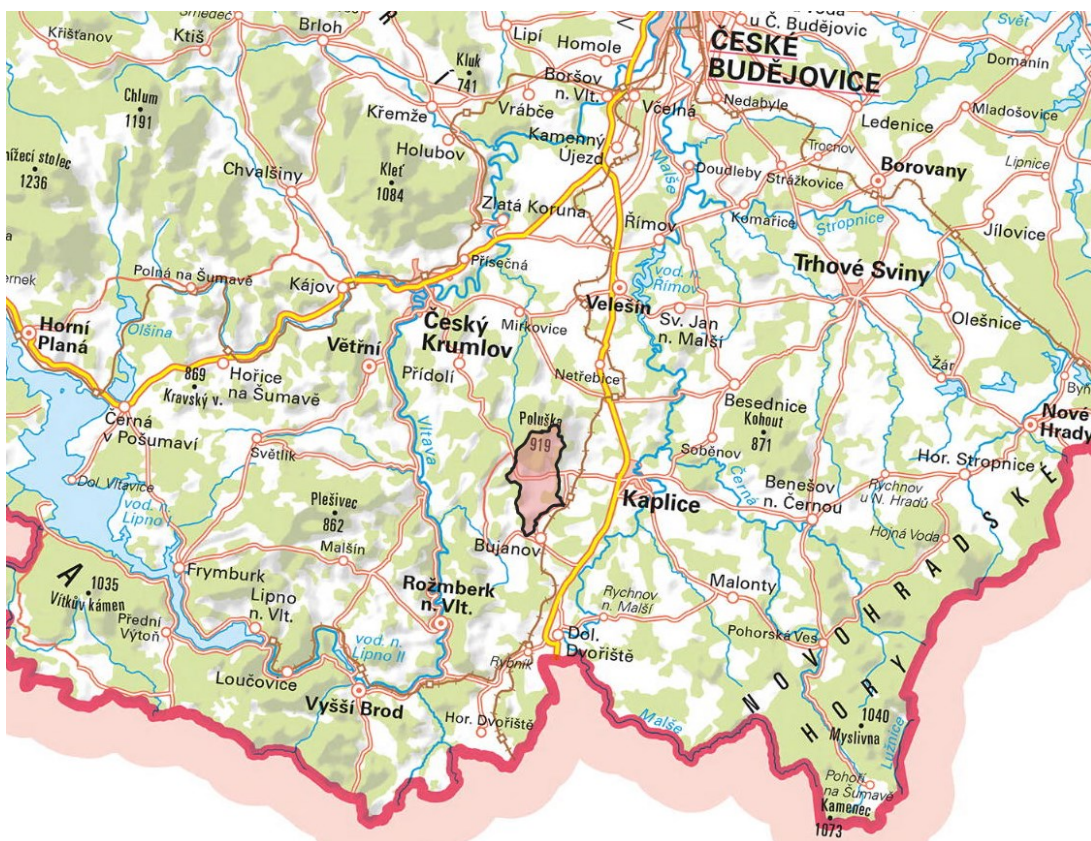
Zdroj: (ČÚZK 2021e).

Území se rozkládá v jihovýchodním cípu Šumavy, na úpatí hory Polušky tyčící se do výšky 919 metrů. Ta je od protilehlých Novohradských hor oddělena Kaplickou brázdou a v ní tečící řekou Malší, jejíž levostranným přítokem je Zdíkovský potok. Bližší i vzdálenější okolí území je zachyceno na obrázcích 11 a 12. Průměrná teplota vzduchu v území se dle Atlasu podnebí Česka (Tolasz a kol. 2007) pohybuje okolo 6 stupňů Celsia a dle Köppenovy klimatické klasifikace spadá na rozhraní oblastí Cfb⁷ (mírné oceánské klima) a Dfb⁸ (vlhké kontinentální podnebí s teplým létem) (Tolasz a kol. 2007). Převažujícím půdním typem jsou kambizemě, místy, zejména v nivě Zdíkovského potoka, doplňované pseudogleji či gleji. Tyto půdy jsou dle katalogu BPEJ (bonitovaná půdně ekologická jednotka) produkčně málo významné (VÚMOP 2019), a tedy indikují omezené možnosti využití v zemědělství.

⁷ V nižších a středních polohách území ČR (nejchladnější měsíc v průměru nad 0 °C, všechny měsíce s průměrnými teplotami pod 22 °C a nejméně čtyřmi měsíci v průměru nad 10 °C, žádný významný rozdíl srážek mezi sezónními obdobími).

⁸ Ve vyšších (podhorských) polohách území ČR (nejchladnější měsíc v průměru pod -0 °C, všechny měsíce s průměrnými teplotami pod 22 °C a nejméně čtyřmi měsíci v průměru nad 10 °C, žádný významný rozdíl mezi srážkami mezi jednotlivými obdobími).

Obrázek 12: Širší okolí modelového území (modelové území vyplněné průsvitnou červenou barvou a ohraničené černě)

Zdroj: (ČÚZK 2021c).

V území se nenachází žádná větší sídla, pouze vesnice čítající jednotky domů. Jedinou významnější komunikací protínající území je silnice III. třídy (III/1572) ve směru Omlenička – Vracov – Zadní Kruhová – Vyšší Hodonice – Zahrádka. Komunikace III/00357 v úseku Omlenice – Bujanov ohraničuje území z jihovýchodu.

Tato charakteristika demonstruje chladnější klima podhůří Šumavy a jeho nevhodné podmínky pro provozování intenzivní zemědělské činnosti, dále pak periferní polohu, blízkost státní hranice a odlehlost v sídelní struktuře Česka. Činí toto území vhodným pro výzkum zaniklé krajiny, neboť bylo vysídleno a pravděpodobně se setkalo s neúspěchem pokusů o dosídlení a opětovného využití krajiny. Předpokladem pro výběr také bylo, aby obdobný výzkum nebyl v území uskutečněn a aby v území neexistovala výrazná koordinovaná péče o historické krajinné struktury. Modelové území lze uvažovat jako příklad typově podobných území v obdobných podmínkách (zejména periferní podhorské či horské oblasti jihočeského pohraničí), se kterými sdílí podobný proces a rozsah zániku sídel a krajinných struktur.

4.2 Lokalizace krajinných struktur

Cílem této části práce bylo zachytit veškeré patrné stálé antropogenní struktury nacházející se v krajině v době odsunu. Na základě historických leteckých snímků z let 1947, 1949 a 1952 byly stanoveny a zaznamenány následující **typy krajinných struktur**:

- budovy,
- cesty,
- pole,
- vodohospodářská díla (např. rybníky, mlýnský náhon),
- solitérní zídky (pouze ty, u kterých nebylo možné určit, zdali byly součástí polí či cest či jiných struktur jako okrajový prvek).

Krajinné struktury byly zaznamenány při minimální mapovací jednotce 40 m² pro plošné prvky a minimální šířce liniových prvků 3 m vektorizací v programu QGIS (nebyly zakreslovány prvky s plochou menší než 40 m² a liniové prvky s šířkou menší než 3 m). Výjimka byla utvořena pro kamenné zídky, které byly mapovány bez ohledu na výše uvedenou mapovací jednotku. Cesty byly mapovány s důrazem na celistvost cestní sítě, tzn. v případě jejich lokálního zúžení (přesahující limit mapovací jednotky) či zakrytí vegetací (průchod lesem, remízem) byly zaznamenávány po celé délce. Analogicky zcela izolované výraznější části cest bez další návaznosti zakreslovány nebyly. Také bylo přihlíženo k poloze a funkci komunikace, tzn. při stejné šířce (pro tento případ na hranici mapovací jednotky) cesta mezi sídly byla spíše zakreslena nežli cesta sloužící jako přístup k polnostem. Pole nebyla zakreslována jednotlivě, pokud se mezi nimi nenacházely meze či jiné výrazné oddělovací prvky. V těchto případech byly zakresleny vnější okraje skupiny polí. Zaznamenávání krajinných struktur bylo prováděno metodou vizuální interpretace. Základním zdrojem byly historické letecké snímky z roku 1952, které byly doplňovány snímky z let 1947 a 1949.

Důvody pro volbu **multitemporálního přístupu**:

- požadavek na zachycení stálých krajinných struktur – mezi jednotlivými snímky jsou v některých případech výrazné změny, tzn. bylo žádoucí zaznačit např. nejvýznamnější cesty (trasy cest menšího významu se často měnily) anebo výrazné meze mezi polí,
- lokálně nedostačující kvalita snímků – nutnost ověření na více snímcích, zajištění spolehlivosti vizuální interpretace a její kontrola,
- nestálá doba snímání a doba práce na polnostech – rozlišitelnost krajinných struktur (zejména polí, mezí) je obtížnější u snímku s nevhodným načasováním, tzn. při snímkování provedeném v nevhodnou roční dobu nemusí být rozlišitelné obdělávané polnosti

a louky ponechávané ladem (obdobně nemusí být patrné kvůli časové fluktuaci prací na poli).

V duchu výše uvedeného byla krajinná struktura zakreslena v případě, že se alespoň ve dvou ze tří let na dané ploše a v daném rozsahu vyskytovala. Často tak docházelo k tomu, že byly zakresleny společné vnější okraje skupin menších polí, v rámci kterých pole mezi lety nebyly obdělávány v tomtéž rozsahu anebo se dokonce překrývaly (tyto zjištění vylučují přítomnost výrazných mezí).

Základním zdrojem byla vrstva již umístěných a na sebe navazujících snímků – **historická ortofotomapa (50. léta 20. století)** (Národní geoportál INSPIRE 2021). Jedná se o rastrovou vrstvu, jež kompletně pokrývá území Česka. Je tvořena převážně snímky z let 1952 až 1954, ve kterých proběhlo první plošné celostátní letecké snímkování. Ty jsou doplněny o snímky z let 1937 až 1970 (dle relevance) v místech, kde snímky z let 1952 až 1954 nejsou dostupné (Národní geoportál INSPIRE 2021). Modelové území je plně pokryto snímky ze shodného roku – 1952, což bylo vyhodnoceno jako předpoklad pro použití této vrstvy v práci jako primárního zdroje.

Prostorové rozlišení prvků v ortofotomapě je udáváno 0,5 m (Národní geoportál INSPIRE 2021), je tedy vhodná pro zakreslování historického krajinného pokryvu a krajinných struktur. Vrstva byla zpracována společností GEODIS BRNO v rámci projektu „Národní inventarizace kontaminovaných míst“ za použití výše zmíněných leteckých snímků, které jí poskytl Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMÚř) Dobruška (Národní geoportál INSPIRE 2021). Vrstva je dostupná k prohlížení na internetových stránkách ČÚZK (2021a). Tento základní zdroj byl doplněn neumístěnými a od sebe oddělenými snímky z let 1947 a 1949, které jsou taktéž dostupné na internetových stránkách ČÚZK (2021a). Pro většinu území byly dostupné letecké snímky z roku 1952, 1949 a 1947, pro zbytek pak z let 1952 a 1949.

4.3 Model reliéfu

Krajinné struktury byly posouzeny pomocí modelu reliéfu. Ten umožňuje rychlejší (avšak hrubou) identifikaci zachovaných struktur a v některých místech v kombinaci s aktuálními leteckými snímky vylučuje nutnost terénního průzkumu (zejména v rovinném odkrytém terénu). Tento přístup byl také hodnotný pro hodnocení struktur ohraničených neprostupnou bariérou či jinak nepřístupných, u kterých nebylo možné provést terénní průzkum (kapitola 4.4).

Byla použita data **digitálního modelu reliéfu 5. generace** (DMR 5G, (ČÚZK 2021b)), který je zobrazením reliéfu v digitálním tvaru ve formě diskretních bodů majících atribut nadmořské

výšky. Body jsou uspořádány v nepravidelné trojúhelníkové síti (TIN⁹) a každý bod disponuje třemi hodnotami: souřadnicí x (zeměpisná délka v systému S-JTSK), souřadnicí y (zeměpisná šířka v systému S-JTSK¹⁰) a nadmořskou výškou ve výškovém referenčním systému Balt po vyrovnání. Střední chyba nadmořské výšky je 0,18 m v odkrytém terénu a 0,3 m v terénu zalesněném (ČÚZK 2021b). DMR 5G byl dokončen v roce 2016, přičemž data v něm obsažená byla pořízena metodou laserového skenování mezi lety 2009 a 2013 (ČÚZK 2021b). Data DMR 5G jsou využívána k analýzám lokálních terénních poměrů například při pozemkových úpravách, plánování staveb či modelování přírodních jevů (ČÚZK 2021b). Jsou tedy také vhodná pro zaznamenávání stavu historických krajinných struktur v krajině. Data musela být před použitím, vlastní vizuální interpretací, zpracována.

Zpracování dat bylo, stejně jako další kroky, provedeno v softwaru QGIS (QGIS Development Team 2020). ČÚZK poskytuje data v textovém formátu XYZ, kde každý řádek zachycuje jeden bod. Data byla vložena do softwaru jako data charakteru odděleného textu a byly jim nastaveny příslušné parametry tak, aby jednotlivé body byly softwarem rozeznány. Tímto bylo vloženo mračno bodů s nepravidelnou polohou a atributem výšky. Následně byl za pomoci funkce *TIN interpolate* vytvořen výškový rastr celého modelového území, kde každý pixel udává dopočítanou (interpolovanou) nadmořskou výšku či v případě samotných bodů výšku naměřenou. Následně byl vytvořen model stínovaného reliéfu za využití funkce *hillshade*. Tato funkce umožňuje simulovat vzhled terénu pomocí nasvícení při zadání potřebných parametrů. V práci byly zvoleny standardní hodnoty, a to azimut 315° a vertikální úhel 45° simulující nasvícení při slunci ze severozápadu při výšce 45 stupňů.

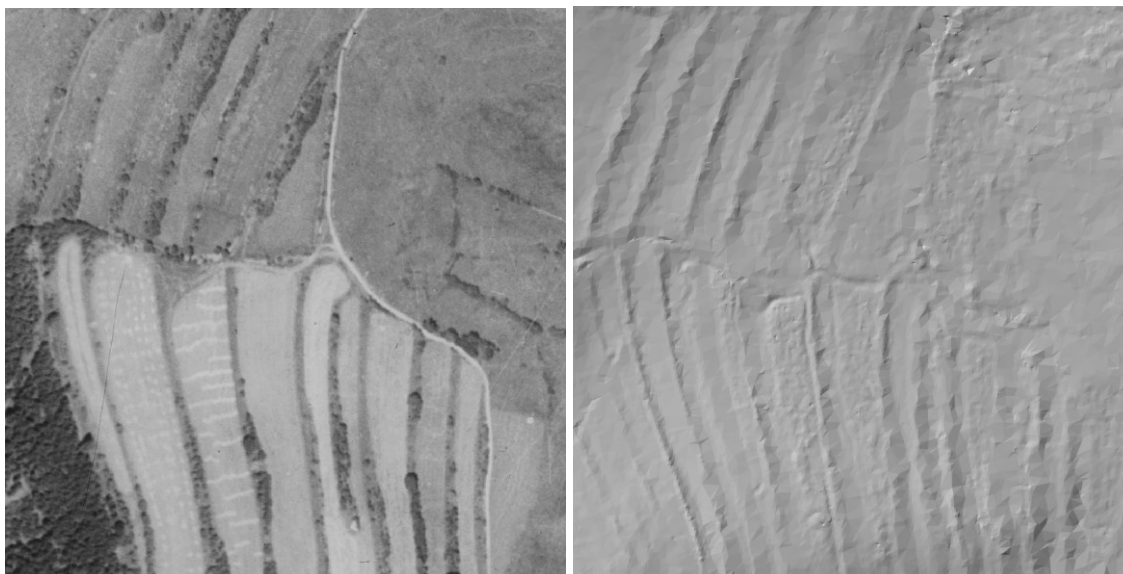
Dle modelu **stínovaného reliéfu** bylo vizuálně interpretováno zachování tvaru reliéfu v místech někdejších krajinných struktur (viz lokalizace v kap. 4.2). Možný odraz historických krajinných struktur je zachycen na obrázku 13. Bylo posuzováno, zdali se v místech, kde se dříve nacházely cesty, pole, budovy či jiné antropické struktury, nachází terénní nerovnosti stále dokládající dřívější využití. Výsledky byly zaznamenávány ve formě textu do vektorové vrstvy krajinných struktur, která byla při interpretaci promítána přes model stínovaného reliéfu.

---

⁹ Zkratka z anglického „triangulated irregular network“.

¹⁰ Jedná se o systém jednotné trigonometrické sítě katastrální.

Obrázek 13: Srovnání krajinných struktur na historických leteckých snímcích a jejich odraz v současném reliéfu v místě agrárních teras

Zdroj: (ČÚZK 2021a; 2021b), vlastní zpracování.

4.4 Terénní průzkum

Pro obdobné práce (Funk 2010; Martínek 2013; Bureš 2015) jsou vybírány konkrétní, poměrně malé lokality, ve kterých je prováděn terénní průzkum, což byl také původní úmysl této práce. Při použití moderních postupů, např. využití softwaru QField (OPENGIS.ch 2019), které značně urychlily práci však bylo posléze přistoupeno ke zpracování celého modelového území (o velikosti 10,93 km²) také terénním průzkumem. K přípravě a následnému zpracování dat byl použit software QGIS a pro samotný terénní průzkum bylo použito mobilního softwaru QField. Ten umožňuje základní práci s prostorovými daty přímo v terénu a následně jejich import do softwaru QGIS, se kterým komunikuje prostřednictvím speciálního plug-inu. Oba softwary jsou vzájemně plně kompatibilní.

Pro vektorovou vrstvu krajinných struktur byla vytvořena textová atributová pole sloužící pro jejich popis v terénu, nahrazující v obdobných pracích a také metodikách běžný protokol (také terénní zápisník, formulář aj.) vytištěný na papíru (Funk 2010; Martínek 2013). V této fázi byl již předvyplněný atribut získaný vizuální interpretací modelu stínovaného reliéfu (kap. 4.4) a defaultní atribut Id s unikátním číslem pro každou strukturu (svého typu). Tyto atributy byly pro všechny typy společné. Dalším společným atributem byl atribut, který sloužil pro zapisování případných doplňujících poznámek popisujících krajinnou strukturu a atribut „zmapováno“, který kvůli lepší přehlednosti hodnotami 1 a 0 indikoval struktury, které již byly v rámci terénního průzkumu navštíveny. Z důvodu velkých rozdílů mezi typy krajinných struktur a možností jejich charakterizace nebyla další atributová pole stejná pro všechny typy. Tabulka 2 zobrazuje vzor pro práci v terénu (pro typ cesta).

Tabulka 2: Zápisová tabulka pro práci v terénu (typ cesta)

Id	stin_rel	teren	zidky_alej	vegetace	vyuziti	poznamky	zmapovano
43	dobře znatelný	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	0
44	neznatelný	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	0
45	nepatrný	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	0

Zdroj: vlastní zpracování.

Další textová atributová pole pro jednotlivé typy historických krajinných struktur jsou rozepsána níže:

Stavby

- terén,
- zdi/příčky/místnosti/suť,
- vegetace,
- využití.

Pole

- terén plochy polí,
- vegetace plochy polí,
- terén mezí,
- vegetace mezí,
- další okrajové prvky (agrární valy, zidky),
- využití.

U mezí byla indikována jejich poloha vůči příslušným polím, výrazné byly přímo v terénu zakreslovány.

Cesty

- terén,
- zidky, aleje a jiné doprovodné prvky,
- vegetace,
- využití.

Cesty byly v terénu rozdělovány dle potřeb na úseky s odlišnou charakteristikou (v softwaru QField je možné upravovat geometrii vektorových vrstev). Byla vytvořena tolerance cca 5 m pro případ posunu cesty a nenalezení známek cesty původní. V těchto případech byla stávající posunutá cesta zaznačena jako původní.

Vodohospodářské krajinné struktury

- rozloha zamokřené plochy,
- hráz,
- vegetace břehů,
- využití (přítomnost prvků indikující využití – využívané cesty, automatické krmítko na ryby apod.).

Osamocené zídky

- rozpad,
- přítomnost jiné struktury (např. cesta, pole).

Celý mapový projekt včetně symbologie vytvořený v QGISu byl synchronizován se softwarem QField a vložen do mobilního zařízení. Orientace v terénu se řídila podle GPS lokace zařízení, historických leteckých snímků, snímků aktuálního ortofota a zakreslených vektorových vrstev krajinných struktur, které bylo možné zprůhlednit a překrývat pro zajištění maximální přesnosti.

V rámci průzkumu byly zaznamenávány a přímo v terénu zakreslovány **další výrazné historické krajinné struktury**, často menšího charakteru, u kterých lze důvodně předpokládat jejich výskyt v době odsunu. Mezi tyto objekty patří boží muka, kříže, studny, agrární haldy, významné staré stromy a staré sady areálů zaniklého osídlení. Při nálezů výrazné historické krajinné struktury byla pořízena fotografická dokumentace pomocí externího fotoaparátu a poloha byla zaznamenána v softwaru QField. V nepřístupných místech (zejména ohraničené soukromé pozemky) byly informace získané terénním průzkumem substituovány informacemi z aktuálních leteckých snímků (ČÚZK 2021d).

Terénní průzkum byl prováděn na jaře roku 2021. Časové období bylo vhodné pro povrchový průzkum – travinná či jiná vegetace stále nebyla vzrostlá, a tak byly dobře viditelné i drobné krajinné struktury.

4.5 Kategorizace

Data zjištěná postupem v předchozích podkapitolách byla v textové formě a často velmi různorodá i přes snahu o konzistenci při popisování prvků. Pro interpretaci zjištění a vytvoření smysluplných výstupů práce a její větší přehlednost bylo nutné přistoupit ke kategorizaci. Ta byla vytvořena jako kombinace zachovalosti a využití. Kategorizace je i dle Bureše (2015) procesem poměrně složitým, zejména určení úrovně zachování a využití, popřípadě jejich kombinace, mohou být problematické.

Například u cest a polí je možnou překážkou rozměr (rozloha historické krajinné struktury). Cesty jsou typicky v částech svých úseků zcela zaniklé a jinde zase patrné. U polí zase některé hranice jsou zaniklé a některé zachovalé, části jsou zarostlé dřevinnou vegetací a části stále využívané (Bureš 2015). Otázkou tak často zůstává, jak hodnotit tyto struktury jako celek? Jednotlivé prvky se také mohou vzájemně překrývat (např. cesty a meze), což dále ztěžuje jejich identifikaci i členění (Bureš 2015). Použitá kategorizace koresponduje s obecným hodnocením historických krajinných struktur dle Zemánkové (2014), není tak komplexní, ale je přizpůsobená sledovaným prvkům při detailním průzkumu.

Níže uvádím kategorizaci historických krajinných struktur.

Budovy

- funkční (či části funkční),
- části zdí, rozpoznatelné zbytky místností, rozeznatelné části stavení, velmi výrazná suť,
- dobře znatelná suť, výrazný terén,
- nezachovalé, nic, popřípadě patrný pouze terén, zbytky suti.

Klasifikace budov se řídila dle podle nejzachovalejší části (např. pokud část budovy zůstala obydlena, celá bývalá budova byla klasifikována jako funkční).

Cesty

- zpevněná cesta, využívaná,
- nezpevněná cesta, využívaná,
- nezpevněná cesta, spíše nevyužívaná – často zarostlá travinnou vegetací, obtížnější terén,
- funkčně dlouhodobě zaniklé, ale stále dobře patrné (př. úvoz, zachování terénu),
- zcela zaniklé.

Pole

- dobře zachovalá,
- hůře zachovalá,
- nezachovalá.

U polí stejně jako u jiných struktur byl kladen důraz na zachování charakteristických prvků ve smyslu historických krajinných struktur, tedy jako dobře zachovalá byla spíše pole s výraznou terénní úpravou, znatelnými mezemi, popřípadě zídkami i přes to, že např. bylo již plně zarostlé dřevinnou vegetací.

Vodohospodářské stavby

- využívané a zachovalé,
- nezachovalé.

Samostatně stojící zídky z důvodu jejich malého počtu nebylo nutné kategorizovat.

4.6 Význačné historické krajinné struktury

Výběr význačných historických krajinných struktur sloužil zejména jako podklad pro polostrukturované rozhovory se starosty obcí, v nichž se nachází. V rámci rozhovorů byl diskutován jejich význam a potenciální využití. Soubor těchto prvků byl vybrán na základě informací získaných postupem v kapitolách 4.2, 4.3 a 4.4 porovnáním dobře zachovalých prvků stejného typu s ohledem na prostředí, ve kterém se nacházejí. Ze selekce byly odstraněny ty prvky, které se nacházejí v jasně ohraničeném nepřístupném místě, např. oddělené plotem, tedy prvky, kde je znatelný zájem ze strany vlastníka o jejich nepřístupnost atd. Také nebyly vybrány prvky, které si plně uchovávaly svoji funkci, např. využívané lesní cesty. Z prvků typu vodohospodářské stavby ve výčtu nefigurují žádný z důvodu jejich malého počtu a naplnění kritérií pro jejich označení jako „aktivně využívané“.

Fotografická dokumentace sloužila jako pomocný materiál pro výběr. Popis vybraných krajinných struktur, jejich zakreslení a část příslušné fotodokumentace je součástí příloh (příloha 1 až 14).

U vybraných prvků bylo následně sledováno jejich současné využití na základě informací z:

- řady recentních leteckých snímků,
- opakovaného terénního průzkumu,
- katastru nemovitostí (druh pozemku, parcelace).

Dále byl proveden historiografický výzkum s účelem lepší identifikace funkce a významu prvků v rámci bývalého osídlení. V této části bylo čerpáno z císařských otisků map stabilního katastru (ČÚZK 2021a), z krajanské literatury sepsané pro bývalou farnost Omlenička, pojednávající o lidech a místech v ní se nacházejících v době odsunu i o jejich dalším osudu, jež byla sepsána komunitou místních odsunutých německy mluvících obyvatel (Komunita Němců farnosti Omlenice 2015). Při tomto šetření mi byl nápomocný farář Gerald Warmuth, který je sám potomkem odsunutých obyvatel a jedním z největších odborníků na minulost zdejší krajiny. Bylo přihlédnuto také k textům Josefa Waldingera publikovaných v krajanském měsíčníku *Glaube und Heimat* (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích 2021). Rešerše nebyla prováděna do přílišné hloubky, jejím účelem bylo spíše nastínit význam identifikovaných dobře dochovaných komponent a areálů zaniklých sídel.

4.7 Polostrukturované rozhovory se zástupci místních samospráv

Bylo konzultováno využití a vnímání historických krajinných struktur zástupci místních samospráv pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Jednalo se o starosty tří obcí (Rožmitál na Šumavě, Omlenice a Bujanov) na nichž se význačné historické krajinné struktury nacházejí.

Samospráva je pouze jedním z aktérů, kteří jsou relevantními v otázkách využití historických krajinných struktur. Potenciálních cílů rozhovorů je celá řada, jmenovat lze například odsunuté obyvatelé či jejich potomky, vlastníky dotčených pozemků, orgány ochrany přírody a krajiny anebo místně i celostátně působící organizace (např. Lesy ČR, Klub českých turistů). Samospráva byla vybrána autorem práce, jelikož ji vnímá jako aktéra nejdůležitějšího a také jako nejdostupnějšího – komunikace s občany je i její povinností.

Rozhovor byl zaměřen na obecné vnímání a náhled zástupců samospráv na historické krajinné struktury v kontextu poválečného odsunu obyvatelstva a na vnímání konkrétních význačných historických krajinných struktur a jejich možné využití. Struktura rozhovorů je vypsána níže a jejich nahrávky jsou na požádání dostupné u autora práce. Posouvají se od obecných otázek (otázka 1. a 2.) k více konkrétním (otázka 3., 4., 5.) až po velmi konkrétní (6. a 7.), které byly přímo zaměřené na identifikované význačné historické krajinné struktury v modelovém území. Cílem je nejprve zjistit obecný náhled a postoje týkající se problematiky a dále pak přímo vnímání a postoj k vybraným zachovalým strukturám reálně se nacházejících v místní krajině. Rozhovory se tímto posouvaly od roviny značně teoretické k rovině spíše praktické. Byly vedeny formou osobních setkání se starosty na příslušných obecních úřadech.

Struktura rozhovorů

1. Mělo by se vysídlení obyvatelstva (odsun) a zánik mnoha sídel v oblasti pohraničí po druhé světové válce připomínat?
2. Mělo by se udržovat povědomí (upozorňovat či udržovat atp.) o zaniklých sídlech (zbytky budov, úvozové cesty, zídky, aleje, sady, terasová pole, studně aj.) v krajině pohraničí?
3. Kdo by tak měl činit? (např. samospráva, orgány ochrany přírody, krajiny a kulturního dědictví, vlastníci, zahraniční investoři, tuzemští investoři, výzkumné instituce, nikdo, jiné)?
4. Jaké pozůstatky zaniklých sídel se podle vás nachází na území obce?
5. Myslíte si, že jsou tyto pozůstatky hodnotné či něčím výjimečné?

Před položením následujících otázek byli respondenti seznámeni s příslušnými materiály popisující vybrané význačné historické krajinné struktury (příloha 1 až 14). Vybrané struktury čítaly 14 prvků a otázky se opakovaly.

6. Je tento objekt zaniklé krajiny nacházející se na území obce něčím výjimečný či hodnotný?
7. Byl/a byste nakloněn/a rekonstrukci či údržbě objektu jako připomínky zaniklé krajiny či její podpoře, ať už v symbolické či jiné formě?

5 HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY V MODELOVÉM ÚZEMÍ

Úroveň zachování historických krajinných struktur v území je značně prostorově diferencovaná. Veškeré historické krajinné struktury a jejich stav dokumentuje příloha 29. Nejméně zachovalou je centrální část, tedy zhruba prostor mezi lokalitami Svinihlavy, Michničky, Chudějov, Vracov a Bočkov, který je méně vertikálně členitý. V těchto místech se dochovalo minimální množství pozůstatků. Dříve se zde nacházelo značné množství polí, která dle nynějšího využití byla posléze rozorána v jeden celek. Jejich otisk lze pouze v některých případech pozorovat na modelu stínovaného reliéfu, v terénu je však prostorově nerozpoznatelný.

Obecně za zachovalejší lze považovat svažité, odlehle a obecně méně využívané části území, kde lze spíše nalézt pozůstatky agrárních teras či do terénu se zařezávajících cest. Nade vše se vyjímá okolí bývalé vesnice Rojov nacházející se na svazích Polušky v nadmořské výšce cca 820 m. Díky své nepřístupnosti ji lze považovat za ucelený a dobře zachovalý celek zaniklé krajiny. Za druhý značně zachovalý celek lze považovat oblast bývalých sídel Bočkov a Střelcův Dvůr rozkládající se v údolí potoka mezi četnými rybníky. Nachází se zde zejména značný počet stále znatelných stavení, tři studně, popřípadě agrární terasy a zachovalé úvozové cesty včetně jednoho svazku úvozů.

Tyto výsledky souhlasí se závěry Bureše (2015), který tvrdí, že větší množství zachovalých komponent se nalézá v lokalitách zaniklého osídlení a menší v lokalitách funkčně dále osídlených či částečně osídlených. Bureš (2015) také dodává, že sporadickým využíváním těchto struktur (sečení, pasení dobytka, občasné pojíždění lesní technikou aj.) jejich zánik nehrozí, ale hrozí v intenzivněji využívaných lokalitách či v lokalitách s plánovanou výstavbou, a tedy budoucím intenzivním využitím.

5.1 Stavení

Bylo zjištěno, že ani jedno ze sídel v modelovém území se nezachovalo v plném počtu stavení. U jedné vesnice lze však hovořit o zachování (Výnězda), u některých pouze o částečném zániku (Michničky, Svinihlavy, Zadní Kruhová, Vracov). U některých zaniklých sídel však nová výstavba¹¹ (Chudějov, Vyšší Hodonice) překryla jádro těchto nevelkých lokalit. Značné plochy byly také překryty zemědělskou činností. V celém území je patrný zánik hospodářských částí statků, např. u stavení č. 119 (Krakovice), 111 či 114 (Výnězda).

---

¹¹ Tj. výstavba uskutečněná po odsunu.

Pouze v ojedinělých případech (např. stavení č. 116 – Výchěžda či 17 – Rojov) nebyly zaznamenány naprosto žádné pozůstatky někdejší stavby, která byla větších rozměrů, povětšinou kvůli recentním antropickým aktivitám, přímo na místě. Za naprosto nejnižší úroveň dochování lze považovat pouze mírné terénní deprese (stavení č. 135 a 81 na Zadní Kruhové či u osamocené stavení č. 20 nedaleko Bočkova). Ve většině případů byla zaznamenána alespoň suť či její naprosté zbytky (stavení č. 20 mezi Svinihlavami a Bočkovem) spolu s terénní úpravou, v těchto případech ve většině případů zvýšenou formou. Často je tato suť již skryta pod vrstvou vegetace (stavení č. 45 – Střelcův Dvůr) a není na první pohled patrná (patrnou zůstává elevace). Ve dvou případech suť z domu tvoří násep, po kterém vede nezpevněná cesta (stavení č. 13 a 7 na Rojově). Jako další stupeň dochování staveb lze považovat velké množství sutě, často tvarované v půdorys budovy (např. stavení 130 na Rojově). Dalším pomyslným stupněm je pak možnost rozeznání jednotlivých místností (např. stavení č. 30 a 31 – Bočkov). Dále pak ve spíše výjimečných případech byly nalezeny stojící zdi či jejich zbytky (např. stavení č. 52 a 53 – Michničky). V ojedinělých případech pak byly nalezeny i zdi, které kompletně tvořily celé místnosti (stavení č. 4 na Rojově) či více místností, a tedy spíše stále mají charakter budovy jako celku (stavení č. 2 na Rojově). Úroveň zachování stavení ve více generalizovaném pojetí v celém modelovém území přehledně dokumentuje příloha 15.

Kvantifikace výsledků u budov je zatížena chybou, jelikož rozměr zde hraje klíčovou roli, a ne vždy se zachovala celá budova. Avšak pokud pomineme částečně zaniklé budovy, tak se dostaneme na hodnotu 12 407 m² stále funkčních budov z celkové rozlohy někdejších 47 743 m², což tvoří pouhých 26 % zachovalé plochy stavení. 22 862 m², tedy 48 %, tvoří plochy bývalých budov, u kterých nejsou zachovány vůbec či téměř žádné pozůstatky stavení (pouze suť, menší terénní úpravy). Naopak pouze 7 241 m² (15 %) tvoří stavení stále poměrně dobře rozpoznatelná s výraznými prvky původních budov a 5 233 m² (11 %) pak stavení méně zachovalá. Bilance počtu budov, která je značně zavádějící (v práci byla zpracovávána i velmi malá stavení, která nesloužila k obytným účelům, pokud stála samostatně) je pak 28 stále funkčních stavení a 99 zaniklých, mezi kterými je 17 dobře zachovalých, 12 hůře zachovalých a 70 zřetelně nezachovalých.

5.2 Cesty

Cesty jako historické krajinné struktury dokumentuje příloha 16. Cesty na historických leteckých snímcích lze těžko klasifikovat na rozdílné kategorie. Zpevněné povrchy se v modelovém území nevyskytovaly, a tak jediným znakem rozlišující cesty byla pouze jejich šířka.

Velká část cest zcela zanikla, ale z některých byly zpevněny a staly se z nich páteřní komunikace v oblasti. Velmi častým jevem je vedení zpevněných a také nezpevněných cest mimo cesty původní, často i ve vzdálenosti jednotek či desítek metrů. Na první pohled se tak z leteckých snímků

anebo při terénním průzkumu může zdát, že tyto cesty jsou zachovalé a funkční, opak je ale pravdou. Zachovalé původní cesty jsou pak znatelné vedle nově používaných tras.

Zejména v oblastech, ve kterých zanikly celé vesnice, se cestní síť změnila a lze zde nalézt nejmenší počet stále používaných původních cest (např. spleť cestní síť na Rojově v severní části modelového území).

Lze pozorovat funkční anebo faktický zánik cest, které svou šířkou dříve byly lokálně významnými, avšak spojovaly sídla, která posléze zanikla anebo částečně zanikla (např. cesty Krakovice – Vyšší Hodonice, Rojov – Vyšší Hodonice, Vyněžda – Rojov, Bočkov – Vracov). Stávající cestní síť se tak přizpůsobila nové struktuře osídlení a páteřní síť cest byla vybudována mimo tyto často i výhodněji vedené cesty (např. zaniklá cesta Vracov – Krakovice – Vyšší Hodonice je kratší a vyhýbá se elevacím obdobně jako nynější zpevněná cesta vedoucí přes sídlo Zadní Kruhová, anebo zánik významnější cesty v severojižním směru v oblasti zaniklých a z velké části zaniklých vesnic Michničky, Chudějov, Střelcův Dvůr, Bočkov).

8 km cest bylo určeno jako kategorie využívaných zpevněných cest, 9,4 km cest jako využívaných nezpevněných cest, 8,8 km jako nezpevněných sporadicky využívaných cest a 7,3 km jako cest zachovalých, avšak nevyužívaných. 18,7 km cest bylo vyhodnoceno jako zcela zaniklých, ty tak tvoří největší podíl v rámci kategorií (36 %). Při dělení pouze na cesty využívané a nevyužívané je 26,2 km zastoupena kategorie využívané a rovnými 26 km nevyužívané. Tedy polovina zkoumaných cest plně funkčně zanikla.

5.3 Pole

Drtivá většina dobře zachovalých polí ve smyslu historických krajinných struktur v modelovém území se nachází v okolí zaniklé vesnice Rojov na severu území. Mimo tento komplex agrárních teras se nachází spíše jednotky dobře zachovalých polí např. v okolí Vyšších Hodonic, Chudějova, Michniček či severně od Vyněždy. Pole jako historické krajinné struktury a jejich výrazné okrajové prvky jsou přehledně znázorněny v příloze 17.

Kvantifikace výsledků u budov je zatížena chybou, jelikož rozměr zde hraje klíčovou roli, a ne vždy se zachovala celá pole. Jako dobře zachovalých bylo vyhodnoceno 61 polí, jako hůře zachovalých 14 polí a jako nezachovalých 204 polí. Co se týče rozlohy, v zachované podobě (v kontextu historických krajinných struktur) se nachází 100 hektarů, hůře zachovalých je 7,7 hektaru a nezachovalých je 299 hektarů původních polí.

5.4 Další prvky

Veškeré vodohospodářské struktury jsou stále funkční. Znatelným rozdílem je pouze zvětšení jejich rozlohy. Za zmínku stojí náhon k bývalému mlýnu a pile (stavení č. 39 a 40) protáhlého

tvaru nacházející se v blízkosti stavení 41 a 44. Původní funkci zcela jistě nezastává, touto prací je však hodnocen jako zachovalý.

Byly nalezeny další nevyužívané prvky zaniklé krajiny, například studně, výrazné sady, podstavce bývalých drobných sakrálních staveb, agrární haldy, agrární valy aj. Studny byly ve většině případů odkryté a ve vegetačním období dokonce zakryté vegetací. Byly tedy vyhodnocené jako nebezpečné. V některých případech byly hrubě zakryté svépomocí (klestím, velkými kameny). Studně jsou velmi nenápadným prvkem v krajině, avšak jsou velmi dobře zachovány.

V některých případech byly zaznamenány bioindikátory osídlení – keře rybízu (na Rojově u stavení č. 12) či poměrně běžné ovocné stromy i sady (např. na Rojově u stavení č. 15, mezi staveními č. 4 a 8, mezi staveními č. 7 a 13 a na Zadní Kruhové u stavení č. 79).

Po celou dobu terénního průzkumu byly také nalézány drobné předměty (zejména kovové nádoby). Tyto předměty byly nejčastěji nalézány při okraji polí, v trasách cest a u samotných zaniklých stavení.

6 HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY V LOKALITÁCH OSÍDLENÍ

6.1 Vyšší Hodonice (něm. Ober-Hodenitz)

Příloha 18 obsahuje mapu historických krajinných struktur v okolí sídla Vyšší Hodonice. Toto sídlo přišlo o většinu budov na svém území, a zejména o velký komplex stavení v této práci označený pod číslem 131. Na základě stavení č. 85 a 89 a v jejich bezprostředním okolí byly postaveny nové rekreační chalupy, tedy jádro této zaniklé vesnice netvoří významnou lokalitu z hlediska historických krajinných struktur.

Původní cestní síť v okolí sídla je místy zachovalá a využívaná. Avšak i zde lze nalézt zaniklé části cest. Významná stále zachovalá nepoužívaná cesta se nachází směrem k sídlu Krakovice (východním směrem z Vyšších Hodonic), je tvořena z větší části dobře patrným úvozem a příležitostně i pozůstatky kamenných zídek.

Severozápadním směrem od sídla, již v zalesněné části území, bylo zaznamenáno jedno reliéfem výrazné pole, avšak je protínáno stávající nepůvodní zpevněnou lesní cestou, tedy není hodnoceno jako dobře znatelné. Jihovýchodně od sídla se však rozkládají dobře zachovalé agrární terasy nyní sloužící jako pastviny.

6.2 Zadní Kruhová (něm. Scheiben)

Příloha 19 obsahuje mapu historických krajinných struktur v okolí sídla Zadní Kruhová. Sídlo dříve bývalo poměrně rozlehlou vesnicí čítající na 14 obytných stavení, ze kterých jsou nyní funkční pouze 3. Jedná se tedy o vesnici částečně zaniklou. U většiny zaniklých budov lze nalézt zbytky suti, výjimku tvoří budovy č. 135 a 81, jejichž jediným pozůstatkem jsou mírné terénní deprese. V těsné blízkosti budovy č. 78 se zachovala studna z větší části zakrytá sutí (více příloha 14).

Nejlépe zachovalá již nefunkční stavení jsou ta v sídelní struktuře nejodlehlejší. Jedná se o dvě hospodářská stavení západním směrem od centra vesnice (stavení č. 79 a 80). U stavení č. 79 je dobře patrný starý původní sad, tvořící výraznou dominantu v okolních pastvinách. Nachází se zde velké množství suti a také patrný zborcený a zčásti zasypaný vchod do bývalých podzemních částí stavení.

Druhým poměrně dobře zachovalým stavením je stavení č. 80, nyní skryté dřevinnou vegetací při okraji lesa. Je zde patrné velké množství suti a také zborcené sklepení.

V okolí vesnice se nenachází žádná dobře zachovalá pole, zachovalé jsou pouze jednotlivé meze, které ale netvoří výrazný celek. Pouze severně od vesnice směrem k Vyšším Hodonicím jsou

dobře zachovalé agrární terasy nyní sloužící jako pastviny (zmiňovány již u Vyšších Hodonic). V blízkosti vesnice také zůstal zachován původní rybník.

Značná část cestní sítě v okolí vesnice zůstala zachována a snad i díky třem funkčním stavením vesnicí tak prochází páteřní komunikace v území, která stojí v místech původní cesty procházející středem vesnice. Zaniklé jsou pak jednotlivé cesty dříve spojující části vesnice anebo vedoucí k zaniklé vesnici Chudějov (východním směrem), avšak hodnotné dobře zachovalé části cest se v blízkosti vesnice nenacházejí.

6.3 Chudějov (něm. Kuttau)

Příloha 20 obsahuje mapu historických krajinných struktur v okolí sídla Chudějov. Vesnice kompletně zanikla, zachovalá zůstala pouze samota severně od jádra vesnice směrem na Krakovici. Nová výstavba v místě bývalého rozsáhlého dvoru (stavení č. 128) zakryla jeho pozůstatky, a tak jsou patrné pouze drobné reliktů dříve se zde nacházejících staveb.

Z cestní sítě zůstala zachována spíše nezpevněná cesta protínající Chudějov směrem na Michničky. Zbylé cesty vedoucí do vesnice funkčně zanikly. Cesta vedoucí do Vracova (východním až severovýchodním směrem) se také fyzicky nedochovala. Nefunkční, avšak velmi dobře zachovalou, je cesta směrem na Zadní Kruhovou (západně) tvořící hluboký a poměrně dlouhý úvoz v blízkosti vesnice. Lehce patrnou je také část cesty ve větší vzdálenosti od vesnice směrem na jih (vedoucí do Michnic).

Bývalá polní struktura byla kompletně rozorána, a tak se v blízkosti sídla nenachází žádné původní zachovalé pole, pouze při okrajích rozorávaných celků lze nalézt osamocené původní meze.

6.4 Krakovice (něm. Putschöglhof)

V příloze 21 jsou vyznačeny historické krajinné struktury v okolí samoty Krakovice. Dříve zde stávaly 3 stavení, 2 menší však zanikla. I samotný rozlehlý statek Krakovice (č. 119) přišel o svou hospodářskou část, a zmenšil se tak na polovinu plochy. Pozůstatky stavení č. 121 jsou stále velmi dobře zachovalé.

Části původní cestní sítě v blízkosti sídla jsou nadále využívány. Jmenovitě se jedná zejména o cestu vedoucí směrem k Chudějovu (jižně). Fyzicky zaniklou je také část cesty směrem na Vyšší Hodonice (západně) a většina délky cest směřujících do Vracova (jihovýchodně). Naopak fyzicky stále patrnou je cesta v lese směrem na Rojov (severně). Za pozůstatky cesty lze také považovat část bývalé komunikace směřující na Vyněždu (východně).

Za poměrně zachovalé lze považovat rozlehlé pole východně od sídla. Zejména hodnotou částí je výrazná mez lemovaná stromořadím v jeho jižní části, pod kterou se dříve nacházela výše zmíněná cesta směrem na Výnězdu. Ostatní pole v okolí se dobře nezachovala.

6.5 Vracov (něm. Wratzau)

Příloha 22 obsahuje mapu historických krajinných struktur v okolí sídla Vracov. V této vesnici zůstaly pouze 4 původní stavení, více než polovina někdejší vesnice tak zanikla. Ta zanikla funkčně i fyzicky a nedochovaly se po ní žádné výraznější pozůstatky, z části také z důvodu nové výstavby.

Z cest dříve procházejících sídlem se dochovaly a stále jsou využívány pouze ty, které se nachází uvnitř zastavěného území a, komunikace Omlenička – Vracov – Zadní Kruhová – Vyšší Hodonice, která je nyní zpevněná a tvoří důležitou komunikaci v území. Ostatní cesty, jmenovitě cesta do Bočkova, Chudějova, Krakovice a Výnězdy, se nedochovaly.

Polní struktura v okolí se až na výjimku rozsáhlých polí směrem na Krakovici (na sever od vesnice, zmiňováno výše) a ke Střelcovu Dvoru (východně) nezachovala.

6.6 Výnězda (něm. Winitz)

Příloha 23 obsahuje mapu historických krajinných struktur v okolí sídla Výnězda. Vesnice přišla pouze o 3 stavení, dvě z nich nevelkých rozměrů, jednalo se o hospodářské budovy a o jednu menší chalupu situovanou uprostřed vesnice. Tímto je nejzachovalejší vesnicí v modelovém území co do počtu stále funkčních budov. Pozůstatky těchto budov jsou však naprosto neznatelné, překryté následnými aktivitami.

Poměrně velká část cestní sítě, zejména v samotné vesnici, zůstala zachována a byla zpevněna. V okolí se nachází pouze dvě nepoužívané zachovalé cesty, a to úvoz směrem ke Zdíkovskému potočku (dříve sloužící jako napojení na cestu vedoucí k Rojovu) a dále spíše méně patrné pozůstatky cest dříve sloužící k obsluze polí severně od vesnice. Zbylé cesty sloužící k obsluze bývalých pluzin však zanikly (např. polní cesta směrem na Krakovici).

Pole v okolí vesnice byly zachovány spíše směrem na sever k bývalému sídlu Rojov, kde lze spatřit stále dobře patrné agrární terasy, části z nich již plně zarostlé dřevinnou vegetací.

6.7 Rojov (něm. Roiden)

V příloze 24 jsou vyznačeny historické krajinné struktury v okolí sídla Rojov. To je nejzachovalejším a také nejvýraznějším zaniklým sídlem modelového území. Nachází se zde množství lidmi opuštěných, avšak stále v krajině přítomných prvků. Lze zde nalézt rekonstruovanou malou

kapličku, přístupný pramen Zdíkovského potoka (vyskládaný kameny) anebo původní kamenný kříž otočený směrem k funkčně zaniklé, avšak dobře zachovalé cestě. Nachází se zde i mohutné zachovalé zdi o výšce cca 1 m, obklopující mokřady v jihovýchodně od středu zaniklé vesnice (více příloha 3).

Nachází se zde řada poměrně velmi dobře zachovalých pozůstatků stavení (zejména stavení č. 10, 4, 2). Je zde také nejzachovalejší nevyužívané stavení celého modelového území (č. 4, více příloha 6). V době vegetačního klidu je tento statek i z dálky velmi dobře rozpoznatelný, a už předem tak upozorňuje na někdejší lidské osídlení. V blízkosti středu bývalé vesnice a také u okolních polosamot jsou často dobře patrné staré ovocné stromy, které v některých případech (u stavení č. 15, mezi staveními č. 13 a 7) tvoří sady. Dobře skrytým klenotem je sklep (stavení č. 2, více příloha 5), který je nejzachovalejší místností ve funkčně zaniklých staveních modelového území.

Dříve se zde nacházela spleť cestní sítě sloužící z velké části k obsluze četných polí v blízkosti vesnice – zejména směrem na jih k sídlu Vyněžda. Drtivá většina těchto cest funkčně zanikla, z velké části se jedná o cesty i fyzicky zaniklé. Stále funkční je pouze malá část cesty vedoucí do Vyšších Hodonic (jižním směrem), která je nyní nahrazena souběžně vedoucí lesní cestou a část cesty vedoucí směrem do sídel Malý a Velký Chuchelec směrem na severovýchod. Poměrně častým úkazem v okolí vesnice je opuštění cest a vedení cest nových souběžně (o jednotky metrů vedle). To je dobře patrné např. u cesty vedoucí od stavení č. 12 směrem na jih, jež v těchto místech tvoří hluboký úvoz (více příloha 8). Další dobře zachovalou nefunkční cestou je úvoz táhnoucí se z centra vesnice (od kamenného kříže) jihovýchodně téměř až k domu č. 15 s odbočkou východně k domům 11 a 18 (více příloha 7). Jako funkčně zaniklá je vyhodnocena také cesta na výše zmíněné navazující v severojižním směru. Ta je sice značena Klubem českých turistů, ale není pocházena, protože je využíváno souběžně vedoucí polní cesty vedoucí při okraji lesa.

Lokalita disponuje největší koncentrací zachovalých polí, zejména patrné jsou četné agrární terasy (více příloha 1 a 2) táhnoucí se stovky metrů. Koncentrace zachovalých polí a jejich okrajových prvků je dobře znatelná na mapě, která tvoří přílohu 17. Velmi výrazné jsou také kamenné zdi ohraničující pozemky přiléhající k zaniklým stavením č. 18, 11 a 10.

6.8 Střelcův Dvůr (něm. Unterberg)

Toto podlouhlé sídlo, dříve se rozprostírající podél toku potoka, kompletně funkčně zaniklo. Historické krajinné struktury v jeho okolí jsou vyobrazeny na mapě v příloze 25. Nejvýraznější pozůstatky stavení se nachází v jeho východní části, kde lze nalézt velké hromady sutě a zachovalé části zdí včetně jedné místnosti s dosud znatelným oknem (více příloha č. 11, stavení č. 31, 32). Dále se zde nachází také nepatrná v suti schovaná část klenby (stavení č. 42), pozůstatky stavidla a zídky v místě bývalého mlýna a pily (stavení č. 40). Patrně nejvýznamnějším prvkem jsou však

naprosto nepatrné struktury – dvě zachovalé studně, a to u stavení č. 42 a 38/134 (více přílohy 9 a 10).

Některá z původních polí okolo vesnice jsou stále zachována a od nivy potoka jsou zpravidla ohraničena prudkou mezí. Nejlépe zachovalou je agrární terasa nevelkých rozměrů protáhlého tvaru nacházející se v lese v prudkém svahu při zachovalé původní cestě z vesnice směrem na jih. Dobře patrné jsou také ovocné stromy u stavení č. 41, 42, 43.

Hlavní komunikace, dříve procházející vesnicí v severojižním směru, je stále používána po celé své délce. Původní cesty překlenující tok potoka vedoucí do nedalekého Bočkova však funkčně zanikly, ta vedoucí ze středu vesnice je však stále fyzicky patrná, neboť ze shora je oddělena prudkou mezí od pole a dole mírnějším přechodem od nivy potoka.

6.9 Bočkov (něm. Wutschko)

Historické krajinné struktury v sídle Bočkov a jeho okolí jsou zakresleny na mapě v příloze 26. V tomto malém sídle nacházejícímu se naproti Střelcovu Dvoru (od něj oddělené potokem) zůstala funkční dvě stavení (č. 25, 26), zbylá funkčně zanikla. Většina je však poměrně dobře znatelná, v místech bývalých budov se nachází velké množství suti. U budovy bývalého mlýna (č. 30) lze nalézt pozoruhodné množství suti, dobře patrnou příjezdovou cestu včetně zídky, ve změní suti je také rozpoznatelná jedna menší místnost s propadlým stropem. U stavení č. 23 se o něco lépe zachovala obdobně malá místnost s propadlými stropem, jež je stejně jako ta u stavení č. 30 zasazena v terénu (více příloha 12). Nedaleko vesnice se také nacházelo několik samot (stavení č. 21, 22), z nichž se však ani jedna funkčně nezachovala. Fyzické pozůstatky po těchto staveních jsou nepatrné, lze nalézt pouze téměř nepatrné terénní úpravy a zbytky suti.

Nejlépe zachovaným funkčně zaniklým prvkem je stejně jako u sousedního Střelcovu Dvora studna. Ta se nachází u stavení č. 27 (více příloha 13) a je nejspíše nejlépe zachovanou studnou v celém modelovém území.

V nejbližším okolí vesnice lze zaznamenat několik znatelných původních polí, ta ale nejsou příliš výrazná. Nejlépe zachovalým polem je agrární terasa nad nivou potoka nacházející se mezi staveními 25/26 a 30.

Cestní síť procházející vesnicí je téměř kompletně zachovalá a využívána jako lesní cesty, avšak ve větší vzdálenosti od bývalého sídla se ztrácí. Bývalá komunikace do Vracova (z vesnice severozápadním směrem) se fyzicky nezachovala stejně jako komunikace vedoucí do Michniček (jihozápadním směrem). Nezachovala se ani cestní síť v okolí osamocené stavení č. 21. Za zmínku stojí výrazný svazek úvozů nacházející jihovýchodně od vesnice.

6.10 Michničky (něm. Bonnesdorf)

Tato vesnice zčásti funkčně zanikla, historické krajinné struktury v jejím okolí jsou součástí přílohy 27. Využívaná zůstala pouze dvě stavení, z nichž jedno zaniklo částečně (č. 55). V jejich okolí lze nalézt velmi dobře patrné pozůstatky bývalých stavení, např. zbytky zdí (stavení č. 52, 53). Severně od vesnice směrem k Bočkovu se nacházela samota (stavení č. 20), u které lze pozorovat pouze nejméně patrné pozůstatky (mělkou terénní depresi).

Zachovalá pole lze nalézt směrem na jih, kde krajina přechází v kopce. V těchto místech jsou dobře patrné původní meze. Cestní síť je zčásti zachovalá a funkční – cesta na severozápad do Chudějova, cesta na severovýchod a cesta na západ směrem do Michniček. Nenachází se zde však žádné významné pozůstatky funkčně zaniklých cest.

6.11 Svinihlavy (něm. Zwinerlag)

Roztroušené sídlo Svinihlavy částečně funkčně zaniklo. Historické krajinné struktury v okolí vesnice jsou vyobrazeny na mapě v příloze 28. Nejsou zde patrné žádné výrazné pozůstatky nefunkčních budov. V místech stavení se nachází pouze drobné zbytky zídek či nepatrné množství suti (stavení č. 69, 66) anebo terénní úpravy (stavení č. 64). Naprosto nezachovalé je pak např. rozlehlé stavení č. 60, či stavení č. 56 a 127.

Z cestní sítě procházející vesnicí zůstala zachována nejvýznamnější cesta spojující sídlo s Bujanovem a Omlenicí. Ostatní cesty procházející vesnicí či směřující z vesnice k Bočkovu (severním směrem) anebo k Michničkám (západním směrem) nezůstaly funkčně zachovány a z větší části fyzicky zanikly. Za zmínku stojí dobře znatelný, avšak zčásti zavezený, úvoz směrem do Bočkova a malá část cesty nacházející se pod mezí vedle potoka vedoucí do Michniček. Jediná dobře zachovalá původní pole se nachází v kopcích směrem na Michničky (západně).

7 VÝZNAČNÉ HISTORICKÉ KRAJINNÉ STRUKTURY

Vybrané význačné historické krajinné struktury jsou součástí příloh (příloha 1 až 14) včetně jejich popisu, fotodokumentace a umístění. Byly nalezeny a vybrány značně významné struktury rozličného charakteru, ty však jako celek splňují výše uvedená kritéria zachovalosti a využití. Některé výrazně ovlivňují vzhled krajiny jako celku např. rozsáhlé agrární terasy (příloha 1, 2), sad (příloha 4) či rozpadlé stavení (příloha 6). Další jsou jedinečné svou úrovní zachování, avšak z dálky zcela nepatrné, např. staré studně (příloha 9, 10, 13, 14), zachovalé sklepní prostory (příloha 5) a jiné jsou výrazné, ale aktuálně schované pod rouškou stromořadí či neprostupné vegetace např. hluboké úvozy včetně kamenných zídek (příloha 7, 8) a osamocené mohutné zdi (příloha 3). Prvky byly vybrány na základě subjektivního posouzení autora práce, ale zajisté slouží k dobré reprezentaci dobře zachovalých prvků v modelovém území.

8 VNÍMÁNÍ HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR SAMOSPRÁVOU

Obecně lze přístup zástupců samospráv (obcí) charakterizovat jako vstřícný, pozitivní a dané problematice otevřený. Starostové jsou znalí okolí a některé typy výrazných historických krajinných struktur mají v povědomí, zmiňovali např. agrární terasy, úvozové cesty, kamenné zídky a drobné sakrální památky. Dva zástupci (ze tří) zmiňovali již proběhlé akce anebo zájem o akce směřované k rekonstrukci či upozornění na historické krajinné struktury. U těchto akcí však zmiňují pouze sakrální památky (např. oprava kaple, kostela, obnova božích muk, kapličky) a to i v případech, že nejsou vůbec zachovány, tzn. v případech kdy se jedná o kompletní obnovu. V průběhu rozhovoru sami starostové zamýšlejí nad různými možnými způsoby vytvoření upozornění na zaniklý prvek, prací s prvky anebo zakonzervování prvků.

Starosta Omlenice a starostka Rožmitálu na Šumavě obecně hodnotí zachovalé připomínky zaniklé krajiny jako hodnotné a výjimečné. Starostou Bujanova nejsou vnímány přímo jako hodnotné anebo výjimečné, a jejich připomínání či rekonstrukci tak nevidí jako zájem samosprávy. Starosta Bujanova vyjádřil mínění o snižující se hodnotě historických krajinných struktur z důvodu jejich postupného, dnes již pokročilého, rozpadu a zvyšujícímu se časovému odstupu a s ním se pojícím nedostatkem informací o původním osídlení. Naopak starosta Omlenice zmiňoval kladný efekt výskytu historických krajinných struktur v rámci kompaktního prostoru, ve kterém mohou být koncentrovány (například okolí zaniklého sídla) – jako příklad pak uvádí v práci zpracovávané zaniklé sídlo Rojov.

Starostové se shodují, že vysídlení obyvatelstva a zánik mnoha sídel v oblasti pohraničí po druhé světové válce by měl být připomínán. Důvodem uvádí, že se jednalo o zbytečný proces, nebo že odsunutí zde nechali „pot a práci“ jich samotných, ale také předešlých generací. Také se shodují, že i samotné povědomí o zaniklých sídlech v krajině by se v určité formě mělo zachovat. Výpovědi se rozcházejí při určení zmíněné formy, prezentovány byly tři názory:

- Upozornění v místě může vyvolat negativní efekt, a to rozebírání a ničení takových struktur např. kvůli stavebnímu kamenivu. Ti, kdož se ke krajině chovají zodpovědně, se také sami od sebe zajímají o krajinu, ví o její minulosti, a ti ostatní by hodnotné kousky krajiny, které postrádají ochranu, mohli ničit. Staví se tedy k připomínání prvků, ale ne přímo v místě.
- Upozornění v místě nemá cenu a význam. Mělo by se spíše uchovávat pouze v naučných materiálech (mapách, knihách).
- Upozornění v místě má cenu, např. vytvoření tabulí, směrovacích cedulí atp. (mimo to má cenu také připomínání jinou formou).

Dle starostů by připomínání zaniklé krajiny mohlo v ideálním případě být prováděno místními skupinami nadšenců znalými tématu. Jsou však vyjádřeny obavy o realističnost, zejména kvůli obtížím sehnat peníze (např. ve formě dotací) pro práci s historickými krajinnými strukturami z tohoto období. Respondenti jednohlasně uvádí, že by takovýmito iniciativám šli z pozice zastupců samospráv vstříc. Také uznávají že aktivními by mohly být samotné obce, ale z rozhovorů plyne, že to nejsou prioritní zájmy.

Níže je uvedeno vyjádření starostů k význačným historickým krajinným strukturám (rozděleny dle typů struktur) v modelovém území se kterými byli v rámci rozhovoru seznámeni (popis struktur je součástí příloh 1 až 14).

Starostové se shodují, že agrární terasy by se měly zachovat a spatřují v nich:

- práci lidí, rozdrobenou vlastnickou strukturu (vnímáno kladně),
- estetickou hodnotou (zejména při přítomnosti zídek),
- žádnou historickou hodnotu, avšak hodnotu ekologickou.

K zídkám se starostové vyjadřují, že:

- hodnotné jsou (x2),
- nejsou hodnotné, pokud postrádají funkci (např. jako aktuální hraniční prvek).

Zachovalý sad starostové vnímají jako:

- hodnotný, zmíněno možné vysazení nových stromů, ale vyjádřen strach z nájezdů sběračů (lámání větví při sběru atp.),
- hodnotný, s důvodem ho zachovat a udržovat,
- bez výrazné hodnoty, zplaněný, nefunkční.

Budovy anebo dobře dochované zbytky budov (např. sklepní prostory) jsou vnímány jako hodnotné a starostové obcí Rožmitál na Šumavě a Omlenice uvádí, že by se měly zviditelnit, připomínat a mělo by se na ně upozornit. Méně dochované části budov (např. sklepní prostory se zhrouceným stropem) pak již nehodnotí jako hodné námahy spojené s připomínáním či rekonstrukcí.

K zachovalým úvozovým cestám se starostové staví následovně:

- jsou hodnoceny kladně, jsou viděny jako dobré součásti komplexu zachovalých struktur, doplňkové prvky (studánka, křížek) zvyšují hodnotu cest,
- pokud nejsou využívány (pozemky jsou nyní obsluhovány jinými, často i souběžnými cestami), tak postrádají hodnotu a jako připomínky nejsou vhodné kvůli náročné údržbě (sečení, odstraňování dřevin aj.).

K nalezeným studnám starostové vyjadřují obavu o bezpečnost a vnímají je jako:

- ztrácející hodnotu, pokud se v okolí nenachází osídlení,
- vždy hodnotné (zejména v případě zaplnění vodou), mohly by sloužit jako zastavení pro kolemjdoucí,
- hodnotné, ale jejich využití (i pouze jako připomínku) by znamenalo zrekonstruovat je tak, aby byly v krajině viditelné; jako vhodnější je tedy vnímání zakonzervování stavu.

Jako další hodnotné historické krajinné struktury jsou starosty vnímány např. staré náhony a dříve významné stavby (např. mlýny, pila).

U všech respondentů zazněla otázka financování. Starostové Rožmitálu na Šumavě a Omlenice si byli velmi dobře vědomi toho, že se o historické krajinné struktury nelze starat jako o celek a je nutné vytvořit selekci těch nejhodnotnějších a těm se případně dále věnovat. Z rozhovoru se starostou Bujanova bylo zřejmé, že nevidí přílišnou hodnotu v náročném udržování nefunkčních prvků v krajině pouze za cílem připomínky, či vytvoření symbolů. Z rozhovoru se starostkou Rožmitálu na Šumavě zase bylo patrné, že její velkou starostí je nepříkladné chování místních obyvatel, kteří si historických krajinných struktur neváží. To projevili již v minulosti například při destrukci kaple Panny Marie Pomocné či rozebíráním četných kamenných zídek v okolí Rožmitálu z důvodu obohacení se. Z rozhovorů však shodně vyplývá, že starostové by uvítali a nijak by nebránili aktivitám kupříkladu místního spolku, který by se historickým krajinným strukturám na území obce věnoval, avšak z pozice samosprávy mají jiné priority. Je patrná značná variabilita výpovědí, vhodným rozšířením práce by tedy mohly být rozhovory s větším počtem respondentů. Na druhou stranu z rozhovorů vyplývá, že vhodnější volbou modelového území by mohlo být celé území obce. Za použití metodiky této práce by však obec nesměla být rozlehlá, neboť velikost v této práci zpracovávaného území (téměř 11 km²) je autorem práce vnímána jako hraniční pro zpracování jednou osobou v rámci diplomové či obdobné práce. V tomto případě by však byla nemožně důležitá variabilita výstupů rozhovorů.

9 ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala tématem paměti krajiny, zejména historickými krajinnými strukturami vyskytujícími se v krajině pohraničí v době poválečného odsunu obyvatelstva. Ty jsou hmotnou připomínkou minulosti, bývalého osídlení a využití krajiny a stále v některých případech mohou plnit ekologickou funkci, mít estetickou, vzdělávací či historickou hodnotu (Huba 2004) anebo hodnotu symbolu krajiny. Také se podílejí na tvorbě územní identity a prohlubují spojení s krajinou (Jančura 2013).

Cílem práce bylo nalezení, dokumentace, zhodnocení, výzkum stavu a diskuse významu a využití zachovalých historických krajinných struktur v kontextu paměti krajiny období poválečného odsunu. Rešeršní část obsahuje problematiku proměn krajiny, její paměti a historických krajinných struktur se zaměřením na proces poválečného odsunu obyvatelstva z pohraničí a souvisejících událostí. Naplnění cíle práce jsem realizoval na příkladu zaniklého osídlení v modelovém území – horní části povodí Zdíkovského potoka (přítok Malše). To lze brát jako příklad oblasti s obdobnou charakteristikou, je tak relevantní zejména pro periferní podhorské či horské oblasti jihočeského pohraničí.

Identifikoval jsem krajinné struktury nacházející se v území v době odsunu a zdokumentoval jejich stav pomocí informací z leteckých snímků, digitálního modelu reliéfu 5G a rozsáhlého terénního průzkumu za využití mobilního programu QField. Byl tak vytvořen detailní materiál popisující aktuální stav historických krajinných struktur v modelovém území jako celku i v jednotlivých lokalitách osídlení v něm se nacházejících. Byla nalezena řada dobře zachovalých historických krajinných struktur – cest, polí, částí stavení, sadů, zdí, studní a dalších prvků. Ve všech lokalitách byly nalezeny výrazné pozůstatky někdejší lidské činnosti. Za nejzachovalejší lze považovat areál zaniklé vesnice Rojov, který množstvím a stavem historických krajinných struktur značně vyčnívá nad ostatními lokalitami osídlení. V lokalitě byly nalezeny významné stavební pozůstatky (např. kompletně zachovalý sklep), rozsáhlé agrární terasy, zchovalé sady, výrazné úvozové cesty, kamenné zdi aj. Dalším velmi dobře zchovalým areálem je společný prostor zaniklých vesnic Střelcův Dvůr a Bočkov, kde se nachází řada pozůstatků staveb a zejména 3 velmi dobře zchovalé studně.

Na základě předem definovaných kritérií jsem vybral význačné zchovalé historické krajinné struktury v území tak, aby reprezentovaly různé typy struktur. Selekce čítala čtyři studně, dvě úvozové cesty, dvě soustavy agrárních teras, osamocenou mohutnou zeď, sad a čtyři pozůstatky stavení. Význam a využití historických krajinných struktur obecně i v těchto konkrétních případech byl diskutován pomocí polostrukturovaných rozhovorů se starosty obcí. Jejich vnímání a hodnocení významu struktur není jednotné, avšak se shodují, že jejich destrukce není jejich zájmem. Uvítali by či by nijak by nebránili aktivitám kupříkladu místního spolku, který by se

historickým krajinným strukturám na území obce věnoval, avšak z pozice samosprávy mají jiné priority.

Práce se svým pojetím a metodikou nachází v prostoru mezi krajinářským přístupem k historickým krajinným strukturám, např. Golešová 2008; Zemánková (2014), který je zaměřen na krajinu jako celek, a přístupem spíše historicko-archeologickým, který se věnuje zpravidla pouze zaniklým sídlům či cestám a jejich historii, např. Funk (2010), Martínek (2013) a zejména Bureš (2015). Já se v této práci věnuji pouze jednomu historickému období, ale zaměřuji se na rozlehlý výsek krajiny, který zkoumám jako celek.

Práce mi umožnila věnovat se disciplíně na pomezí archeologie, geografie a historiografie z geografické perspektivy, jež umožňuje zejména efektivní práci s prostorovými daty. Metoda použití softwaru QField s podporou leteckých snímků a digitálního modelu reliéfu se ukázala být velmi efektivní. Bylo tak možné relativně rychle a přehledně obsáhnout značně rozlehlé modelové území (10,93 km²) terénním průzkumem. Historické krajinné struktury jsou v Česku stále, i přes vzrůstající oblibu u studentských prací, tématem na odborné půdě vcelku opomíjeným, a tak se nabízí celá řada možných rozšíření či modifikací práce. Práce s lokálními aktéry také skýtá řadu možností. Cítím, že diskuse se zástupci samospráv byla pouze nastíněním problematiky využití předmětných historických krajinných struktur. Možným rozšířením by mohly být např. rozhovory s odsunutými obyvateli či jejich potomky, vlastníky dotčených pozemků, orgány ochrany přírody a krajiny anebo s místně i celostátně působícími organizacemi (např. Lesy ČR, Klub českých turistů aj.).

Práce byla zaměřena na paměť krajiny a historické krajinné struktury z období odsunu. Použitou metodiku lze však považovat za značně univerzální. Její aplikace by neměla být problémem při zaměření na jiné významné historické období ke kterému jsou k dispozici vstupní data, tj. data poskytující možnost přesného lokalizování krajinných struktur vyskytujících se v zájmovém období.

Paměť krajiny je pojmem komplexním stejně jako krajina samotná. Lze ji vnímat i studovat různými způsoby a studium historických krajinných struktur je jednou z nich. Historické krajinné struktury neustále připomínají minulost, v případě poválečného odsunu zatíženou drastickými událostmi, a jsou tedy něčím, co by nemělo být opomíjeno.

SEZNAM ZDROJŮ

- ALBRECHT, J. (2003): Českobudějovicko. In: Mackovčín, P., Sedláček, M. (eds.): Chráněná území ČR. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 808.
- ALUMÄE, H., PRINTSMANN, A., PALANG, H. (2003): Cultural and historical values in landscape planing: locals' perception. In: Palang, H., Fry, G. (eds.): Landscape Interfaces: Cultural heritage in changing landscapes. Kluwer, Dordrecht – Boston – London, 125–145.
- ANTROP, M. (2008): Landscapes at risk: about change in the European landscapes. In: Dostál, P. (ed.): Evolution of geographical systems and risk processes in the global context. Charles University in Prague, Faculty of Science, 57–79.
- ARBURG, A. von, STANĚK, T. (2010): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Zdeněk Susa, Středokluky.
- ASSMANN, A. (1999): Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. C. H. Beck, München.
- ATELIÉR TREVISAN (2019a): Františkova alej, obnova historické cesty v krajině Mšena, Projekty, <https://www.trevisan.cz/cz/project/frantiskova-alej-obnova-hist-cesty-v-krajine-msena> (15. 6. 2021).
- ATELIÉR TREVISAN (2019b): Já jsem cesta, pravda i život, obnova cesty a aleje z Jezevčí stezky do rokle Kačina, Projekty, <https://www.trevisan.cz/cz/project/ja-jsem-cesta-pravda-i-zivot> (15. 6. 2021).
- BAŠE, M. (2006): Kulturní krajina jako evropský fenomén. In: Spurný, M. (ed.): Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha, 26–31.
- BENEŠ, J., PRACH, K. (2004): Geobotanická indikace v archeologii. In: Kuna, M. (ed.): Nedestruktivní archeologie. Academia, Praha, 297–303.
- BIČÍK, I., KUPKOVÁ, L., JELEČEK, L., KABRDA, J., ŠTYCH, P., JANOUŠEK, Z., WINKLEROVÁ, J. (2015): Land Use Changes in the Czech Republic. Springer, Heidelberg.
- BIGNAL, E. M., MCCRACKEN, D. I. (2000): The nature conservation value of European traditional farming systems. Environmental Reviews, 3, 8, 149–171.
- BRANDT, J., PRIMDAHL, J., REENBERG, A. (1999): Rural land-use and dynamic forces – analysis of „driving forces" in space and time. In: Krönert, R., Baudry, J., Bowler, I. R., Reenberg, A. (eds.): Land-use changes and their environmental impact in rural areas in Europe. UNESCO, Paris, 81–102.
- BUREŠ, M. (2015): Vesnice zaniklé po roce 1945 a kulturní krajina Novohradských hor. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň.
- BÜRGI, M., HERSPERGER, A. M., SCHNEEBERGER, N. (2005): Driving forces of landscape change - Current and new directions. Landscape Ecology, 8, 19, 857–868.
- ČAPKA, F., SLEZÁK, L., VACULÍK, J. (2005): Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Akademické nakladatelství CERM, Brno.
- CENDELÍN, D. (1999): Staré komunikace. Vizovice.
- ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY (2013): Nová naučná stezka v zaniklé osadě Umíř láká turisty na možnost romantického přenocování, http://www.csop.cz/index.php?cis_menu=2&m1_id=1000&m2_id=0&m3_id=0&m4_id=0&m_id_old=998&m_id_akt=9249 (11. 7. 2021).

- CHROMÝ, P. (2003): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. *Geografie na cestách poznání*, 163–178.
- CHROMÝ, P. (2009): Regionální identita. In: Heřmanová, E., Chromý, P. (eds.): *Kulturní regiony a geografie kultury*. Praha, 109–136.
- CHROMÝ, P. (2014): Historickogeografický pohled na české pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. (eds.): *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia.
- CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014): Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*, 3, 119, 259–277.
- COUSINS, S. A. O., LAVOREL, S., DAVIES, I. (2003): Modelling the effects of landscape pattern and grazing regimes on the persistence of plant species with high conservation value in grasslands in south-eastern Sweden. *Landscape Ecology*, 3, 18, 315–332.
- ČÚZK (2021a): Archiv, Geoportál ČÚZK, <https://ags.cuzk.cz/archiv/> (25. 5. 2021).
- ČÚZK (2021b): Digitální model reliéfu České republiky 5. generace (DMR 5G), Geoportál ČÚZK, [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(c3whbbgtde5dtn1dbzowvx4\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=vyskopis&metadataID=CZ-CUZK-DMR5G-V&head_tab=sekce-02-gp&menu=302](https://geoportal.cuzk.cz/(S(c3whbbgtde5dtn1dbzowvx4))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=vyskopis&metadataID=CZ-CUZK-DMR5G-V&head_tab=sekce-02-gp&menu=302) (10. 5. 2021).
- ČÚZK (2021c): WMS MČR500, Geoportál ČÚZK, [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(1y3lqfgf0gwuljjisdcnxkju\)\)/Default.aspx?menu=31181&mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-MCR500-P&metadataXSL=metadata.sluzba](https://geoportal.cuzk.cz/(S(1y3lqfgf0gwuljjisdcnxkju))/Default.aspx?menu=31181&mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-MCR500-P&metadataXSL=metadata.sluzba) (21. 7. 2021).
- ČÚZK (2021d): WMS Ortofoto, Geoportál ČÚZK, [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(kob0rbkkraafj245mljuukco\)\)/Default.aspx?menu=3121&mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ORTOFOTO-P&metadataXSL=metadata.sluzba](https://geoportal.cuzk.cz/(S(kob0rbkkraafj245mljuukco))/Default.aspx?menu=3121&mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ORTOFOTO-P&metadataXSL=metadata.sluzba) (1. 7. 2021).
- ČÚZK (2021e): WMS ZM100, Geoportál ČÚZK, [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(1y3lqfgf0gwuljjisdcnxkju\)\)/Default.aspx?menu=31171&mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ZM100-P&metadataXSL=metadata.sluzba](https://geoportal.cuzk.cz/(S(1y3lqfgf0gwuljjisdcnxkju))/Default.aspx?menu=31171&mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ZM100-P&metadataXSL=metadata.sluzba) (21. 7. 2021).
- DEJMAL, I. (2006): Příběh krajiny, která přišla o hospodáře. In: Spurný, M. (ed.): *Proměny sudetské krajiny*. Antikomplex, Praha, 14–22.
- DEMEK, J. (1988): *Obecná geomorfologie*. Academia, Praha.
- DEMEK, J. (1999): *Vybrané kapitoly z krajinné ekologie*. Masarykova univerzita, Brno.
- FÁBOS, J. G., AHERN, J. (1996): *Greenways: The Beginning of an International Movement*. Elsevier.
- FAEHNDRIK, J. (2011): *Eine Endliche Geschichte. Die Heimatbücher der deutschen Vertriebenen*. Böhlau, Köln, Weimar, Wien.
- FERŤEK, T. (2006): Lidé ze Sudet. In: Spurný, M. (ed.): *Proměny sudetské krajiny*. Antikomplex, Praha, 210–220.
- FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM (2008): *Zaniklé obce pod Bukovou horou, Turistická stezka po zaniklých obcích pod Bukovou Horou*, <http://ff.ujep.cz/zanikleobce/o-stezce.php> (11. 7. 2021).
- FORMAN, R. T. T., GODRON, M. (1993): *Krajinná ekologie*. Academia, Praha.

- FUNK, L. (2010): Návrh metodiky nedestruktivního výzkumu vesnic zaniklých po roce 1945. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 4, 267–279.
- FUNK, L., VÁŇA, M. (2012): Datování objektů zaniklých po roce 1945 pomocí dendrochronologie živých stromů. *Archaeologia historica*, 2, 37, 799–807.
- GOJDA, M. (2000): *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Academia, Praha.
- GOLEŠOVÁ, T. (2008): *Historické krajinné struktury - jejich význam a funkce v krajině*. Masarykova univerzita.
- HISTORICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, v. v. i., ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE (2020): *Český historický atlas*, Elektronický mapový portál, <https://ceskyhistorickyatlas.cz>.
- HRNČIAROVÁ, T., MACKOVČIN, P., ZVARA, I. eds. (2009): *Atlas krajiny České republiky*. Ministerstvo životního prostředí ČR, Výzkumný ústav Silva Tarucey pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Praha, Průhonice.
- HUBA, M. (1988): *Historické štruktúry krajiny*. MV SZOPK, Bratislava.
- HUBA, M. (2004): *Historické štruktúry krajiny v kontexte súčasnej reality*. *Životné prostredie*, 2, 38, 86–89.
- JANČURA, P. (1998): *Súčasná a historická krajinná štruktúra v tvorbe krajiny*. *Životné Prostredie*, 5, 32, 236–240.
- JANČURA, P. (2013): *Význam historických krajinných štruktúr na utváraní krajinného rázu a identity krajiny*. In: Štréblová Hronovská, K., Kupka, J. (eds.): *Ochrana kulturní krajiny – hledání cílů, možností a pravidel*. České vysoké učení technické v Praze, Praha, 28–40.
- JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH (2021): *Kohoutí Kříž: šumavské ozvěny*, Josef Waldinger, <https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=waldi> (26. 7. 2021).
- JØRGENSEN, S. E., FATH, B. (2008): *Encyclopedia of ecology*. Elsevier.
- KAPLAN, K. (1990): *Pravda o Československu 1945-1948*. Panorama, Praha.
- KLIMEŠ, P. (2006): *Zachráněná paměť jako potenciál sudetské krajiny*. In: Spurný, M. (ed.): *Proměny sudetské krajiny*. Antikomplex, Praha, 160–171.
- KOČÁR, P. (2015): *Rostliny zaniklých sídel Novohradských hor jako relikty historické kultivace*. In: Bureš, M. (ed.): *Vesnice zaniklé po roce 1945 a kulturní krajina Novohradských hor*. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 273–285.
- KOMUNITA NĚMCŮ FARNOSTI OMLENICE (2015): *Die Pfarrei Umlowitz*.
- KOVAŘÍK, D. (2006): *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Prius, Brno.
- KOVAŘÍK, D. (2017): *Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války*. In: Lozoviuková, K., Pažout, J. (eds.): *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945-1989. Ústav pro studium totalitních režimů*, Technická univerzita v Liberci, Praha, Liberec, 42–55.
- KOVAŘÍK, D. (2019): *Zaniklá sídla jako místo paměti českého pohraničí*. *Kulturní studia*, 1, 7, 43–65.
- KUČA, K. (2013): *Ochrana kulturní krajiny z hlediska památkové péče*. In: Štréblová Hronovská, K., Kupka, J. (eds.): *Ochrana kulturní krajiny – hledání cílů, možností a pravidel*. České vysoké učení technické v Praze, Praha, 79–84.

- KUČERA, Z. (2009): Krajina jako dědictví. In: Heřmanová, E., Chromý, P. (eds.): Kulturní regiony a geografie kultury. Praha, 156–180.
- KUČERA, Z., CHROMÝ, P. (2009): Vliv geopolitických změn na zánik sídel po roce 1945. In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. (eds.): Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR, Výzkumný ústav Silva Tarucey pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Praha, Průhonice, 85.
- KUČERA, Z., KUČEROVÁ, S. (2009): Heritage in changing landscape – selected examples from Czechia. *Region and Regionalism*, 1, 9, 215–227.
- KUČERA, Z., KUČEROVÁ, S. (2012): Historical geography of persistence, destruction and creation: the case of rural landscape transformations in Czechia's resettled borderland. *Historická geografie (Historical Geography)*, 1, 38, 165–184.
- KUNA, M. (2004): Nedestruktivní terénní postupy v archeologii. In: Kuna, M. (ed.): Nedestruktivní archeologie. Academia, Praha, 15–26.
- KUPKA, J. (2010): Krajiny kulturní a historické – vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. *České vysoké učení technické v Praze, Praha*.
- LAPKA, M. (2006a): Sudety šedesát let po odsunu – návrat do divočiny, která člověka nepotřebuje? In: Spurný, M. (ed.): Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha, 138–143.
- LAPKA, M. (2006b): Zánik zemědělské krajiny v Sudetech. In: Spurný, M. (ed.): Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha, 94–99.
- LAŠTOVIČKA, J., KABRDA, J., ŠTYCH, P. (2014): Stabilní prvky v české venkovské krajině – dědictví minulých staletí. 5, 13, 10–11.
- LINECKÁ STEZKA (2014): Lhenice – úvoz, Linecká stezka, http://www.lineckastezka.cz/e_download.php?file=data/editor/15cs_12.pdf&original=NS_LS_Lhenice_Uvoz_tisk.pdf (15. 6. 2021).
- LIPSKÝ, Z. (2000): Sledování změn v kulturní krajině. Česká zemědělská univerzita v Praze.
- LIPSKÝ, Z. (2010a): Nová divočina v české kulturní krajině I. *Geografické rozhledy*, 4, 19, 12–13.
- LIPSKÝ, Z. (2010b): Nová divočina v české kulturní krajině II. *Geografické rozhledy*, 5, 10, 22–23.
- LOBOTKA, V. (1955): Terasové polia na Slovensku. *Poľnohospodárstvo*, 2, 6, 539–549.
- LÖW, J., MÍCHAL, I. (2003): Krajinný ráz. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy.
- MACHOVÁ, I., ELZNIČOVÁ, J. (2011): Změny agrárních valů a teras ve Verneřickém středohoří a jejich monitorování s využitím nástrojů GIS. 17.
- MACHOVÁ, I., KUBÁT, K., ELZNIČOVÁ, J., RIEZNER, J., KOVÁŘ, P. (2011): Význam agrárních valů v krajině a možnosti jejich využití při hospodaření. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem, 43.
- MARTÍNEK, J. (2013): Moderní metody identifikace a popisu historických cest. Metodická příručka.
- MARTÍNEK, J. (2018): Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu. Brno.
- MARTÍNEK, J., ANDRÁŠIK, R., CÍCHA, V., NEZVAL, V., SEDONÍK, J., BÍL, M. (2019): Erozní účinky provozu na starých cestách v České republice.

- MATĚJČEK, T. (2007): Malý geografický a ekologický slovník. Nakladatelství České geografické společnosti.
- MÍCHAL, I. (2002): Divočina jako kulturní objekt. In: Tvář naší země. Krajina domova. Studio JB, Praha, 25–30.
- MIKŠÍČEK, P. (2006): Staré Sudety: ohlédnutí po reáliích a životě. In: Spurný, M. (ed.): Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha, 44–59.
- MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ (2017): Evropská úmluva o krajině. 7.
- NÁRODNÍ GEOPORTÁL INSPIRE (2021): Metadata, Historická ortofotomapa (50.léta).
- NORBERG-SCHULZ, C. (1994): Genius loci. Odeon, Praha.
- NOVÝ, P. (2008): K metodice výzkumu a datace starých komunikací. Staré stezky, 12, 9–15.
- OPENGIS.CH (2019): QField.
- ORTOVÁ, J. (2006): Sudetské bezdomoví. In: Spurný, M. (ed.): Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha, 188–197.
- PATOČKA, J., HEŘMANOVÁ, E. (2008): Lokální a regionální kultura v České republice. Praha.
- PEŠOUT, P., HOŠEK, M. (2012): Ekologická síť v podmínkách ČR. Ochrana přírody a krajiny, 2 – 8.
- PLESNÍK, J. (2012): Celoevropská ekologická síť a zelená infrastruktura. Ochrana přírody a krajiny, 9–12.
- PRACH, K. (2018): Obnova ekosystémů na orné půdě spontánní sukcesí. In: Jongepierová, I., Pešout, P., Prach, K. (eds.): Ekologická obnova v České republice II. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 193–196.
- PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY (2018): Digitální atlas zaniklých krajin, Kutnohorsko, <http://www.zaniklekrajiny.cz/atlas/component/phocagallery/63-kutna-hora-krajiny-raz/detail/908-kutnohorsko#> (12. 4. 2021).
- PROCHÁZKA, Z. (2006): Zapomenutá paměť místa. In: Spurný, M. (ed.): Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha, 78–85.
- PSOTOVÁ, H. (2018): Obnova krajinných struktur na zemědělské půdě v CHKO Bílé Karpaty. In: Jongepierová, I., Pešout, P., Prach, K. (eds.): Ekologická obnova v České republice II. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 197–200.
- QGIS DEVELOPMENT TEAM (2020): QGIS.
- RIECKEN, U., ULLRICH, K., LANG, A. (2006): A vision for the Green Belt in Europe. In: Terry, A., Ullrich, K., Riecken, U. (eds.): The Green Belt of Europe: From Vision to Reality. IUCN, Gland and Cambridge, 3–10.
- RIEZNER, J. (2007): Agrární formy reliéfu a jejich vegetace v kulturní krajině Jesenicka. Masarykova univerzita.
- RIEZNER, J. (2011): Krajinotvorný význam vegetace agrárních valů a teras na příkladu Jesenicka. *Studia oecologica*, 1, 5, 44–53.
- ŘÍHA, J. (2011): Další upravený úvoz, Mšenská noviny, <http://www.mestomseno.cz/index.php?cmd=page&id=3468> (15. 6. 2021).
- SÁDLO, J., POKORNÝ, P., HÁJEK, P., DRESLEROVÁ, D., CÍLEK, V. (2005): Krajina a revoluce. Malá Skála.

- SKLENIČKA, P. (2003): *Základy krajinného plánování*. Praha.
- SLÁVIKOVÁ, D. (1984): Význam lesa a rozptýlenej zelene pre tvorbu krajiny. *Vysoká škola lesnícka a drevárska, Zvolen*, 3.
- ŠPULEROVÁ, J., DOBROVODSKÁ, M., ŠTEFUNKOVÁ, D. (2012): Driving Forces, Threats and Trends Relating to Mosaics in Agricultural Landscape in Slovakia. *Journal of Landscape Ecology*, 2, 3, 1–14.
- SPURNÝ, M. (2006): *Proměny sudetské krajiny*. Antikomplex, Praha.
- SPURNÝ, M. (2011): *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí*. Antikomplex, Praha.
- STANĚK, T. (1992): Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1948). *Amosium servis, Ostrava*.
- STRUNK, H. (1985): Lesesteine in der europäischen Kulturlandschaft. *Regensburger geographische Schriften*, 19/20, 477–508.
- SUPUKA, J., FERIANCOVÁ, L. (2003): Utilisation of Landscape Ecology in Planning and Landscape Creation. *Ecologia*, 2, 22, 47–53.
- TERRY, A., ULLRICH, K., RIECKEN, U. (2006): *The Green Belt of Europe: From Vision to Reality*. IUCN, Gland and Cambridge.
- TOLASZ, R., MÍKOVÁ, T., VALERIÁNOVÁ, A., VOŽENÍLEK, V. (2007): *Atlas podnebí Česka. Český hydrometeorologický ústav, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc*.
- VENCÁLEK, J. (1998): *Protisměry územní identity. Olza, Český Těšín*.
- VÚMOP (2019): eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/> (20. 4. 2021).
- VÚV TGM (2020): *Struktura DIBAVOD, Databáze DIBAVOD*, <https://www.dibavod.cz/index.php?id=27> (22. 3. 2021).
- WEBER, M. (2006): Dědictví krajiny jako výzva pro její současné obyvatele. In: Spurný, M. (ed.): *Proměny sudetské krajiny*. Antikomplex, Praha, 172–183.
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (1992):
- ZAPLETAL, L. (1968): Geneticko-morfologická klasifikace antropogenních forem reliéfu. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Rerum Naturalium, Geographica*, 8, 23, 239–427.
- ZAPLETAL, L. (1969): Úvod do antropogenní geomorfologie I. *Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc*.
- ZAPLETAL, L. (1973): Nepřímé antropogenní geomorfologické procesy a jejich vliv na zemský povrch. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Rerum Naturalium*, 13, 42, 239–261.
- ZEMÁNKOVÁ, L. (2014): *Analýza historických krajinných struktur*. Mendelova univerzita v Brně.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Historická krajinná struktura č. 1

Typ: Pole

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Rozsáhlé agrární terasy se nachází ve vzdálenosti cca 600 m od středu vesnice Rojov a táhnou se v přibližné délce 700 m jižním směrem ve směru od vesnice. V mapách stabilního katastru jsou nadepsány slovy Winitzer Flur (*Výnězdské pláně*). Jedná se o 11 úrovní teras. Dva nejvýše položené stupně jsou již kompletně zarostlé dřevinnou vegetací a následné dva stupně jsou zarostlé po většině své délky. Meze jsou velmi výrazné a místy se na nich nachází menší agrární haldy, povětšinou dosahující velikosti do cca 10–15 m² s výškou zpravidla nepřesahující 1 m. Ojedinele se na mezích nachází také zbytky malých, málo patrných a často již rozpadlých zídek.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí je druhem pozemku z většiny *trvalý travní porost* a v horních, již plně zalesněných částech, *lesní pozemek*. Dvě meze jsou označeny jako *ostatní plocha* s využitím *neplodná půda*. Dle recentních leteckých snímků je většina zatravněných částí ploch sekána, a tak by se v těchto částech dalo hovořit o zachování funkce.

Příloha 2: Historická krajinná struktura č. 2

Typ: Pole

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Agrární terasy rozkládající se takřka od centrální části zaniklé vesnice Rojov v délce cca 500 m jihozápadním směrem. Meze jsou v ojediněle lemovány někde zřetelnými a někde rozpadlými zídkami. Ve výše položených částech se vyskytují agrární haldy. V mapách stabilního katastru nadepsány slovy Hodonitzer Felder (*Hodonická pole*) podle jejich směřování z Rojova k Vyším Hodonicím.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Severní polovina plochy je akurátně zaznačena v katastru nemovitostí, kde meze jsou značeny druhem pozemku *ostatní plocha* využitím *meze*, *stráž* a zatravněné plochy teras jsou označeny jako *trvalý travní porost*, zalesněné části pak jako *lesní pozemek*. V jižní části plochy již katastr nemovitostí nedosahuje přílišného souladu s faktickým stavem, pozemky jsou zde hrubě rozděleny, nerespektujíc původní plochy či reliéf. Druhem pozemku je *ostatní plocha* s využitím *neplošná půda*, *lesní pozemek*, *trvalý travní porost* a v malé části také *ostatní plocha* s využitím *ostatní komunikace*. Dle recentních leteckých snímků zatravněné části ploch jsou sekány, tedy v těchto částech by se dalo hovořit o zachování původní funkce.

Příloha 3: Historická krajinná struktura č. 3

Typ: Osamocená zeď

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Tato plocha plnila nejasnou funkci. Z dostupných materiálů a informací se lze pouze dohadovat o jejím využití. Atmosféra tohoto místa zůstala zachována díky špatné přístupnosti – nachází se zde mokřad a hustá vegetace. Široké statné pečlivě vyskládané zdi místy podléhají rozpadu, ale v některých místech jsou až v podivuhodně zachovalém stavu. Zdi místy mizí, ale jako celek utváří oválovitý půdorys. V mapách stabilního katastru je toto místo zaznačeno jako Maurerwiesen (*Zednické louky*).

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Druhem pozemku dle katastru nemovitostí je *lesní pozemek*. Plocha, kde se struktura nachází je v nepřístupném podmáčeném terénu a nic nenaznačuje využívání či případnému udržování.

Příloha 4: Historická krajinná struktura č. 4

Typ: Sad

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Jedná se o zachovalý původní ovocný sad. Dříve přiléhal ke statku, ze kterého se dochovala již pouze suť ponechávající neprostupný terén. Sad se nachází na vyvýšenině a tak tvoří lokální dominantu, jeho ovocné stromy jsou znatelné již z dálky.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí se jedná o druh pozemku *ostatní plocha*, využitím *jiná plocha*. Tyto plochy jsou určeny pro místa, která nelze zařadit do jiných kategorií. Tedy tento zjevný sad již takto není oficiálně veden. Nic zde nenaznačuje využívání plochy jakýmkoli způsobem.

Příloha 5: Historická krajinná struktura č. 5

Typ: Stavení

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis plochy: Patrné jsou rozvaliny, suť a zcela zachovaný sklep včetně klenby. Jedná se o nejlépe zachovanou místnost v celém území. Dříve se zde nacházelo, při porovnání s ostatními rojovskými budovami, spíše menší stavení, ve kterém byl provozován hostinec.

Umístění plochy:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Druhem využití je *ostatní plocha*, způsobem využití *jiná plocha*, tedy jinam nezařaditelná plocha. Nic nenaznačuje tomu, že by byl prostor jakkoli využíván. Ve vegetačním období je prostor kompletně zakrytý vegetací.

Příloha 6: Historická krajinná struktura č. 6

Typ: Stavení

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Velmi zachovalý stavební celek, jehož úpadek nastal později nežli u zbytku zaniklých budov v modelovém území. Na snímcích z roku 1964 lze stále vidět zdánlivě neporušený stav budovy. Její fyzický zánik nastal tedy až posléze. Je zachováno několik vysokých obvodových zdí, místy také vnitřní členění – jednotlivé místnosti, okna, zhroucený vchod do podzemních prostor, pozůstatky komínu atp. Znatelná je v určitých místech také omítka. Přítomny jsou i zbytky kovového nádobí (pekáč, hrnec atp.).

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí se jedná o *zastavěnou plochu a nádvoří, budova bez čísla evidenčního – zemědělská stavba*. Budova je kompletně zarostlá vegetací a nic nenaznačuje žádnému využití ani údržbě.

Příloha 7: Historická krajinná struktura č. 7

Typ: Cesta

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Popisována je také jako Wiesenweg – tzn. luční cesta. Vede z centra bývalé vesnice Rojov ve směru na Omleničku a zaniklou polosamotu při okraji vesnice. Výrazný úvoz je při jeho okraji místy lemovaný zbytky kamenných zídek. Táhne v celkové délce 360 m při šířce úvozu od 7 do 17 m. Počátek úvozu z centra vesnice je doplněn letitou lípou, křížem a pramenem Zdíkovského potoka. Úvoz je v mapách stabilního katastru zaznačen pod jménem Grüner Weg (*Zelená cesta*). Tento hlavní úvoz je doplněný odbočkou v jedné třetině délky z Rojova, která vede směrem na východ k lesní cestě Rojovská. Tato odbočka již nedisponuje hlubokým úvozem, ale jsou v ní patrné drobné zbytky zídek a místy staré ovocné stromy.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Většina plochy bývalé cesty je klasifikována dle katastru nemovitostí druhem pozemku jako *trvalý travní porost*, pouze 2 menší parcely jsou klasifikovány jako *ostatní plocha* a *zahrada*. Parcely zde se nacházející velmi hrubě kopírují široký úvoz. Jedná se o aktuálně nijak nevyužívanou plochu. Výjimkou je drobná část, která je v katastru klasifikována jako *zahrada*, která nese známky lidské činnosti. Středem úvozu teče drobný potok od jeho zdrojnice při prameni na začátku cesty. Jedná se tedy o zamokřenou plochu. Úvoz je lemován stromovou vegetací při jeho okraji. Průchod je možný pouze v době vegetačního klidu. V době vegetačního růstu plocha zarůstá vegetací.

Příloha 8: Historická krajinná struktura č. 8

Typ: Cesta

Lokalita: Rojov

Obec: Rožmitál na Šumavě

Popis: Cesta vedoucí z vesnice směrem k Vynězdským pláním, rozsáhlým agrárním terasám dříve obhospodařovaných obyvateli Rojova. Zachovalá cesta je rozdělena na 2 části stávající polní cestou tvořící průjezd mezi loukami. Terén cesty je jasně patrný, v severní části tvoří hluboký úvoz místy lemovaný vysokou zdí, v jižní části je cesta ohraničena pouze mírnou terénní nerovností se zdí zachované po celé délce. V mapách stabilního katastru je cesta značena pod názvem Öweg.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Klasifikace celé plochy bývalé cesty dle druhu pozemku je *ostatní plocha*. V severní části je způsob využití stanoven jako *ostatní komunikace*. Tedy tato zaniklá cesta je stále v oficiálních dokumentech vedena jako komunikace. Parcela částečně kopíruje hranice významného úvozu. Jižní část cesty je způsobem využití *neplošná půda* a hranice parcely zde již zcela ignorují historickou krajinnou strukturu – cestu. Aktuální stav plochy nenaznačuje žádnému způsobu využití, tedy jedná se o plochu ležící ladem. Přestože dle katastru nemovitostí je severní část komunikací, zůstává tato plocha nevyužita a pojezdy jsou uskutečňovány po okolních plochách. V době vegetačního růstu je plocha kompletně zarostlá a neprůchodná.

Příloha 9: Historická krajinná struktura č. 9

Typ: Studna

Lokalita: Střelcův Dvůr

Obec: Omlenice

Popis: Jedná se o odkrytou studnu, u níž se nachází viditelné pozůstatky stavení a sut' – nejpatrnější je zbytek klenby. U studny se nachází také původní dřevěná pumpa. Studna se nachází ukrytá mezi dřevinnou vegetací. Studna je provizorně zabezpečena několika velkými kameny. Dno studny je zavodněné.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí plocha spadá do druhu pozemku *ostatní plocha* s využitím *jiná plocha*, reprezentující jinam nezařaditelné plochy. Studna ani její nejbližší okolí nevyznačuje žádné známky lidských činností. Žádné známky péče či upozornění na tuto strukturu, která v takovémto stavu je i nebezpečná, nejsou přítomny.

Příloha 10: Historická krajinná struktura č. 10

Typ: Studna

Lokalita: Střelcův Dvůr

Obec: Omlenice

Popis: Jedná se o zcela odkrytou studnu se suchým dnem. Studna se nachází uprostřed travinné vegetace nedaleko lesní cesty. V době vegetačního klidu je mírně patrná ze vzdálenosti 2 m, v době vegetačního růstu je kompletně schovaná ve vegetaci.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí plocha spadá do druhu pozemku *ostatní plocha* s využitím *jiná plocha*, tedy kategorie jinam nezařaditelných ploch. Studna i její nejbližší okolí nevyznačuje žádné známky pravidelné lidské činnosti. Žádné známky péče či upozornění na tuto strukturu, která v takovémto stavu je i nebezpečná, nejsou přítomny.

Příloha 11: Historická krajinná struktura č. 11

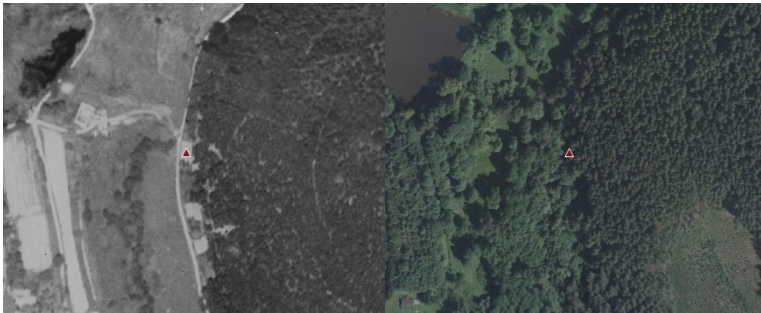
Typ: Stavení

Lokalita: Střelcův Dvůr

Obec: Omlenice

Popis: Jedná se o pozůstatky bývalé budovy. Zachovány jsou ve zbytkovém stavu některé obvodové zdi. Zřetelná je jedna místnost včetně okna. Místy je patrná také omítka. V okolí se nachází velké množství suti.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí se jedná o *lesní pozemek*. Struktura nejeví známky péče ani stálého využívání nebo upozornění.

Příloha 12: Historická krajinná struktura č. 12

Typ: Stavení

Lokalita: Bočkov

Obec: Bujanov

Popis: Jedná se o pozůstatky stavení. K nalezení je velké množství suti a obvodové zdi jedné malé místnosti se zhroutilým stropem, která je zabudována v terénu. Na zdích jsou patrné kusy omítky.

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí je druhem pozemku *lesní pozemek*. Struktura nejeví známky péče či stálého využívání, upozornění.

Příloha 13: Historická krajinná struktura č. 13

Typ: Studna

Lokalita: Bočkov

Obec: Omlenice

Popis: Jedná se o odkrytou studnu několik metrů od stávající lesní cesty. Tato studna je velmi hluboká a na dně suchá. Jedná se o nejhlubší a nejlépe zachovalou studnu v modelovém území. V okolí lze nalézt také suť bývalého stavení anebo zbytky kovového nádobí (hrnec, pekáč).

Umístění:

Fotodokumentace:

Aktuální využití:

Dle katastru nemovitostí plocha spadá do druhu pozemku *lesní pozemek*. Studna i její nejbližší okolí nevyznačuje žádné známky aktivity. Žádné známky péče či upozornění na tuto strukturu, která v takovémto stavu je i nebezpečná, nejsou přítomny.

Příloha 14: Historická krajinná struktura č. 14

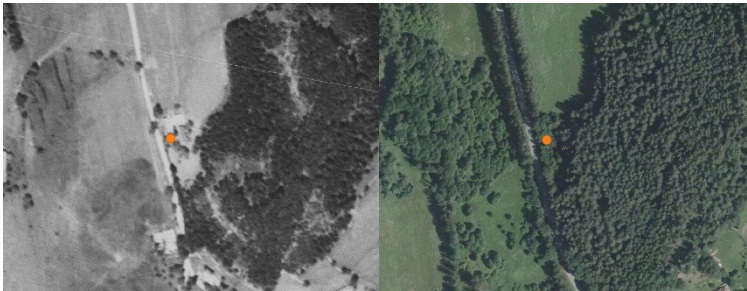
Typ: Studna

Lokalita: Zadní Kruhová

Obec: Omlenice

Popis: Jedná se o studnu z větší části zakrytou sutí, studna ale není zcela zavalena a poměrně malou odkrytou částí je viditelná její plná hloubka. Na jejím dně se nachází voda. Studna se nachází na kraji suti bývalého stavení.

Umístění:

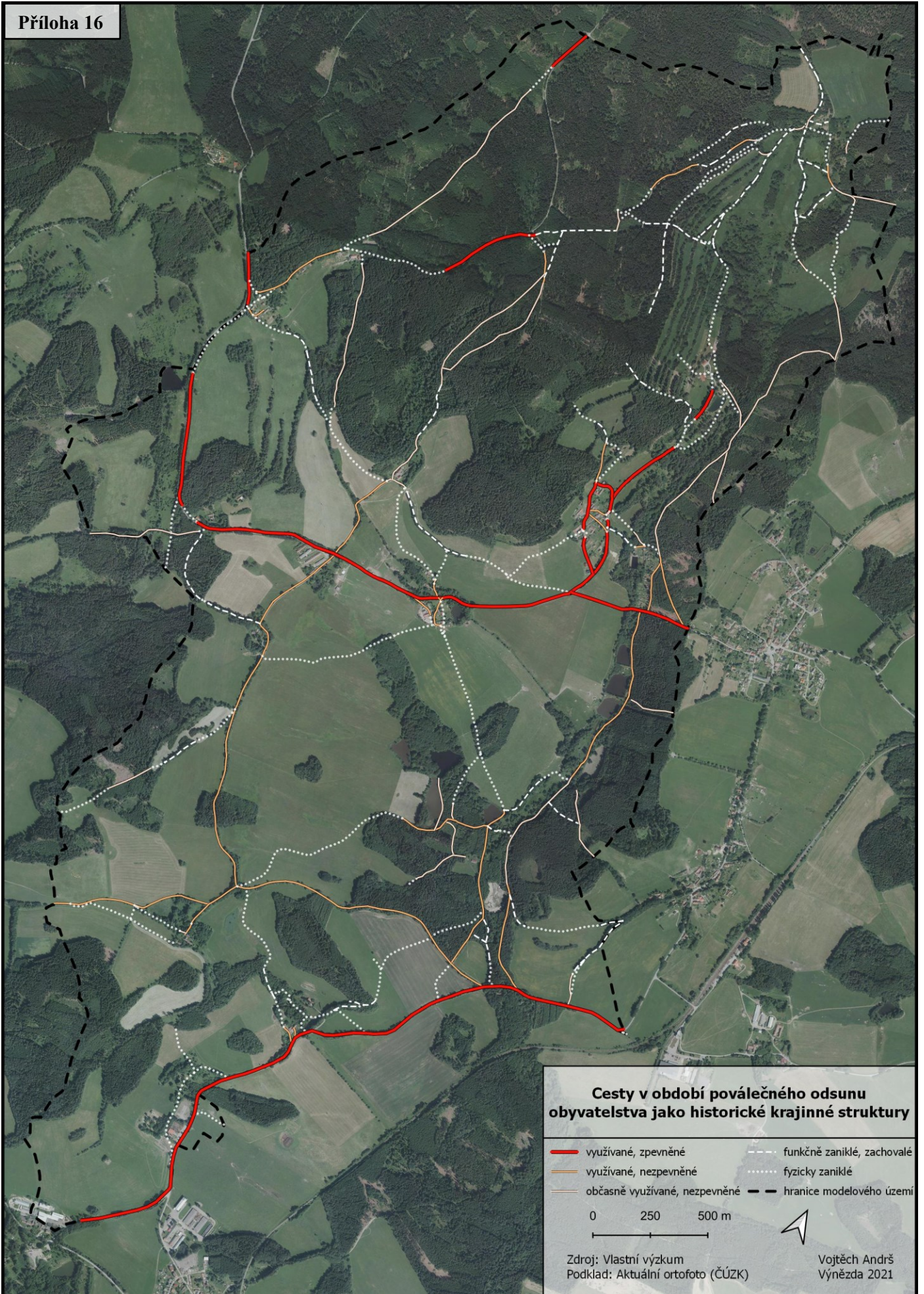

Fotodokumentace:

Aktuální využití: Dle katastru nemovitostí plocha spadá do druhu pozemku *ostatní plocha*, využitím *neplošná půda*. Studna i její nejbližší okolí nevyznačuje žádné známky aktivity. Žádné známky péče či upozornění na tuto strukturu. Studna není nebezpečná, díky jejímu zavalení sutí.

**Cesty v období poválečného odsunu
obyvatelstva jako historické krajinné struktury**

- využívané, zpevněné
- využívané, nezpevněné
- občasné využívané, nezpevněné
- fyzicky zaniklé
- funkčně zaniklé, zachovalé
- hranice modelového území

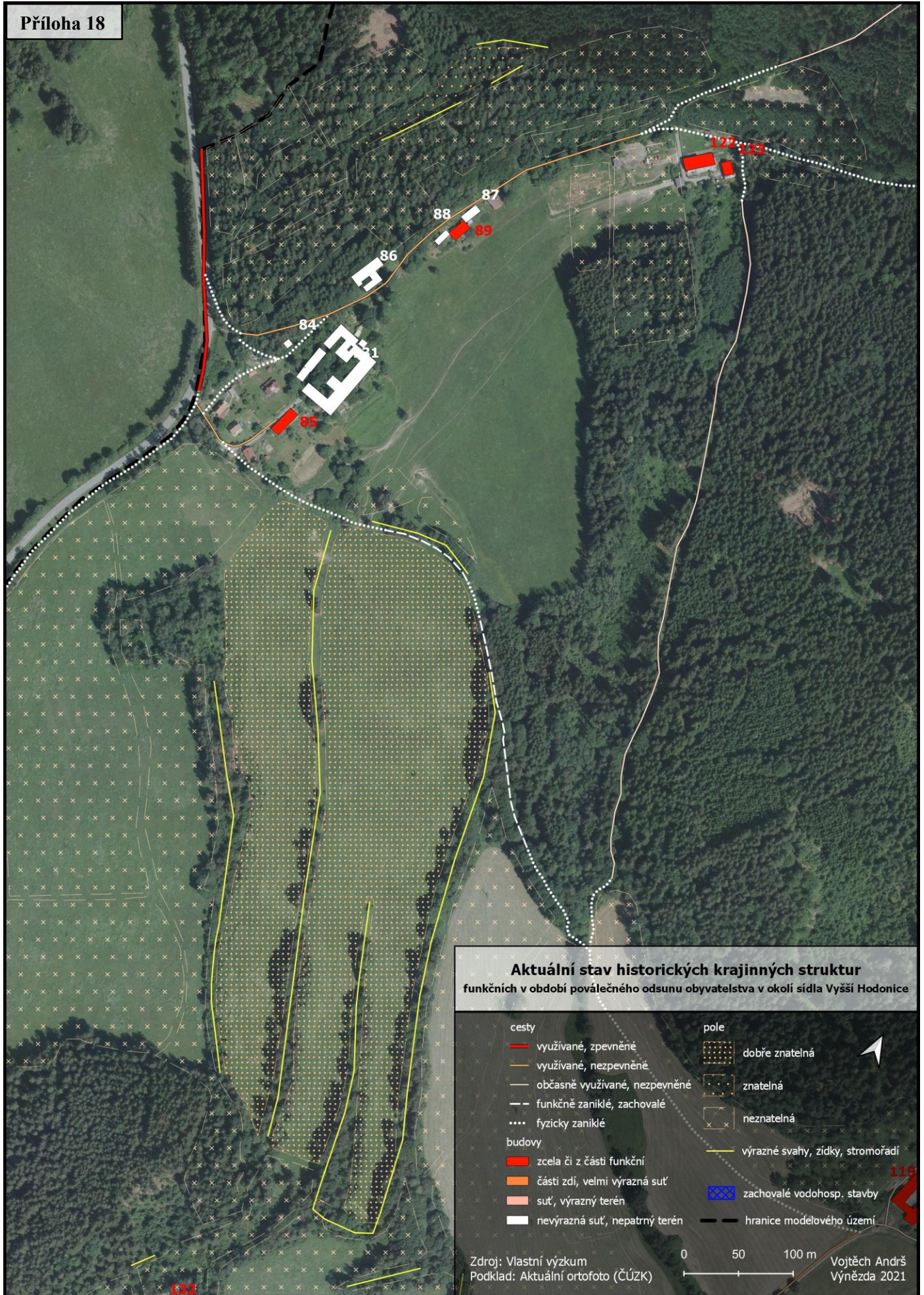
0 250 500 m

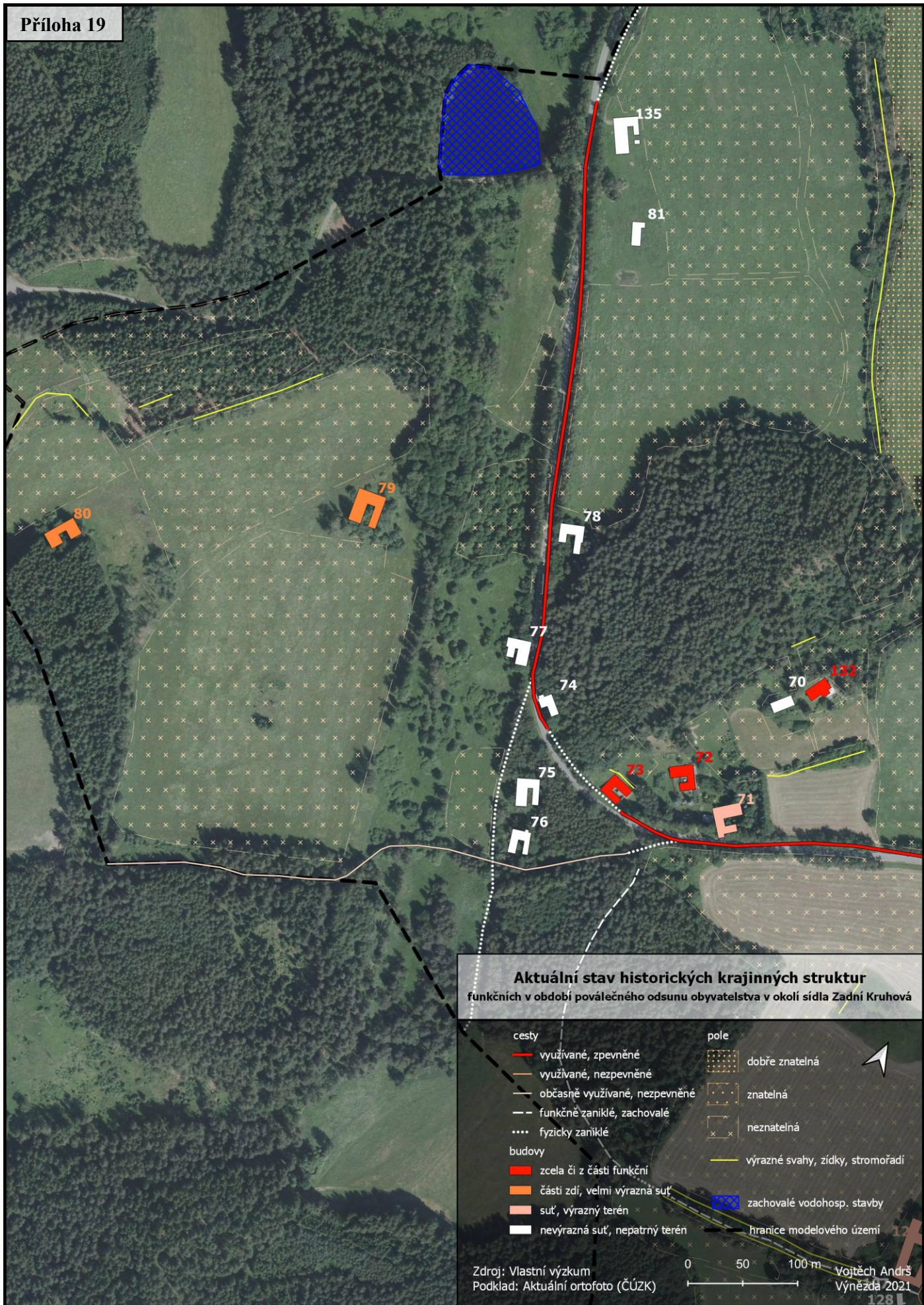

Zdroj: Vlastní výzkum
Podklad: Aktuální ortofoto (ČÚZK)

Vojtěch Andrš
Várnězda 2021

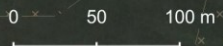

Aktuální stav historických krajinných struktur

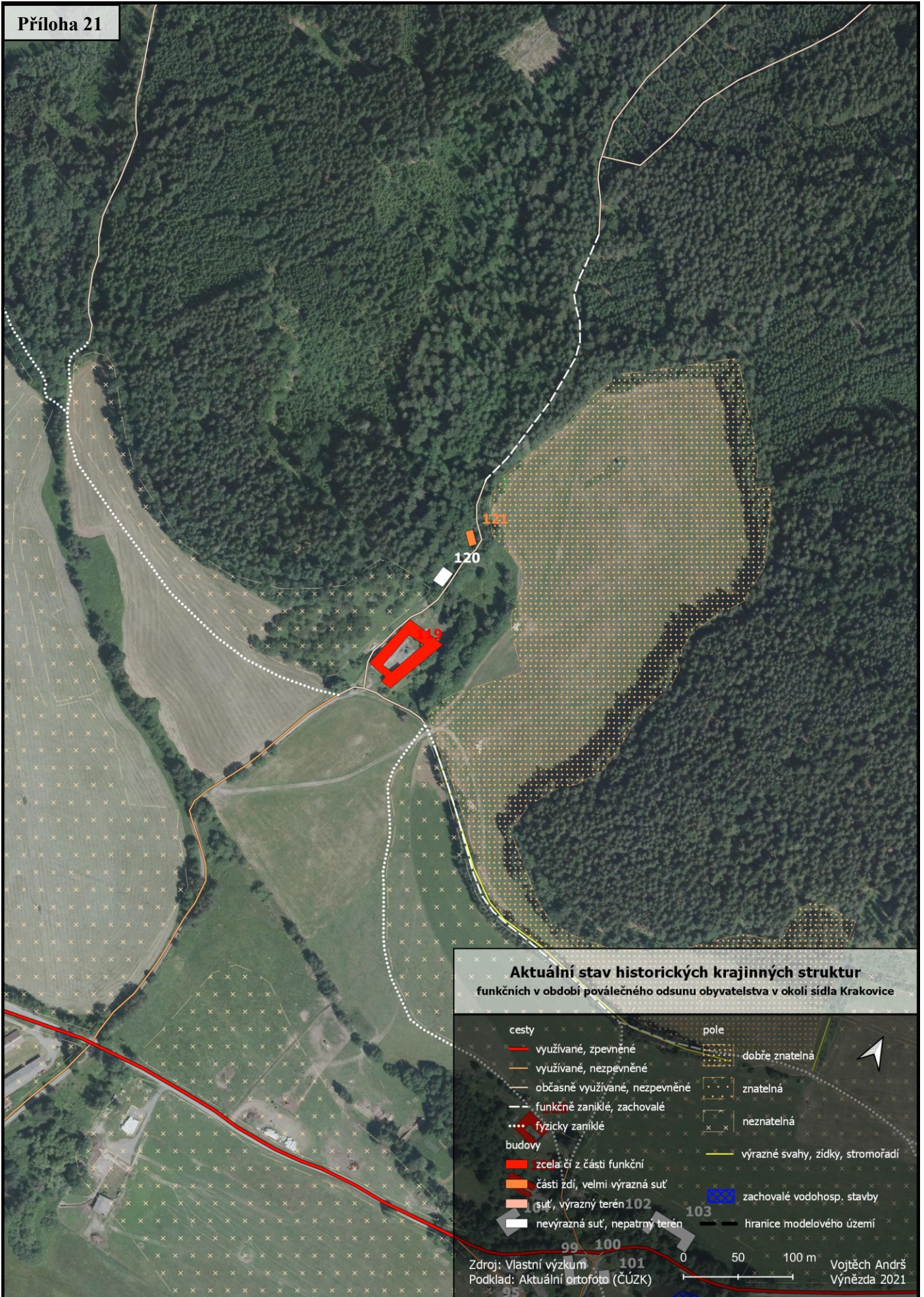
funkčních v období poválečného odsunu obyvatelstva v okolí sídla Chudějov

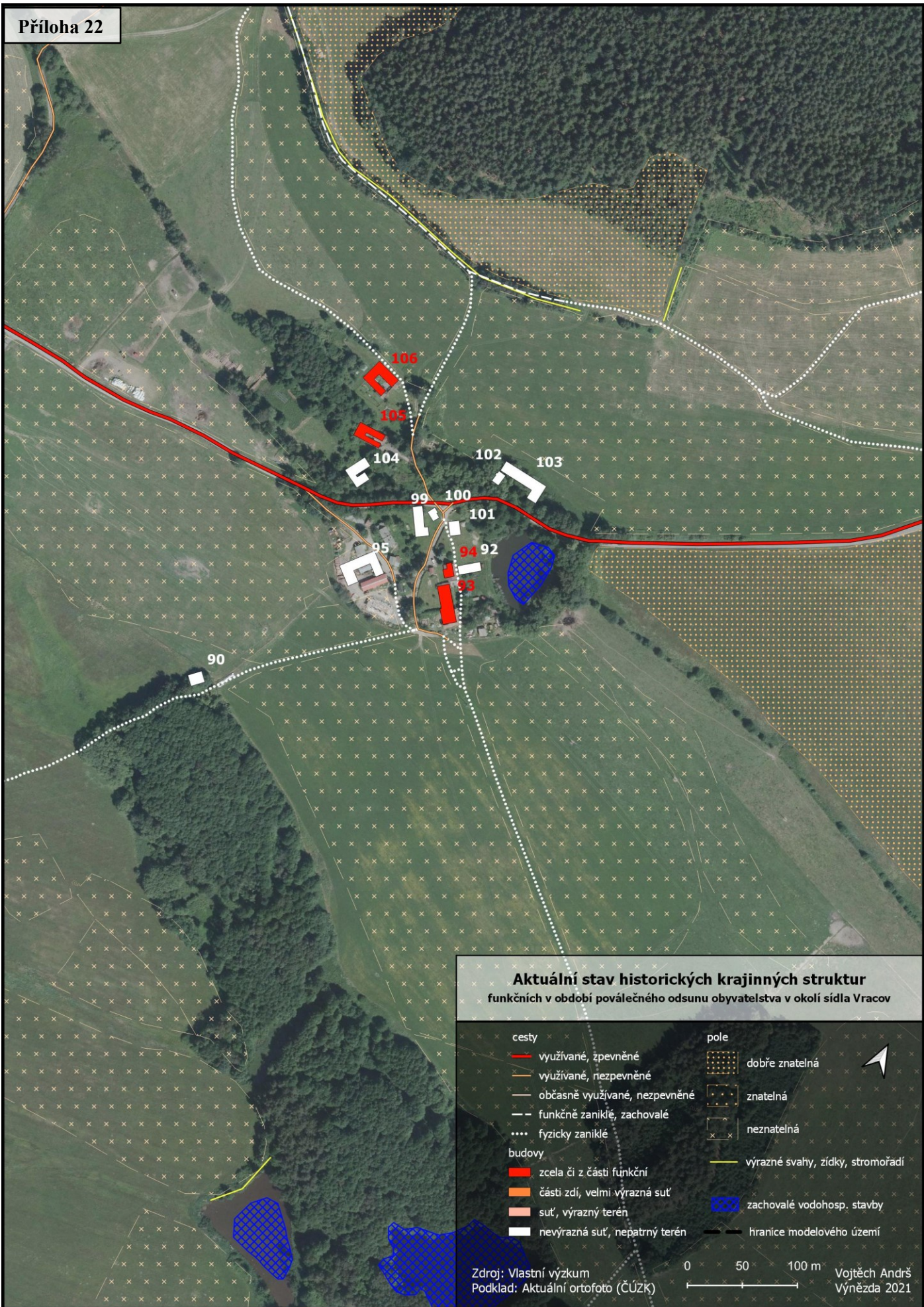
cesty	pole
— vyžívané, zpevněné	dobře znatelná
— vyžívané, nezpevněné	znatelná
— občasné vyžívané, nezpevněné	neznatelná
- - - funkčně zaniklé, zachovalé	
.... fyzicky zaniklé	
budovy	— výrazné svahy, zídky, stromořadí
■ zcela či z části funkční	■ zachovalé vodohosp. stavby
■ části zdí, velmi výrazná suť	
■ suť, výrazný terén	
■ nevýrazná suť, nepatrný terén	
	— hranice modelového území

Zdroj: Vlastní výzkum
Podklad: Aktuální ortofoto (ČÚZK)

Vojtěch Andrš
Výnězda 2021

Aktuální stav historických krajinných struktur

funkčních v období poválečného odsunu obyvatelstva v okolí sídla Vracov

cesty

- využívané, zpevněné
- využívané, nezpevněné
- občasně využívané, nezpevněné
- funkčně zaniklé, zachovalé
- .... fyzicky zaniklé

budovy

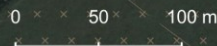
- zcela či z části funkční
- části zdí, velmi výrazná suť
- suť, výrazný terén
- nevýrazná suť, nepatrný terén

pole

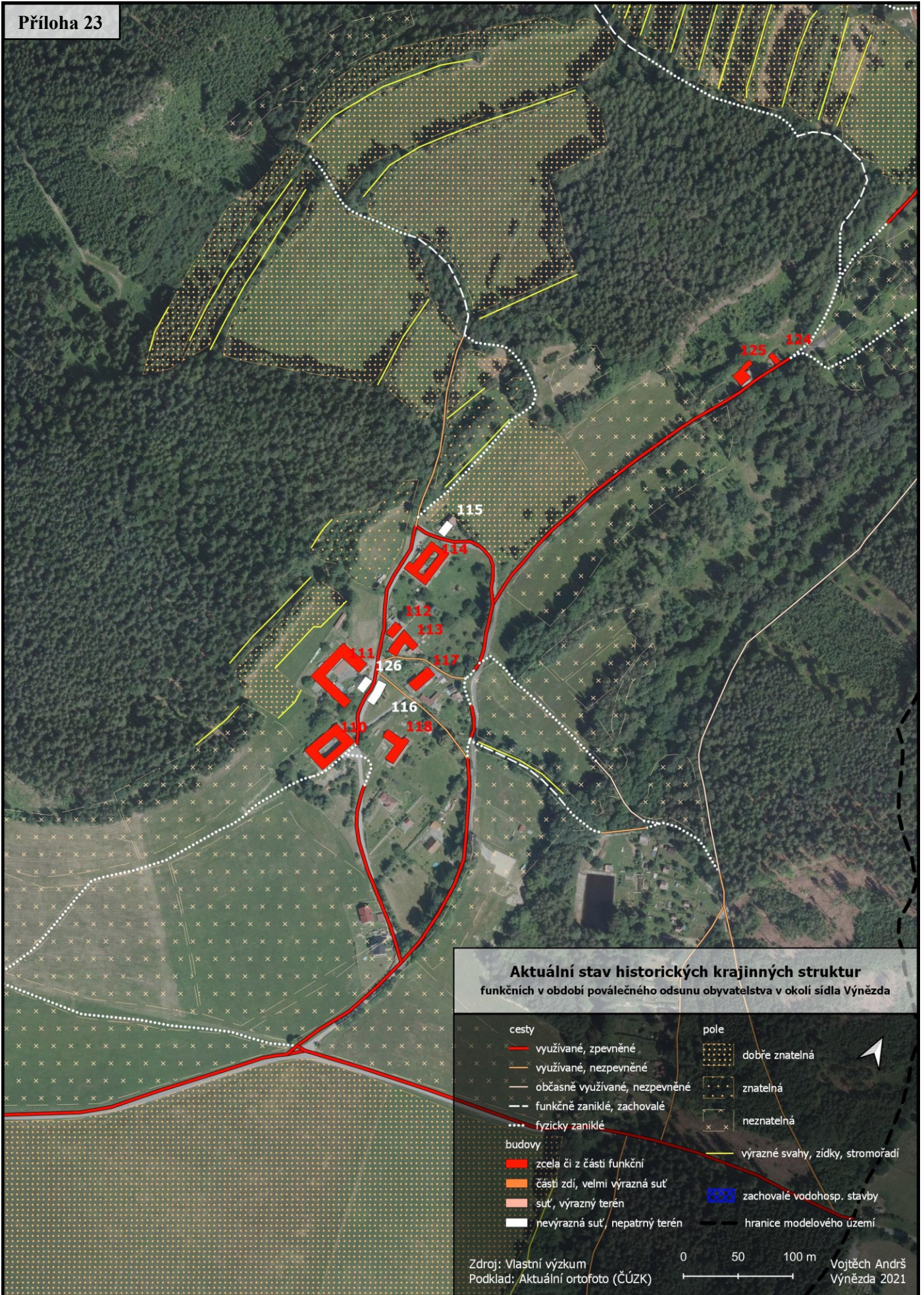
- dobře znatelná
- znatelná
- neznatelná

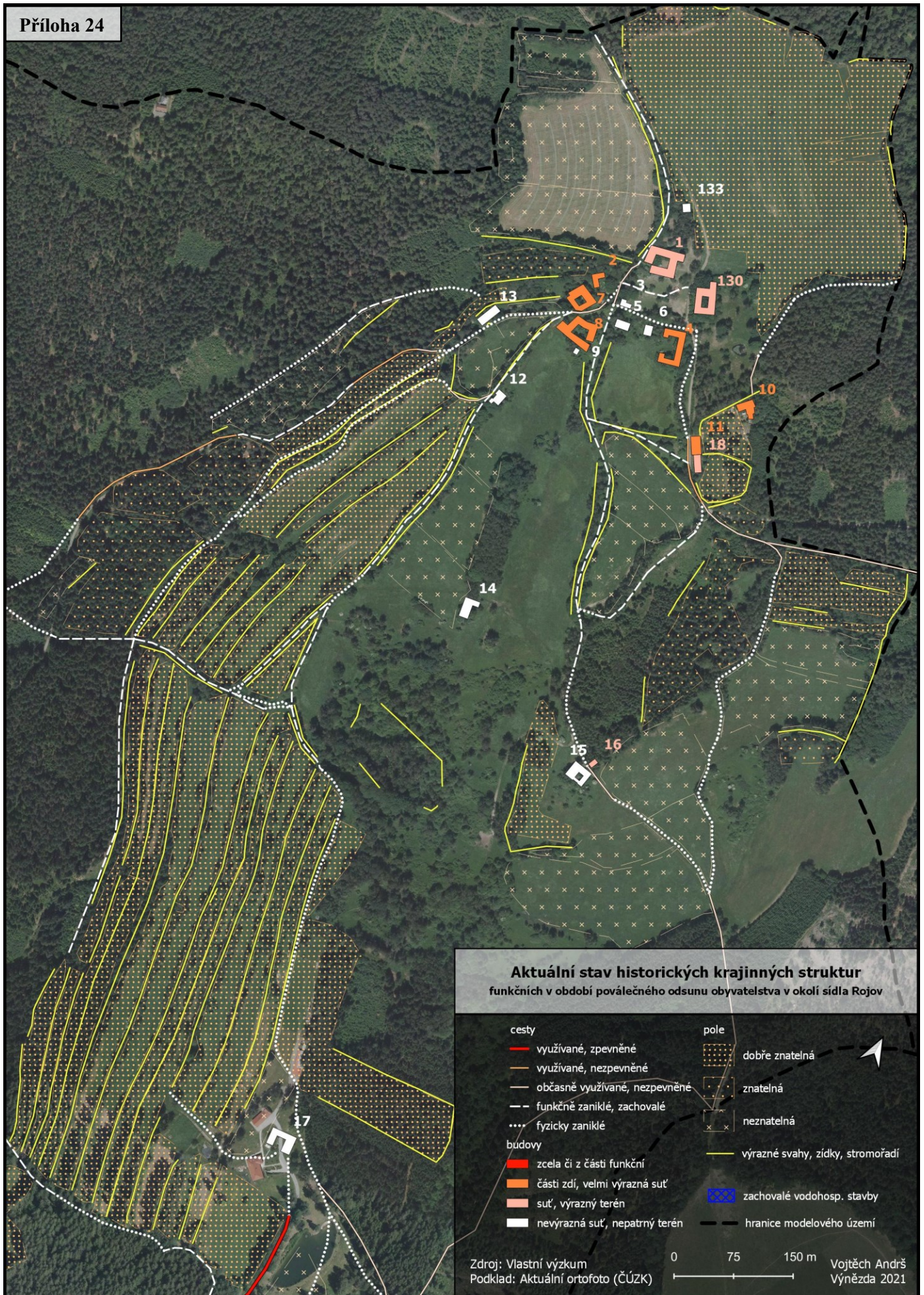
- výrazné svahy, zídky, stromořadí
- zachovalé vodohosp. stavby
- hranice modelového území

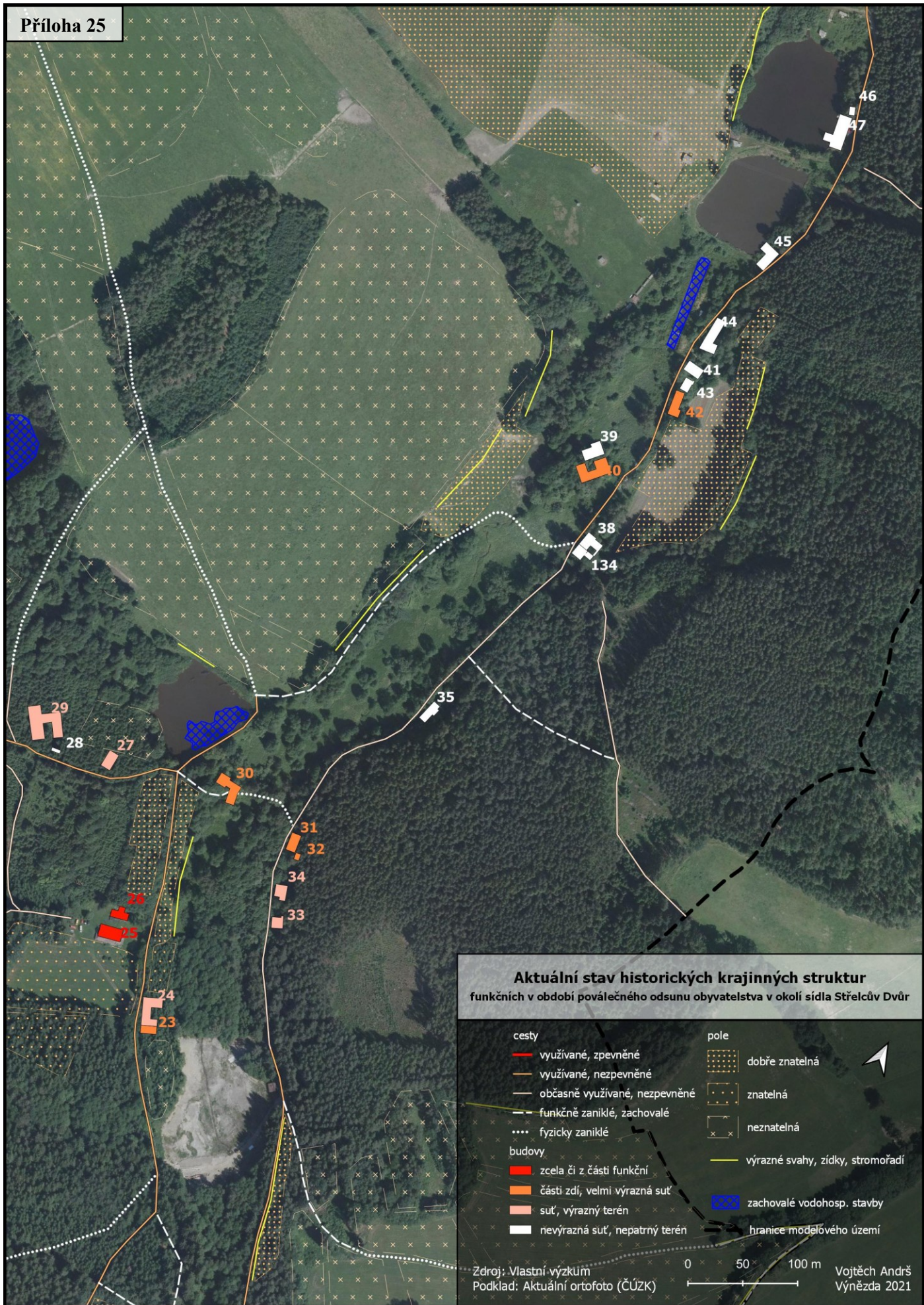
Zdroj: Vlastní výzkum
Podklad: Aktuální ortofoto (ČÚZK)

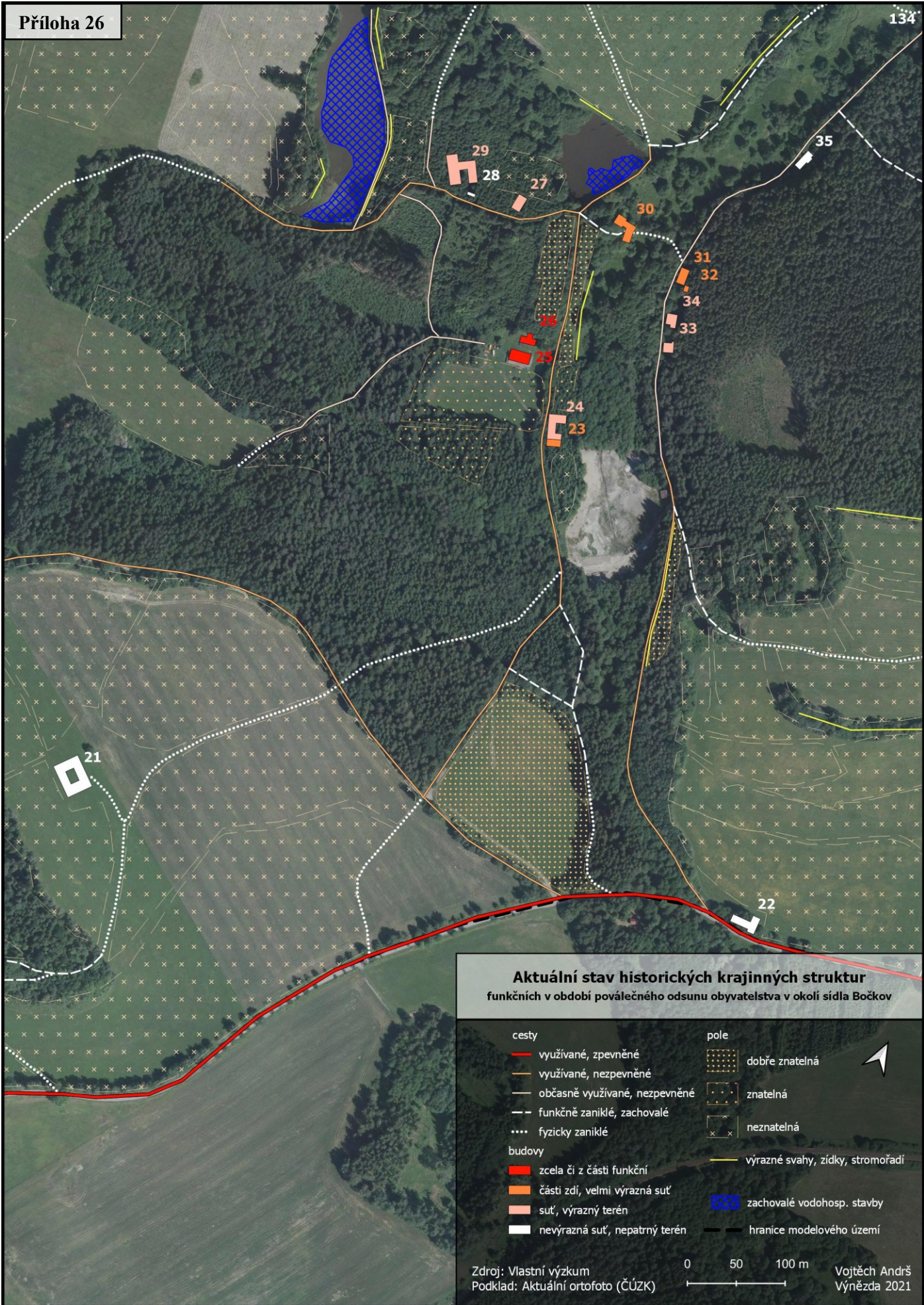

Vojtěch Andrš
Výnězda 2021

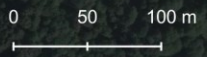

Aktuální stav historických krajinných struktur funkčních v období poválečného odsunu obyvatelstva v okolí sídla Bočkov

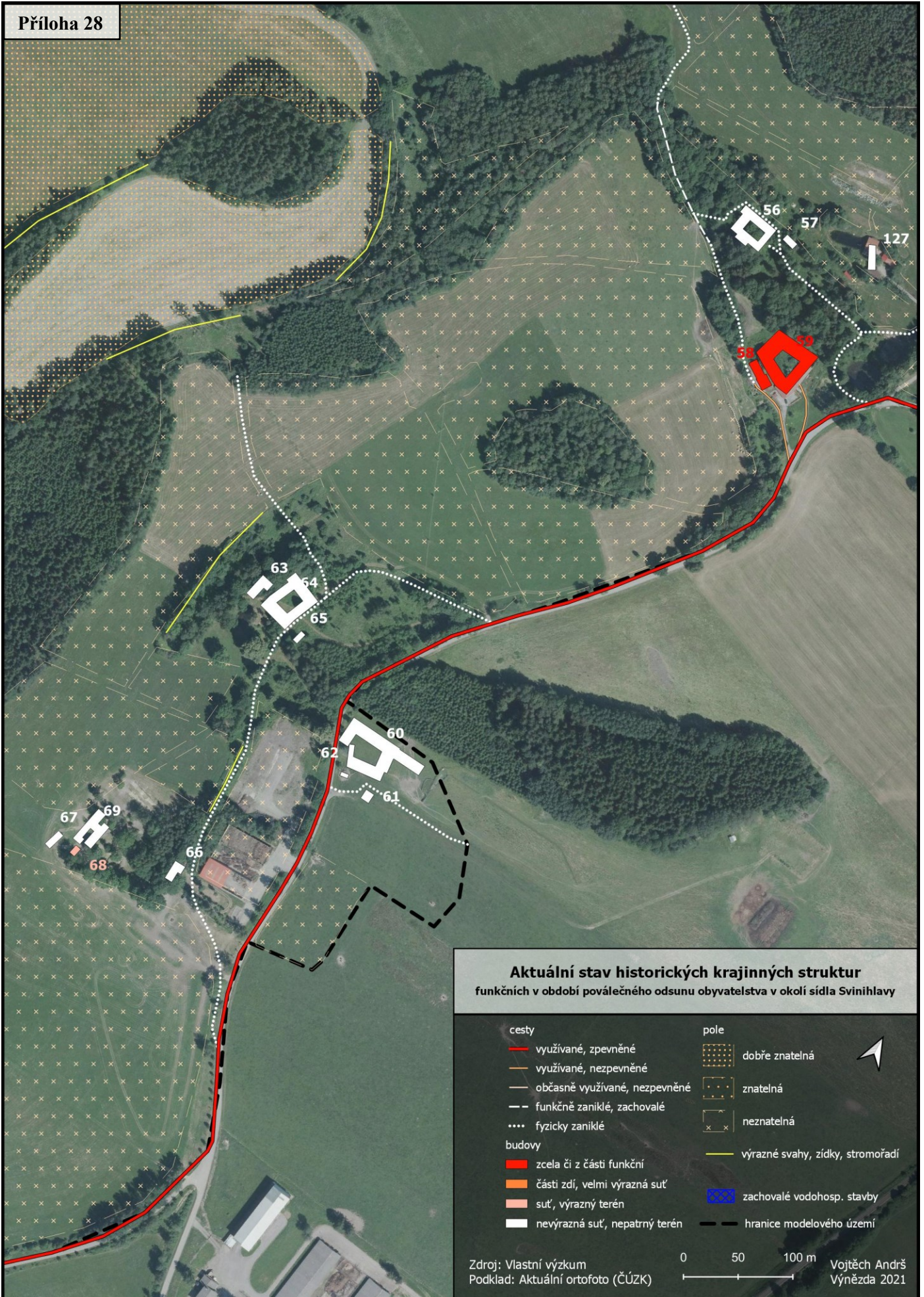
cesty	pole
— vyžívané, zpevněné	▣ dobře znatelná
— vyžívané, nezpevněné	▣ znatelná
— občasné vyžívané, nezpevněné	▣ neznatelná
— funkčně zaniklé, zachovalé	▣ výrazné svahy, zídky, stromořadí
⋯ fyzicky zaniklé	▣ zachovalé vodohosp. stavby
budovy	— hranice modelového území
▣ zcela či z části funkční	
▣ části zdí, velmi výrazná suť	
▣ suť, výrazný terén	
▣ nevýrazná suť, nepatrný terén	

Zdroj: Vlastní výzkum
Podklad: Aktuální ortofoto (ČÚZK)

Vojtěch Andřš
Výnězda 2021

Aktuální stav historických krajinných struktur
funkčních v období poválečného odsunu obyvatelstva v okolí sídla Svinihlavy

cesty

- využívané, zpevněné
- využívané, nezpevněné
- občasné využívané, nezpevněné
- - funkčně zaniklé, zachovalé
- fyzicky zaniklé

budovy

- zcela či z části funkční
- části zdí, velmi výrazná suť
- suť, výrazný terén
- nevýrazná suť, nepatrný terén

pole

- dobře zratelná
- zratelná
- nezratelná

- výrazné svahy, zídky, stromořadí
- zachovalé vodohosp. stavby
- hranice modelového území

Zdroj: Vlastní výzkum
Podklad: Aktuální ortofoto (ČÚZK)

0 50 100 m

Vojtěch Andrš
Výnězda 2021